. YORK

LIBRARY OF PRINCETON
NOV 22 1909
THEOLOGICAL SEMINARY.

Division BS1585
Section .8. E41

LIBRARY OF PRINCETON
NOV 22 1909
THEOLOGICAL SEMINARY.

DE PROFETIE VAN AMOS

DOOR

DR. H. J. ELHORST.

BOEKHANDEL EN DRUKKERIJ
VOORHEEN
E. J. BRILL
LEIDEN — 1909

BOEKDRUKKERIJ voorheen E. J. BRILL. — LEIDEN.

INHOUD.

Blz.

Voorrede . . . . VII.

EERSTE DEEL.

EERSTE HOOFDSTUK.

OVERZICHT VAN DE GEVOELENS OMTRENT DE INTEGRITEIT DER PROFETIE EN OMTRENT HAAR AUTEUR.

Blz. 3—24.

§ 1. De Integriteit der Profetie . . . . 3.

§ 2. De Auteur der Profetie . . . . 14.

TWEEDE HOOFDSTUK.

BEOORDEELING VAN DE GEVOELENS OVER DE INTEGRITEIT DER PROFETIE EN OVER HAAR AUTEUR.

Blz. 25—39.

§ 1. De Integriteit der Profetie . . . . 25.

§ 2. De Auteur der Profetie . . . . 34.

DERDE HOOFDSTUK.

ONDERZOEK NAAR DE SAMENSTELLING DER PROFETIE.

Blz. 40—67.

§ 1. Cap. 2 : 6—6 : 14. . . . . 40.

§ 2. Cap. 7 : 1—9 : 15. . . . . 48.

§ 3. Cap. 1 : 1—9 : 15. . . . . 54.

VIERDE HOOFDSTUK.

ONDERZOEK NAAR DE ECHTHEID DER PROFETIE.

Blz. 68—92.

TWEEDE DEEL.

EERSTE HOOFDSTUK.

TEKST EN VERTALING.

Blz. 95—135.

TWEEDE HOOFDSTUK.

TOELICHTING VAN TEKST EN VERTALING.

Blz. 136—171.

	Blz.
§ 1. Cap. 1 : 1—2 : 5	136.
§ 2. Cap. 2 : 6—6 : 14	143.
§ 3. Cap. 7	162.
§ 4. Cap. 8 : 1—9 : 15	163.

CORRIGENDA.

Blz. 172.

VOORREDE.

De profetie van Amos is in de laatste jaren zóó dikwijls besproken, vooral in ons land, dat het uitgeven van een nieuw geschrift over die godspraak misschien eenige rechtvaardiging behoeft. Ik meen die voor mijn boek hierin te mogen vinden, dat het een nieuwen blik op de profetie geeft. In hoeverre die nieuwe blik juist is, mogen de critici uitmaken, aan wier oordeel ik thans mijn arbeid onderwerp.

's Gravenhage,
15 November 1899.

E.

EERSTE DEEL.

EERSTE HOOFDSTUK.

OVERZICHT VAN DE GEVOELENS OMTRENT DE INTEGRITEIT DER PROFETIE EN OMTRENT HAAR AUTEUR.

---

§ 1. *De Integriteit der Profetie.*

Ofschoon men nog algemeen gelooft, dat de profetie het werk is van een profeet, levend onder Jerobeam II en Amos genaamd, wordt toch, vooral sedert het jaar 1880, door de meeste critici erkend, dat ook in Amos' geschrift overwerkers zich hebben doen gelden. In dat jaar toch opperde Oort [1]) bedenkingen tegen negen plaatsen; in 1897 noemde Nowack [2]) minstens dertien plaatsen verdacht.

De plaatsen, waartegen Oort bezwaar had, zijn 2:4, 5; 4:13; 5:8, 9; 9:5, 6; 5:1—3; 8:11, 12; 6:14; 3:1, 2; 5:13—15.

Wat 2:4, 5 aangaat, reeds Duhm [3]) had de echtheid daarvan bestreden, wijl de bedreiging tegen Juda, daarin vervat, zoowel om den inhoud als om de terminologie eerst

---

1) Theol. Tijdschr. 1880, blz. 114 en verv.
2) Handkommentar zum a. T., III, 4, S. 113 u. f.
3) Theol. der Propheten, S. 119.

na de Babylonische ballingschap begrijpelijk was. Immers van de תורת יהוה in den zin van Jahwe's wet kon men eerst na Deuteronomium spreken en de uitdrukking כזבים voor afgoden was eerst verstaanbaar in een tijd, waarin het monotheïsme algemeen werd en dus eerst na de Babylonische ballingschap. Bovendien sprak het van zelf, dat Amos aan geen afzonderlijke vermelding van Juda gedacht had, wijl de profeet, Israël aansprekende, het gansche geslacht bedoelde, dat uit Egypte gevoerd was, 3 : 1.

De echtheid van 4 : 13; 5 : 8, 9; 9 : 5, 6 was behalve door Duhm ook door Wellhausen [1]) ontkend. Beide geleerden toch hadden verklaard, dat de verheven beschrijving van Jahwe, in deze verzen te vinden, kwalijk in Amos' tijd paste en ons veeleer deed denken aan den tijd van Jes. 40—66 en van de Jobeïde.

Schonk Oort [2]) aan de argumenten, door Duhm tegen de echtheid van 2 : 4, 5 aangevoerd, zijn goedkeuring, hij onthield die aan het bezwaar door Duhm en ook door Wellhausen tegen 4 : 13; 5 : 8, 9 en 9 : 5, 6 ontwikkeld. Immers het scheen hem eene cirkelredeneering aan Amos het verheven godsbegrip, in deze verzen uitgedrukt, te ontzeggen, wanneer men uit zijne betrekkelijk korte profetie drie malen de verzen gelicht had, waarin het duidelijk staat. Dat elders bij Amos uitdrukkingen voorkomen, die met dit verheven godsbegrip kwalijk strooken, bewijst volgens Oort niets tegen de echtheid der verzen, daar bij hen, die het eerst

---

1) Geschichte Israëls, I, S. 349.

2) Daar Oort ook 3 : 1, 2 schrapt, verliest hij natuurlijk het recht om zich op 3 : 1 te beroepen voor de stelling, dat Juda in Israël medebegrepen is.

verheven denkbeelden koesteren, oud en nieuw wonderlijk vermengd plegen te zijn.

En toch schrapte ook Oort om andere redenen 4 : 13; 5 : 8, 9; 9 : 5, 6. Ja, met 4 : 13 moest ook 5 : 1—3 vallen. In 4 : 12 toch volgt op eene herinnering aan Jahwe's kastijdingen: „Daarom, dewijl ik u dit deed, bereid u om uwen God te ontmoeten, Israël!" Hierbij sluit zich — meent Oort — goed aan 5 : 4: „Want zoo spreekt Jahwe: zoekt mij, opdat gij moogt leven." Daarentegen breekt, wat er nu tusschen staat, den samenhang. En bovendien, al is 5 : 3 („want zoo spreekt Jahwe: de stad, die met duizend uittrekt, zal er slechts honderd overhouden") in Amos' tijd als bedreiging volkomen verstaanbaar, 5 : 1, 2 (de klaagzang: „de maagd Israëls *is* gevallen") zou in den tijd van Jerobeam II eenvoudig belachelijk geklonken hebben, terwijl ten overvloede de uitdrukking נשא קינה alleen bij Jeremia en bij Ezechiel voorkomt. Moet derhalve 5 : 1—3 geschrapt worden, ook 4 : 13 dient te verdwijnen. Immers de beschrijving van Jahwe als schepper der aarde moge op zichzelf zeer goed tot tegenstelling dienen met den god, dien men te Bethel vereerde (5 : 5), de wijze, waarop 4 : 13 ingevoegd wordt, verraadt den overwerker. De aanhef toch van 5 : 4 — „*want* zoo spreekt Jahwe" — slaat volstrekt niet op 4 : 13 terug. Hij zou moeten luiden: „*Daarom* zoo spreekt Jahwe."

Dat 5 : 8, 9 het verband breken, is volgens Oort nog duidelijker. De profeet spreekt in 5 : 6^b^, 7 eene scherpe bedreiging uit: „Een vuur zal Jozef verteren .... omdat zij het recht in alsem verkeeren." Hiermede gaat hij in 5 : 10 voort: „omdat zij den zedemeester haten." Een beschrijving van Jahwe, die den Orion en de Pleiaden maakt, 5 : 8, 9,

doet volgens den Leidschen geleerde hier niets ter zake en past tusschen 5 : 6b, 7 en 5 : 10 zeer slecht.

In de verzen, welke aan 9 : 5, 6 voorafgaan, bedreigt Jahwe het volk: „Waar zich de goddeloozen ook verbergen, hij zal hen bereiken en slaan, ook al gaan zij in ballingschap uit vrees voor hunne vijanden. Hij zal op hen letten ten kwade en geenszins ten goede.” Nu volgt: „En de Heer Jahwe is het, die de aarde aanraakt, zoodat zij smelt.” Hoe dit voegt bij het voorgaande, is duidelijk: Jahwe zal u donker aanzien en dit is verschrikkelijk, want hij is ontzaglijk groot. Maar die macht van Jahwe was reeds in het voorafgaande, 9 : 1—4, uitvoerig beschreven en deze bewijsvoering voor zijne kracht — „hij is het, die de aarde aanraakt” — komt mat achteraan. Daarenboven maakt zij 9 : 7 volkomen duister. Wel is ook het begin van 9 : 7 raadselachtig; maar als wij dat begin van 9 : 7 buiten rekening laten, dan sluit zich — verzekert Oort — de rest uitstekend bij 9 : 4 aan. „Al gingen zij ook” — zoo heette het in 9 : 4 — „het land uit om te ontkomen aan den vijand, ik zou ze ook daar dooden. Heb ik — 9 : 7b — niet Israël uit Egypte, de Filistijnen uit Kaftor, de Arameërs uit Kir gebracht?” D. i. „heb ik geen macht ook buiten Kanaän?” Niets past volgens Oort beter in het verband der rede en in een tijd, toen men ’t er algemeen voor hield, dat Jahwe in Kanaän woonde.

Daar nu de drie beschrijvingen ons dadelijk aan de na-exilische literatuur doen denken, houdt Oort ze voor na-exilische interpolaties.

Ook 8 : 11, 12 is volgens Oort eene interpolatie. Immers in die verzen is sprake van een smachten naar het woord

van Jahwe, wat niet overeenstemt met hetgeen volgt, waar gesproken wordt van een lichamelijken dorst, die de schoone maagden en de jongelingen doet flauw vallen. Ook is de bedreiging in Amos' tijd, toen er profeten in overvloed waren, moeilijk verstaanbaar.

6 : 14 is volgens Oort óf een glos uit den tijd na Samaria's val óf het is te verkeerder plaatse geraakt. Er ontbreekt iets vóór 5 : 26 en dit ontbrekende is juist eene bedreiging, als in 6 : 14 vervat is. Men voege het dus, met weglating van כִּי, vóór 5 : 26 of schrappe het geheele vers. Doet men het een of het ander, dan wordt de overgang van cap. 6 naar cap. 7 beter. 6 : 13 toch past uitnemend voor 7 : 1. Daarentegen is het hinderlijk, als in 6 : 14 de profeet reeds in duidelijke woorden zegt, wat hem in 7 : 1 en verv. eerst van lieverlede wordt onthuld.

Vervolgens plaatst Oort een vraagteeken bij 3 : 1, 2, wijl deze verzen het verband breken en 3 : 3 beter op 2 : 16 volgt. Ook vindt hij in 3 : 1, 2 een particularisme, dat Amos eenigszins vreemd is. Toch wil Oort deze laatste opmerking niet accentueeren, wijl ook voor Amos Israël Jahwe's volk is.

Rest 5 : 13—15, dat noch bij het voorgaande noch bij het volgende past, terwijl 5 : 16 goed op 5 : 12 volgt. Bovendien is „het overschot van Jozef", waarover volgens 5 : 15 Jahwe zich misschien zal ontfermen, zeer vreemd in Jerobeams tijd en alles is een wonderlijke inleiding op 5 : 16: „daarom zal er rouw zijn." Misschien — meent Oort — hooren 5 : 13, 14 achter 5 : 20 en is 5 : 15 een glos en dan uit den tijd na Samaria's val.

De opmerkingen van Duhm, Wellhausen en Oort lokten

eerlang tegenspraak uit. Nadat nog Bickell [1]) 6 : 2 voor eene interpolatie verklaard had, wijl daardoor het verband verbroken werd en Kalne en Groot-Hamat hier als gevallen steden werden voorgesteld, wat blijkens Jes. 10 en 37 in Amos' tijd kwalijk geschieden kon, trad geen mindere dan Kuenen [2]) als verdediger der bedreigde plaatsen op. Volgens hem zou het alleszins bevreemdend zijn, indien Amos over Juda had gezwegen en dat dit medebegrepen zou zijn onder Israël, kan, als we letten op 7 : 12, 15; 9 : 11 en verv. moeilijk worden toegestemd. Bovendien is de uitdrukking תורת יהוה en חקיו in Amos' tijd zeer goed verstaanbaar. Waarschijnlijk — zegt Kuenen [3]) — bestonden er reeds vroeg schriftelijke aanwijzingen van Jahwe's wil en anders kan de uitdrukking verstaan worden van het mondelinge onderricht van priesters en profeten. Wil Kuenen derhalve 2 : 4, 5 handhaven, ook tegen 3 : 1, 2 heeft hij geen bezwaar. Zij breken het verband niet, want zij zijn de aanhef eener nieuwe pericope. Dat 5 : 1—3 niet onder Jerobeam II passen, geeft Kuenen niet toe. Zij betreffen blijkbaar de door Amos verwachte en voor hem geheel zekere toekomst en 5 : 4 wordt door de strafaankondiging van 5 : 1—3 behoorlijk gemotiveerd. 4 : 12 en 13 laten zich volgens Kuenen zeer goed met elkaâr in verband brengen.

Stemt Kuenen al toe, dat 5 : 13—15 niet op hunne plaats staan, zij zijn toch geheel in den geest van Amos en mogen hem derhalve niet ontzegd worden. Indien met 7 : 1 een nieuw deel begint en 6 : 14 het vorige deel afsluit, vervalt de bedenking tegen 6 : 14. Ook acht Kuenen de aankondi-

1) Schrader, K. A. T.², S. 445.
2) H. C. O.², II, blz. 361 en 362.
3) H. C. O.², I, blz. 174 en 175.

ging van een tijd, waarin men zal smachten naar het woord van Jahwe, 8 : 11, 12, in Amos' tijd wel gemotiveerd, wijl men toen den profeten het stilzwijgen oplegde. Men zal zich te laat beklagen, meent Amos. Maar de aansluiting aan 8 : 13 laat ook volgens Kuenen te wenschen over, en als de lezing zuiver is — in plaats van בצמא zou men iets anders verwachten — dan zijn 8 : 11, 12 althans misplaatst.

Wat 4 : 13; 5 : 8, 9; 9 : 5, 6 betreft, Kuenen erkent, dat deze verzen in het verband gemist kunnen worden en zelfs, dat 5 : 8, 9 den samenhang tusschen 5 : 7 en 5 : 10 verbreekt. Maar 5 : 7, blijkbaar aan 6 : 12 ontleend, moet uit den tekst verwijderd worden. Zoo blijft dan alleen over, dat deze verzen kunnen geschrapt worden zonder dat eene gaping ontstaat. Dit is echter volgens Kuenen niet afdoende: dergelijke uitboezemingen vloeien niet voort uit den logischen gang der denkbeelden, maar zijn een soort van interjectiën, waaraan geen hoogere eisch gesteld kan worden dan dat zij psychologisch te rechtvaardigen zijn. Aan dien eisch — meent Kuenen — beantwoorden zij inderdaad. Ook uit andere teksten blijkt, dat Amos een levendig gevoel had voor de natuur en voor de openbaring van Jahwe's macht en majesteit in hare verschijnselen en daarom is het lang niet vreemd, dat hij nu en dan lucht geeft aan zijne bewondering, al moet daardoor zijne rede — niet afgebroken maar toch — even in haar gang gestuit worden. Werkelijk maken 4 : 13; 5 : 8, 9 en 9 : 5, 6 bij herhaalde lezing dien indruk op Kuenen en gelijken zij geenszins op interpolaties uit den na-exilischen tijd. Ook hun spraakgebruik getuigt volstrekt niet tegen Amos blijkens 5 : 27; 8 : 8, 9, 10; 7 : 1. En eindelijk zou men om vol te houden, dat dergelijke doxologieën, als wij in 4 : 13; 5 : 8, 9; 9 : 5, 6 vinden, alleen in na-exilische geschrif-

ten voorkomen, ook Jer. 5 : 20—22; 32 : 17—23 en Micha 1 : 2—4 moeten schrappen. Wat 6 : 2 aangaat, de echtheid daarvan moet worden ontkend, *wanneer* — zegt Kuenen — daar werkelijk op *Assyrische* veroveringen wordt gedoeld. Voor de echtheid echter van 6 : 2 pleit sterk 9 : 7.

Tengevolge van Kuenens bestrijding kwam Oort [1]) in 1891 op zijne bedenkingen tegen de echtheid van 4 : 13; 5 : 8, 9; 9 : 5, 6 en 2 : 4, 5 terug. Hij gaf nu toe, dat Amos de uitdrukkingen תורת יהוה en חקיו gebruikt kan hebben. Toch blijft hem 2 : 4, 5 een steen des aanstoots, 1° omdat Juda hier op ééne lijn gesteld wordt met de heidensche volkeren, 2° omdat Juda's schuld in zeer algemeene bewoordingen is uitgedrukt, ofschoon tegen alle andere volkeren zeer bijzondere aanklachten worden ingebracht. Verder blijven hem 3° de leugenen d. z. de afgodische praktijken, door hunne vaderen aangehangen, een bezwaar. Stond er nog: goden, aan hunne vaderen *niet* bekend, hebben hen verleid, het zou vóór de hervorming van Jozia beter te begrijpen zijn. Voor de tweede maal beroept Oort zich, 4°, op 3 : 1, eene plaats, door hem geschrapt, ten bewijze, dat in Israël Juda medebegrepen is en betoogt hij, dat de door Kuenen aangehaalde plaatsen tegen 3 : 1 geen bewijskracht hebben. Al zijn de Judeërs zonen Israëls, dan kan Amazia toch wel tot Amos zeggen: pak u weg naar Juda, 7 : 12, en Amos in zijn antwoord getuigen, dat Jahwe hem bevolen had tegen „mijn volk Israël" te profeteeren. Juda was immers in dit antwoord niet buitengesloten.

Wil Oort de echtheid van 2 : 4, 5 derhalve slechts aarzelend aannemen, anders staat het met 4 : 13; 5 : 8, 9; 9 : 5, 6,

---

1) Theol. Tijdschr., 1891, blz. 121 en verv.

die thans door hem voor echt gehouden worden. Dat echter 5 : 7 een glos zou zijn, aan 6 : 12 ontleend, zooals Kuenen beweerde, kan Oort moeilijk gelooven. 5 : 7 heeft met 6 : 12 slechts een paar woorden gemeen en Kuenen zou 5 : 7 nooit geschrapt hebben, ware het niet om 5 : 8, 9 te redden. Oort is van meening, dat 5 : 7 anders gelezen moet worden en dat 5 : 7b: וצדקה לארץ הניחו en de vertaling, welke LXX van 5 : 7 geeft, ons op weg helpen. וצדקה לארץ הניחו beteekent volgens Oort: en de gerechtigheid doen zij op aarde wonen. Dit voegt geenszins bij ההפכים ללענה משפט van 5 : 7a; maar de lezing van 5 : 7a staat volstrekt niet vast. LXX heeft: ὁ ποιῶν εἰς ὕψος κρίμα, wat Oort tot de lezing ההפך למעלה משפט brengt. In verband hiermeê moet dan הניחו veranderd worden in het enkelvoud en het geheel wordt eene beschrijving van Jahwe's handelwijs, „die het recht doet bovendrijven en de gerechtigheid op aarde doet wonen".

Over 8 : 11, 12; 6 : 14; 3 : 1, 2; 5 : 13—15; 5 : 1—3 verklaarde Oort in 1891 niets. Behield hij omtrent die plaatsen de meening van 1880?

Mocht echter voor Oort het getal der verdachte verzen kleiner geworden zijn, voor anderen werd het grooter. Wellhausen [1]) plaatste een vraagteeken bij 1 : 9, 10, de bedreiging tegen Tyrus, wijl het verwijt tegen deze stad volkomen gelijk is aan dat tegen de Filistijnen. Bovendien wordt van de overige Fenicische steden gezwegen en ontbreekt het slot, dat bij de bedreigingen tegen Damaskus, Gaza, Ammon en Moab voorkomt.

---

1) Skizzen und Vorarbeiten, V, S. 67 u. f.

In de tweede plaats bestrijdt Wellhausen de echtheid van 1 : 11, 12, de bedreiging van Edom. Vreemd toch vindt hij, dat van Sela gezwegen wordt, terwijl Theman en Bozra eerst in de exilische en na-exilische literatuur voorkomen. Verder kon den Edomieten in Amos' tijd niet verweten worden, dat zij de Judeërs vervolgden. Veeleer was het omgekeerde het geval. Hoogstens beproefden de Edomieten het Judeesche juk af te werpen en dat is toch geen misdaad. Eerst in den chaldeeuwschen tijd vindt men de stemming tegen Edom, welke in 1 : 11, 12 heerscht.

3° schrapt Wellhausen 5 : 26, wijl Amos zijnen tijdgenooten wel overdreven Jahwedienst maar nooit den dienst van Assyrisch-babylonische goden verwijt. Daar echter door de schrapping van 5 : 26 eene gaping ontstaat, moet het vers een ander vers, eene zware bedreiging bevattend, verdrongen hebben.

4° staan 6 : 9, 10 althans te verkeerder plaatse. Zij hebben geen praemissen in het voorafgaande en geen gevolgen in het volgende. 6 : 11 sluit zich bij 6 : 8 aan.

5° is 8 : 6 verdacht. Woordelijk wordt soms herhaald, wat wij in 2 : 6 vinden en verder: welk een combinatie is dat: „zij maken de maat klein en den prijs hoog en maken de weegschaal valsch en zij koopen — um Geld die Geringen und den Armen um ein Paar Schuh!"

6° is 8 : 8 een glos, want er wordt geen aardbeving voorspeld, gelijk men zou verwachten; maar zij wordt begrijpelijk gevonden. Bovendien bevat het vers een mank beeld, daar de Nijl maanden lang rijst om vervolgens even langzaam te dalen. Bij eene aardbeving echter rijst en daalt de aarde in eenige minuten.

Ten slotte, 7°, werpt Wellhausen 9 : 8—15 uit, want na

9 : 1—4, 7 [1]) kan Amos niet op eens zeggen, „es sei nicht so schlimm gemeint, es werde noch alles wunderschön werden; denn er redet in jenen Versen nicht im Scherz sondern im blutigen Ernst, er meint, was er sagt. Nachdem er grade vorher all seine früheren Drohungen weit überboten hat, kann er ihnen nicht plötzlich die Spitze abbrechen, nicht aus dem Becher des Zornes Jahves zum Schlusse Milch und Honig fliessen lassen". Een latere Jood moet het echte slot van het boek, dat hem te hard scheen, verdrongen hebben en er dit slot voor in de plaats hebben gesteld.

Ik ben bijna aan het slot dezer paragraaf. Mij rest slechts te vermelden, dat Nowack alle uitspraken van Wellhausen tot de zijne maakt en bovendien van oordeel is, dat ons boek het werk is van iemand, die „die von Amos aufgezeichneten und vereinzelt umlaufenden Reden zusammengestellt hat. Cap. 1, 2 und Cap. 7 : 1 — 8 : 8, bezw. — 9 : 7 waren wohl zwei grössere Ganze, die auf Amos Hand selbst zurückgehen". Dat het boek het werk is van een redactor of liever van een compilator, volgt volgens Nowack „mit Evidenz daraus, dass jetzt Reden, bezw. Redetrümmer nebeneinander gestellt sind, ohne dass ein Zusammenhang irgendwie erkennbar, oder aber der Anfang einer neuen Rede immer deutlich markirt wäre. Vgl. 3 : 1; 3 : 3; 3 : 9; 4 : 4; 5 : 1; 5 : 18".

---

1) Reeds vroeger zagen wij, dat Wellhausen de echtheid ontkent van 4 : 13; 5 : 8, 9 en 9 : 5, 6. Bovendien schrapt hij 2 : 4, 5; 8 : 11, 12 en 6 : 2, grootendeels op de door Oort of door Bickell aangegeven gronden.

§ 2. *De Auteur der Profetie.*

Met behoud of met uitzondering van de in de eerste paragraaf geïncrimineerde stukken en behoudens de door een enkele gemaakte reserve van een compilator, die de „vereinzelt umlaufenden Reden zusammengestellt hat", houden alle critici het er voor, dat wij in ons boek de profetieën hebben van een profeet uit den tijd van Jerobeam II en Amos genaamd. In discussie zijn slechts: het vaderland, de omstandigheden en het juiste tijdstip van het optreden van den profeet.

Wat het vaderland van den profeet aangaat, men was vroeger algemeen van gevoelen, dat dit Juda was. Wel hadden reeds Pseudo-Epiphanius, Cyrillus en Kimchi Amos tot een burger van Efraïm gemaakt en had Harenberg eene eeuw geleden dit gevoelen opnieuw verdedigd; maar hunne meening vond geen bijval, totdat Grätz [1]) haar tot de zijne maakte en vooral Oort [2]) haar krachtig voorstond.

Oorts argument voor deze bewering is vooral de groote bekendheid met het noorden, welke Amos blijkt te bezitten. Hij is daar thuis.

Hij is bekend met den Karmel. En het gaat volgens Oort niet aan in dien Karmel de hoogte te zien, waarbij het Judeesche vlek Karmel lag, want 1° is er ons niets van bekend, dat ooit ook die hoogte Karmel genoemd werd en 2°, al ware dit wel het geval geweest, dan had Amos, zoo hij die hoogte bedoeld had, het uitdrukkelijk moeten zeggen, wijl iedereen anders aan den Noord-Israëlietischen

1) Geschichte der Juden, I, S. 402, IIa, S. 82.
2) Theol. Tijdschr., 1880, bl. 122 en verv.

Karmel moest denken. Eindelijk, 3°, begrijpt niemand, waarom Amos de hoogte bij het Judeesche Karmel zou vermeld hebben. Zij had niets bijzonders en lag nog lager dan de stad Hebron. Hebben wij dus met den bekenden Karmel in Noord-Israël te doen, dan rijst de vraag, hoe een burger van het zuidelijke rijk, die — let wel — volgens de gewone voorstelling slechts van Juda naar Bethel gaat, daarmede zóó bekend kan zijn, als Amos blijkt te wezen.

Doch er is meer, waarom Oort Noord-Israël voor Amos' vaderland houdt. Volgens 7 : 14 is Amos een בולס שקמים. Of het woord בולס een kweeker dan wel een knijper aanduidt, is twijfelachtig; maar bij Thekoa in Juda kon Amos sycomoren kweeken noch knijpen, wijl daar geen sycomoren waren te vinden, zooals reeds Hieronymus getuigt. Wel vindt men in Palestina sycomoren, maar alleen in de Jordaanstreek en in de kustvlakte, gelijk de stad יפיע, thans Haïfa, dicht bij den Karmel, waarschijnlijk naar deze boomen Συκάμινος heette.

Verder — meent Oort — blijkt uit de woorden van Amazia, dat deze Amos niet voor een Judeër aanzag, want Amazia zegt niet שוב maar לך ברח לך naar Juda.

Ook wordt 4 : 7 alleen duidelijk, als Amos uit de שפלה was. In 4 : 7 staat deze bedreiging [1]): „Ik, Jahwe, zal u den regen onthouden drie maanden voor den oogst.” Hiermeê wordt dus de lenteregen bedoeld. Nu valt de oogst in

1) Onjuist: er staat niet, wat *zal* gebeuren, maar wat gebeurd *is*, gelijk Oort zelf wel weet blijkens zijne vertaling van 4 : 12: „daarom, omdat ik u zoo *deed*” — eene vertaling trouwens, waarop ik ook iets af te dingen heb, gelijk men later zal zien. Vgl. overigens Grätz, Geschichte der Juden, II^a, S. 436.

het gebergte gemiddeld half Juni; drie maanden daarvoor is half Maart. Maar na dezen tijd regent het in Palestina hoogst zelden en wat hier dus tot bedreiging dienen moet, is niets anders dan hetgeen schier elk jaar plaats heeft. In de kustvlakte echter en in het Jordaandal is de oogst ongeveer een maand vroeger rijp en indien het in Februari—-Maart niet regent, dan is dit zeer schadelijk. Amos schrijft hier dus volgens zijne veeljarige ondervinding in de שפלה, al had hij naar den aard van de streek, waarin Bethel ligt, anders moeten schrijven.

Mocht men tegenover deze meening van Oort in de schaal werpen, dat volgens 1 : 1 Amos onder de veebezitters van Thekoa was, de geleerde verklaart, dat dit een te zwakke grond is, om er de meening van Amos' Judeesche afkomst op te bouwen. Want al is ons geen ander Thekoa bekend dan de plaats, die ten zuiden van Jeruzalem ligt, de naam, die het opslaan van tenten of het steken van de bazuin beteekent, kan aan meer plaatsen gegeven zijn. Toch hecht Oort geen waarde aan de meening van Grätz [1]), die een Thekoa wil vinden in het אלתקא van Joz. 19 : 44 en 21 : 23, dat reeds door Eusebius met het Thekoa van Amos wordt vereenzelvigd. Immers men zou, als Grätz gelijk had, moeten aannemen, 1°, dat אל naar willekeur kon worden weggelaten of bijgevoegd en hiervoor is de vergelijking van תולד, 1 Kron. 4 : 29 met אלתולד, Joz. 15 : 30 en 19 : 4 een te zwakke grond bij de bekende slordigheid van de lijsten in het begin van het boek der Kronieken en 2° zou men moeten onderstellen, dat Thekoa aan het slot zoowel

1) Geschichte der Juden, I, S. 402.

met ע als met א kon worden geschreven. Ook staat, 3°, de lezing אלתקא in Joz. 19 : 44 en 21 : 23 niet vast, daar de codex Vaticanus der LXX op de eene plaats Ἐλκωθαὶμ en op de andere plaats met Pesch. Ἀλκαθὰ heeft. Eindelijk, 4°, wijst Oort er op, dat Elteka in Dan ligt en wij zoeken Amos' Thekoa liefst noordelijker, in de buurt van den Karmel.

Evenmin wil Oort er groote waarde aan toekennen, dat Kimchi Amos' Thekoa in Aser plaatst, wijl deze daartoe waarschijnlijk door de vermelding van den Karmel in 1 : 2 verleid werd en ook op het Θεκουὲ van de Grieksche vertaling van 1 Kon. 10 : 28 wil de Leidsche geleerde geen nadruk leggen. De lezing staat niet vast. Zij zou anders goede diensten bewijzen, daar in 1 Kon. 10 : 28 sprake is van den handel in Egyptische wagens en paarden en de plaats, waar die handel gedreven werd, zal toch wel moeilijk het Judeesche Thekoa kunnen geweest zijn. Doch al moet Oort er dan ook van afzien ons een noordelijk Thekoa aan te wijzen, men behoeft daarom allerminst het bestaan van zulk een noordelijk Thekoa in twijfel te trekken.

Toch deed dit Zeydner [1]); maar al wilde deze van een noordelijk Thekoa niets weten, dat Amos een Noord-Israëliet was, stond ook voor hem vast. Voor een deel ontleent hij zijne argumenten aan Oort; maar hij voegt er drie andere aan toe. 1° was de verhouding tusschen Efraïm en Juda sedert in Noord-Israël de dynastie der Nimsiden aan het roer gekomen was, van dien aard, dat het optreden van een Judeesch profeet in het noordelijk rijk moeilijk te be-

1) Stemmen voor waarheid en vrede, 1886, blz. 548 en verv.

grijpen is. 2° vindt hij in Amos' profetie Noord-Israëlietische zegswijzen en spellingen; maar daar hij die spellingen voor een goed deel te voorschijn roept in door hemzelf geschapen woorden van verbeterde teksten, hecht hij aan dit argument zelf weinig waarde. 3° zegt volgens Zeydner 1 : 1, dat niet van Amos maar van zijn uitgever afkomstig is, volstrekt niet, dat Amos *één uit* de Thekoïetische veebezitters was; maar dat hij *geweest is onder* de veebezitters uit Thekoa, die met hunne kudden op het gebergte van Juda rondzwierven. Zegt men nu van iemand, dat hij *onder* eene zekere soort van menschen *is geweest,* dan zegt men immers tegelijkertijd, dat die man oorspronkelijk onder die menschen *niet thuis behoorde.*

Tegen de beide Nederlanders Oort en Zeydner traden in 1889 twee andere Nederlanders in het krijt, Schuurmans Stekhoven [1]) en Kuenen [2]). De eerste betoogde 1°, dat הלך blijkens 1 Sam. 2 : 20; 10 : 26; 23 : 18 dikwijls *terugkeereu* beteekent, zoodat het aan 7 : 12 ontleende argument niet opging. 2° wordt volgens hem de vijandschap tusschen Efraïm en Juda door Zeydner te sterk gekleurd en als die vijandschap inderdaad zoo groot was, als Zeydner ons wil doen gelooven, hoe was het dan mogelijk, dat een Efraïmiet naar Juda ging? 3° vindt Schuurmans Stekhoven er niets vreemds in, dat een profeet uit Juda den algemeen om zijne vruchtbaarheid beroemden Karmel kent en dat juist de Karmel en geen andere berg genoemd wordt, vindt zijne verklaring volkomen in die bekende vruchtbaarheid. 4° gaat

1) Theol. Studiën, 1889, blz. 222 en verv.
2) H. C. O.², II, blz. 355 en verv.

Oorts argument, ontleend aan het uitblijven van den regen drie maanden vóór den oogst, 4 : 7, niet op. Er zou eenige moeilijkheid zijn, als hier van den tarweoogst sprake was; maar er wordt gesproken van den oogst in het algemeen en de oogst begint met den gersteoogst en die valt eenige weken vóór half Juni. Het is, zooals Riehm zeide: „die Stelle besagt, dass der Regen statt, wie sonst 1—1½ Monate, schon 3 Monate vor der Ernte aufgehört habe.” 5° is 7 : 14 daar om Zeydners opmerking over het al-of-niet-herderschap van Amos naar aanleiding van 1 : 1 te weerleggen. Volgt, 6°, eene bestrijding van het argument, aan het בולם שקמים ontleend. Dat Hieronymus bij het Judeesche Thekoa geen sycomoren vond, bewijst niet, dat zij er duizend jaren vroeger ook niet waren. Het dal Refaïm bij Bethlehem was beroemd om zijne vruchtbaarheid en al konden op het gebergte van Juda geen sycomoren groeien, in de dalen was het wel mogelijk. Men kan dus uit de vermelding daarvan geen conclusie trekken aangaande het vaderland van Amos. Integendeel — blijkt uit de andere gegevens, dat hij uit Juda kwam, dan hebben wij hier het voldingend bewijs, dat daar ook sycomoren groeiden. En eindelijk, 7°, als men Amos' vaderland in de שפלה zoekt om de sycomoren, dan wijst Schuurmans Stekhoven op Amos' vertrouwdheid met — leeuwen en van leeuwen vindt men nergens in de שפלה een spoor.

Aan deze argumenten van Schuurmans Stekhoven kan toegevoegd worden, wat Kuenen opmerkte, nl. 1°, dat Amos wel op andere plaatsen dan juist te Thekoa in Juda sycomoren kan hebben „geknepen”, daar de herders overal rondzwierven en op die tochten kan Amos zich met sycomoren hebben gevoed; 2° pleit voor Amos' Judeesche

afkomst sterk 1 : 2, waar Jeruzalem en Zion eene rol vervullen, die geen Noord-Israëliet in Amos' dagen hun zou toekennen en 3° verklaart het levendig handelsverkeer in de steppe van Thekoa, waarover men Stickel [1]) naleze, volkomen de buitengewone kennis van Amos.

Door de opmerkingen van Schuurmans Stekhoven en Kuenen was Oort [2]) niet overtuigd. Alleen laat hij in 1891 het Noord-Israëlietische Thekoa vallen. Het is ook nergens voor noodig. Immers dat Amos uit Thekoa was, staat niet in 1 : 1; er staat, dat hij onder de herders in Thekoa was, want מתקוע moet volgens codex B der LXX en volgens twee of drie minuskels bij Holmes en Parson in בתקוע veranderd worden. Wij hebben het er derhalve voor te houden, dat Amos, een burger van het Noorderrijk, na zijne verjaging door Amazia zich te Thekoa in Juda neerzette; maar een burger van het noordelijk rijk was hij. Het בולס שקמים dwingt ertoe. Immers Oort kiest thans zeer beslist partij voor hen, die בולס door *kweeker* vertalen. Wij hebben dus niet te doen met iemand, die zich bij gelegenheid met sycomoren voedt en bovendien: waar herders ook mogen rondzwerven, zeker komen zij niet in de שפלה, waar de sycomoren groeiden.

Wat de levensomstandigheden van Amos aangaat, men heeft hem beurtelings voor welgesteld en arm gehouden. Oort houdt hem voor welgesteld, wijl hij eene groote bekendheid verraadt met het leven der rijken, die te Samaria op hunne sofa's en op hunne divans zitten, hunne winter- en

1) Das Buch Hiob, S. 269—277.
2) Theol. Tijdschr., 1891, blz. 121 en verv.

zomerhuizen weelderig hebben ingericht, het beste rund- en schapenvleesch eten, kwinkeleeren naar het spel der luit en herhaaldelijk afgetapten wijn drinken. Kortom — Amos is uitstekend op de hoogte van het leven der rijken en moet volgens Oort [1]) hen van nabij hebben gekend.

In allen gevalle blijkt uit niets, dat hij een arm herder was, zooals velen meenen. Hij heet 1 : 1 te zijn onder de נקדים d. w. z. onder de veebezitters en בולס שקמים kan evengoed een eigenaar van sycomoren-tuinen als een tuinknecht aanduiden. Inderdaad — het kan volgens Schuurmans Stekhoven [2]) het een en het ander beteekenen. Of Amos rijk dan wel arm was, is uit de profetie kwalijk af te leiden. Het is eene profetie en geen biografie.

Volgens 1 : 1 heeft Amos geprofeteerd twee jaren vóór de aardbeving; maar daar wij het datum dier aardbeving niet kennen, geeft het ons niets ter bepaling van den tijd, waarin Amos optrad. Toch heeft de mededeeling van 1 : 1 voor Oort [3]) groote waarde, want hij leidt eruit af, dat Amos eerst na de aardbeving, en wel toen hij in Juda verblijf hield, zijne profetieën heeft opgeschreven. En deze gevolgtrekking wordt dan de moeder van vele andere. Immers indien de profetieën eerst een paar jaren, nadat zij waren uitgesproken, opgeschreven werden, dan mag men aannemen, dat zijn boek het door hem gesprokene allesbehalve zuiver weergeeft; maar dat de veranderde omstandigheden en de ervaringen der laatste jaren — o. a. de aardbeving en het verblijf in Juda — van invloed zijn geweest op het geschrift.

1) Theol. Tijdschr., 1880, blz. 127 en verv.
2) Theol. Studiën, 1889, blz. 227.
3) Theol. Tijdschr., 1880, blz. 129 en verv.

M. a. w. dan mag men aannemen, dat wijzigingen in zijne denkwijze en in zijne stemming, de geheele of gedeeltelijke vervulling zijner voorspellingen of de niet-vervulling ervan, zich afspiegelden in hetgeen hij als vroeger door hem gesproken te boek stelde. En zoo worden dan allerlei raadselen in Amos' boek duidelijk. In de eerste plaats begrijpt men nu dat telkens herhaalde לא אשיבנו in het begin. Het is nu klaar, dat met hetgeen Jahwe niet herroepen wil, eenvoudig bedoeld wordt de eenige jaren te voren uitgesproken profetie. Wat verder duidelijk wordt, zijn de voor een Noord-Israëliet vreemd klinkende uitlatingen over Juda 1 : 2 en 9 : 11—15. Natuurlijk heeft Amos nooit zoo gesproken; maar sedert hij in Juda woont, is zijne politieke geloofsbelijdenis gewijzigd en nu spiegelt deze zich ook af in zijn geschrift. Verder heeft de door Amos beleefde aardbeving eene groote rol gespeeld. Zoo is 8 : 8 een vaticinium ex eventu. Wij hebben daar duidelijk de beschrijving van eene aardbeving. Ook ontleent de profeet volgens Oort aan die aardbeving de beschrijving van de straf, die hij uitspreekt 2 : 13—16, als de vlucht algemeen en nutteloos zal zijn, gelijk hij pas getuige geweest was van zulk eene algemeene en nuttelooze vlucht, want de aardbeving onder Uzzia is blijkens Zach. 14 : 5 eene zeer geweldige geweest. Desgelijks ziet Oort sporen van de aardbeving in 4 : 11 en waarschijnlijk in 6 : 8—11.

Trekt Oort derhalve uit het opschrift het besluit, dat de profetie eerst na de aardbeving geschreven is en heldert dit hem menige plaats op, omgekeerd trekt Grätz [1]) uit den inhoud der profetie een besluit aangaande het opschrift. Dat opschrift toch is volgens Grätz slechts gedeelte-

1) Geschichte der Juden, II^a, S. 436.

lijk juist en slaat slechts op Cap. 1—3. De rest is na de aardbeving gesproken, want 4 : 11 spreekt van de verwoesting door aardbevingen als van eene reeds tot het verleden behoorende gebeurtenis en bovendien zinspelen 8 : 8 en 9 : 5, 6 op gebeurtenissen tijdens de aardbeving.

Zooals ik reeds opmerkte, trekt niemand in twijfel, dat Amos is opgetreden onder Jerobeam II. Jerobeam II nu regeerde van ± 783— ± 742 en bijna even lang was zijn buurman, Uzzia van Juda, aan het bewind nl. van ± 779— ± 740. Gelijk bekend is, was de tijd van Jerobeam II de bloeiperiode van het noordelijk rijk, welke bloeiperiode echter eerst na 772 zal begonnen zijn. Toen toch waren de Syriërs in herhaalden strijd met Rammanirari III van Assyrië zóó verzwakt, dat Jerobeam II hen met goed gevolg bestrijden kon. En daar in 6 : 8, 13; 8 : 7 de leiders van Israël zouden snoeven op hunne macht, plaatst men gewoonlijk Amos' profetie na de overwinningen van Jerobeam II op de Syriërs en wel in de 2de helft van Jerobeams regeering. In deze Syrische oorlogen zijn volgens Nowack [1]) naar hooge waarschijnlijkheid ook de misdrijven bedreven, waarom, 1 : 3 en 1 : 13, de Damasceners en de Ammonieten berispt worden. Valeton [2]) daalt nog lager af en plaatst het optreden van Amos in den laatsten tijd van Jerobeam II, daar hij meent, dat Amos spreekt onder den indruk van de nadering van een uit het Noorden komenden vijand, in wien hij Tiglath Pileser II, 745—727, ziet. Hetzelfde doet Zeydner [3]). Zij worden echter bestreden door Nowack, die

1) Handkomm. zum a. T., III, 4, S. 115 und 116.
2) Amos en Hosea, blz. 10 en verv.
3) Stemmen voor waarheid en vrede, 1886, blz. 537 en verv.

opmerkt, dat dan Amos' optreden met dat van Hozea zou samenvallen en Hozea blijkt duidelijk een jongere, van Amos afhankelijke profeet te zijn. „Demnach" — zegt Nowack — „nicht durch seine politische Combinationsgabe sondern durch die in ihm auftauchende und von Jahve gewirkte Gewissheit kommt Amos zu seiner Predigt von Israëls Untergang".

TWEEDE HOOFDSTUK.

BEOORDEELING VAN DE GEVOELENS OVER DE INTEGRITEIT DER PROFETIE EN OVER HAAR AUTEUR.

---

§ 1. *De Integriteit der Profetie.*

Heb ik in het voorgaande hoofdstuk de voornaamste meeningen over de integriteit van het boek medegedeeld, ik wensch daarover thans mijn oordeel te geven. Duidelijkheidshalve verdeel ik de aangevallen plaatsen in drie groepen.

1° toch houdt men sommige plaatsen voor interpolaties, omdat zij kwalijk strooken met den tijd van Jerobeam II. Het zijn 5 : 1—3; 8 : 11, 12; 5 : 13—15; 6 : 2; 1 : 11, 12 en 2 : 4, 5. Ik hoop later op deze plaatsen terug te komen, maar merk nu reeds op, dat de naar aanleiding van deze plaatsen geleverde kritiek allesbehalve afdoende is. Neemt men eenmaal aan, dat onder Jerobeam II een profeet de verwachting kon uitspreken van een vreeslijk gericht over Israël, dan is er geen reden om te zeggen, dat 5 : 1—3 en 5 : 13—15 kwalijk in dien tijd passen, want wie een vreeslijk gericht over Israël verwacht, ziet natuurlijk in zijn visie de maagd Israëls reeds gevallen en Jozef

gedecimeerd. En neemt men aan, dat in Jerobeams dagen den profeten het stilzwijgen werd opgelegd — en niemand heeft nog de echtheid ontkend van 2 : 12 — dan is de bedreiging van 8 : 11, 12 eveneens zeer gepast. Vindt men derhalve 5 : 1—3; 8 : 11, 12 en 5 : 13—15 vreemd in Jerobeams tijd, dan moet men 7 : 17; 9 : 1—4 en menige andere strafaankondiging tegen Israël en derhalve een belangrijk deel der profetie in Jerobeams tijd misplaatst achten. Dit zou de consequentie zijn van de kritiek op 5 : 1—3; 8 : 11, 12 en 5 : 13—15. Waar is de man, die den moed heeft gehad om uit zijne praemissen die conclusie te trekken?

Ook de naar aanleiding van 2 : 4, 5 geoefende kritiek laat te wenschen over. Terecht [1]) is reeds door Kuenen betoogd, dat de uitdrukkingen תורת יהוה en חקיו ook in vóór-deuteronomischen tijd verklaarbaar zijn. Alles hangt hier af van de beteekenis van thora en van inzettingen en daar in de strafbedreiging tegen Juda hiervan niets blijkt, is uit de vermelding van thora en van inzettingen omtrent den ouderdom van 2 : 4, 5 niets af te leiden.

Verder heeft men zich gestooten aan de כזבים, waarmeê afgodische praktijken worden bedoeld. Maar wat is de reden der ergernis? Dat in den tijd van Jerobeam en Uzzia afgodische praktijken zoowel in Juda als in Noord-Israël heerschten, zal niemand betwisten. Dat zij in de profetie berispt worden, kan niemand ontkennen, als hij denkt aan de bedreigingen tegen Bethel, want tegen Bethel kon de profeet slechts twee dingen hebben: òf vereering van heidensche goden naast Jahwe òf schandelijken Jahwedienst, en wat is schandelijke Jahwedienst anders dan Jahwedienst met hei-

1) Zie vooral Exod. 18 : 16.

densche praktijken? Wat heeft men dan toch tegen die כזבים? Dat de vaderen ze reeds heeten gevolgd te hebben, terwijl het verblijf in de steppe door den profeet aan zijne tijdgenooten ten voorbeeld wordt gesteld? Maar is dan uitgemaakt, dat met die vaderen moet worden afgedaald tot de kinderen der steppe? Of heeft men dit bezwaar, dat de afgodische praktijken כזבים genoemd worden en vindt men die benaming vreemd in den polytheïstischen tijd van Jerobeam en Uzzia? Maar hoe kan men dit bezwaar doen gelden, wanneer men zonder eenige aarzeling aan Amos eene menigte van plaatsen toekent, die allesbehalve polytheïstisch gekleurd zijn? Ik zeg nog niets omtrent den tijd, waarin de profetie geschreven is. Ik vraag alleen, of iemand, die plaatsen als 1 : 3—5; 1 : 6—8; 1 : 13—15; 2 : 1—3; 2 : 9, 10; 4 : 6—11; 9 : 1—4; 9 : 7b in den tijd van Jerobeam en Uzzia begrijpelijk vindt, het recht heeft om den auteur dier plaatsen monotheïstische gedachten te ontzeggen. Mij dunkt: die plaatsen, waarin aan Jahwe eene macht ook over heidenen en over de gansche natuur wordt toegekend, ademen een geest, die aan monotheïsme doet denken en in allen gevalle zijn zij weinig verwijderd van dien geest, die op al het andere als כזבים neerziet. Wanneer men 2 : 4, 5 om de כזבים wil schrappen, dan is er reden om meer te doen verdwijnen.

Blijft de opmerking, dat Juda hier met de heidensche volkeren op ééne lijn wordt geplaatst. Al ware de opmerking juist, dan had Oort zich nog twee maal moeten bedenken, voordat hij haar uitsprak. Immers in 3 : 1, 2 vindt hij een particularisme, dat hem verbaast. En in 2 : 4, 5 verwondert hij zich, wijl alle particularisme ontbreekt?

Dat 1 : 11, 12 in den tijd van Jerobeam II misplaatst zijn, mag evenmin beweerd worden, zoolang men vasthoudt aan

de echtheid van het grootste gedeelte van 1 : 3—2 : 5. De profetie over Edom toch past stellig in den tijd van de profetie tegen Tyrus [1]) en — om eene profetie te noemen, waarvan de echtheid door niemand betwist is — in den tijd van de profetie tegen Gaza. Daar worden de Edomieten als slavenhandelaars gebrandmerkt en het zou meer dan vreemd zijn, als de Edomieten vrij uitgingen, waar Tyriërs en Filistijnen werden bestraft om een bedrijf, dat zij met de Edomieten uitoefenden. En naar hooge waarschijnlijkheid zijn de bevolkingen, die verkocht werden, bevolkingen van Israëlietische steden geweest, zoodat ook in de profetieën tegen Gaza en Tyrus het vijandige gedrag van Edom tegenover Juda uitkomt.

Naar aanleiding van 6 : 2 is weinig te zeggen. Wij weten, dat Hamath in 720 vreeslijk getuchtigd is door de Assyriërs. Ook vernemen wij van eene verovering van Kullani, waarmede men tegenwoordig meestal Kalne identificeert, omstreeks 710, terwijl anderen 738 opgeven. Volgt daaruit, dat 6 : 2 op deze katastrophen ziet?

Maar al blijft men meenen, dat 5 : 1—3; 8 : 11, 12; 5 : 13—15; 6 : 2; 1 : 11, 12 en 2 : 4, 5 met geen mogelijkheid in den tijd van Jerobeam II zijn onder te brengen, is daarmeê dan bewezen, dat het interpolaties zijn? Mij dunkt: wanneer het getal plaatsen, die in Jerobeams tijd kwalijk passen, zóó groot wordt, als sommigen ons willen doen gelooven, dan ware het hun plicht geweest te onderzoeken, of de profetie wel in Jerobeams tijd geschreven

1) Dat de beschuldiging tegen Tyrus gelijk is aan die tegen Gaza, is geen reden om 1 : 9, 10 te schrappen, tenzij men aantoone, dat het verwijt tegen Tyrus allen grond mist.

was. Het is eene kostelijke redeneering: wij hebben geen reden om het opschrift van het boek te wantrouwen, als men vervolgens vijf of zes plaatsen opnoemt, die bezwaarlijk in Jerobeams tijd geschreven kunnen zijn. Hoeveel plaatsen moeten aan de verdachte stukken nog worden toegevoegd, voordat men reden zal vinden om een opzettelijk onderzoek in te stellen naar den tijd, waarin de profetie geschreven is? Er zijn er, als men getrouw wil zijn aan zijn eigen praemissen, nog wel te vinden en wanneer men 5 : 1—3 in Jerobeams tijd belachelijk vindt en 8 : 11, 12 kwalijk verstaanbaar en 5 : 13—15 vreemd, nu dan wil ik met genoegen nog eene andere plaats noemen nl. het begin van Cap. 7, waar tot twee malen toe voor Israël wordt gepleit met een כי קטן הוא. Waarom vindt niemand dat belachelijk in Jerobeams tijd, toen immers het rijk zijne *grootste* uitbreiding had verkregen? Is het misschien, omdat 7 : 1—6 moeilijk losgemaakt kan worden van het vervolg, waarin duidelijk van Jerobeam II wordt gesproken, zoodat met 7 : 1—6 ook de rest zou vallen en iedere aanwijzing van Jerobeam II dan zou verdwijnen, als men althans het opschrift buiten rekening laat? Men versta mij wel: ik zeg nog niets over 7 : 1—6; ik beweer alleen, dat critici, die geen vrede hebben met 5 : 1—3 of met 5 : 13—15, zich zeker moesten stooten aan 7 : 1—6, zoodat voor hen de tijd gekomen is om een opzettelijk onderzoek in te stellen naar den tijd der profetie. Ik constateer, dat men zal hebben te bewijzen, dat de profetie in hoofdzaak onder Jerobeam II geschreven is, voordat men op grond van wat wij uit den tijd van dien vorst weten, stukken uit de profetie voor interpolaties mag houden. Hoe dikwijls de begrippen van eenheid van auteur en van echtheid elkaar ook dekken —

is dat altijd het geval? De profetie van Daniël is van het begin tot het einde maakwerk van later tijd; maar dat zij één auteur heeft, wordt door iedereen erkend. Zoo zou het ook mogelijk wezen, dat de gansche profetie van Amos door een ander op zijn naam geschreven was en dan zouden anachronismen niets opvallends hebben. En was er voor Kuenen, die alle betwiste stukken onder Jerobeam II wist te plaatsen, geen reden om aan de echtheid der profetie te twijfelen, voor Oort c. s. was die er wel.

Ik concludeer: tot dusverre is *niet* bewezen, dat 5 : 1—3; 8 : 11, 12; 5 : 13—15; 2 : 4, 5; 6 : 2; 1 : 11, 12 interpolaties zijn. Moeten wij toegeven, dat deze plaatsen in den tijd van Jerobeam II misplaatst zijn, dan is daarmede de noodzakelijkheid aangetoond van een opzettelijk onderzoek naar den tijd, waarin de profetie ontstond.

2° heeft men sommige plaatsen voor interpolaties gehouden, omdat zij in strijd zouden zijn met andere plaatsen der profetie. Ook tot deze groep behoort 2 : 4, 5, waarin Juda afzonderlijk wordt toegesproken, terwijl elders — vooral in 3 : 1 — Juda duidelijk in Israël is medebegrepen. Hiertegen merk ik op, dat zoo iets mij weerhouden zou om 2 : 4, 5 te schrappen, het juist 3 : 1 zou zijn: „hoort het woord, dat Jahwe tegen u spreekt, Israëlieten, nl. tegen het gansche geslacht, hetwelk ik uit Egypte heb opgevoerd”. Dit kan alleen beteekenen: „wat ik u nu te zeggen heb, is voor u allen, voor Noord-Israëlieten en voor Judeërs”. Welke reden was er voor die nadere bepaling der Israëlieten als „het gansche geslacht, dat uit Egypte was opgetrokken”, wanneer de profeet altijd onder Israël de beide volken verstond? Had hij daarentegen eerst Juda en daarna Noord-Israël afzonder-

lijk toegesproken en had hij nu iets tot beide volken te zeggen, dan was er reden om uitdrukkelijk te doen uitkomen, dat hij nu allen bedoelde, die uit Egypte waren opgetrokken. Bovendien kan niemand volhouden, dat de profeet met Israël *steeds* de beide volken bedoelt. In 7 : 9 althans wordt met Israël alleen Efraïm aangeduid.

Tot deze groep [1]) kunnen wij ook brengen 8 : 11, 12, dat in strijd zou zijn met 8 : 13, 14. Ik bespeur niets van dien strijd. Als dorst een beeld kan zijn van geestelijke ellende, waarom kan het gevolg van dorst — bezwijming — geen beeld meer zijn?

3° volgen de plaatsen, die het verband breken, nl. 4 : 13; 5 : 8, 9; 9 : 5, 6; 5 : 13—15; 5 : 26; 6 : 9, 10.

Bezien wij eerst 4 : 13; 5 : 8, 9; 9 : 5, 6. Dat zij het verband breken, is luce clarius en al de welsprekendheid, waarmede Kuenen deze plaatsen verdedigt als interjecties, die de rede wel even in haar gang stuiten maar toch niet ophouden, schijnt mij verkwisting toe. Het zijn zonderlinge interjecties, waarvoor wel niemand eene psychologische rechtvaardiging zal kunnen vinden en, wat Kuenen ook zegge, hier hokt de lectuur wel degelijk. Het is mij dan ook een raadsel, hoe Oort in 1891 ertoe kwam de in 1880 tegen die verzen geopperde bezwaren terug te nemen.

Het is echter de vraag, of wij die verzen daarom voor interpolaties moeten houden. Ik heb niets tegen interpolaties; maar eene interpolatie moet verklaarbaar zijn. Van verklarende glossen, die van den rand in den tekst kun-

1) 9 : 8—15, dat ook tot deze groep behoort, wijl het in strijd zou zijn met den geheelen toon der profetie, wordt later besproken. Over den toon der profetie is meer te zeggen.

nen gekomen zijn, hebben 4 : 13; 5 : 8, 9; 9 : 5, 6 niets. Wat kan dan toch iemand bewogen hebben om deze doxologieën over de profetie te strooien? Oort zegt, dat het was om eene tegenstelling te maken tusschen Jahwe, den Schepper der aarde, en den god van Bethel. Maar vooreerst geldt dit toch niet van 9 : 5, 6 en vervolgens verplaatst men op die wijze eenvoudig de moeilijkheid. Want wanneer men bezwaar maakt om verzen, welke het verband breken, toe te schrijven aan den oorspronkelijken auteur, het gaat evenmin aan ze op rekening te stellen van een interpolator, die eigen werk opzettelijk toevoegt aan het oorspronkelijke. Immers niemand begrijpt, waarom een interpolator, die met opzet iets nieuws aan het oorspronkelijke toevoegt en die dus geen scrupules heeft ten opzichte van den overgeleverden tekst, zijne toevoeging zóó inricht, dat zij het verband breekt [1]). In de derde plaats eindelijk: welke reden was er om de tegenstelling tusschen Jahwe en den god van Bethel reeds in 5 : 8, 9 weer aan te wijzen, nadat men die nog pas in 4 : 13 had doen uitkomen? Ik moet verklaren: hoe vreemd 4 : 13; 5 : 8, 9; 9 : 5, 6 daar nu ook staan als deelen der oorspronkelijke profetie, als interpolaties zijn zij even raadselachtig.

Dat 5 : 13—15 het verband breken, is duidelijk en al meen ik, dat deze verzen niet achter 5 : 20 behooren, ik neem acte van de verklaring van Oort, dat deze verzen misschien verplaatst moeten worden. Ik zoek echter tevergeefs bij Oort naar eene aanwijzing van de oorzaak der verschuiving.

Wellhausen heeft gegist, dat 5 : 26 in de plaats geschoven

1) Zie verder mijn geschrift: De profetie van Micha, blz. 46 en verv. Duidelijkheidshalve zij het mij vergund op te merken, dat daar iets anders staat dan sommige critici goedgevonden hebben er te lezen.

is van een ander vers, hetwelk eene te zware bedreiging inhield. Amos toch verwijt volgens hem nergens elders afgoderij aan de Israëlieten. De vraag rijst, hoeveel malen een profeet zulk een verwijt moet doen, zal een vers, waarin dat verwijt voorkomt, het gevaar ontgaan van geschrapt te worden. En bovendien: waarom voegde de interpolator het vers zóó in, dat het het verband breekt? Stond het aanvankelijk aan den rand als toevoegsel van het oorspronkelijke 5 : 26 en werd het door een afschrijver met verdringing van het oorspronkelijke vers ingeschoven? Dan ware het klakkelooze ו aan het begin te begrijpen; maar Wellhausen heeft zich den pas tot zulk eene verklaring afgesneden door de onderstelling, dat het tegenwoordige 5 : 26 opzettelijk werd ingeschoven om eene te zware bedreiging te verdringen.

Oort wil 6 : 14 voor 5 : 26 plaatsen; maar alweer verklaart hij geenszins, hoe het vers verschoven is. Ik releveer echter, dat wederom aan eene verschuiving van verzen gedacht is, gelijk Wellhausen ook eene verschikking onderstelt bij 6 : 9 en 10.

Mij rest nog te spreken over de abrupte overgangen, welke vooral Nowack heeft opgemerkt in 3 : 1; 3 : 3; 3 : 9; 4 : 4; 5 : 1; 5 : 18. Inderdaad aan abrupte overgangen is in de profetie geen gebrek. Of echter Nowacks verklaring — een latere heeft de „von Amos aufgezeichneten und vereinzelt umlaufenden Reden zusammengestellt" — de juiste is? Ik moet bekennen mij geen denkbeeld te kunnen vormen van die „vereinzelt umlaufenden Reden". Hadden verschillende menschen er elk een stuk van en heeft de redacteur die menschen alle opgespoord? Mij dunkt: dat heet het duistere ophelderen door iets, dat nog minder klaar is.

Ik concludeer: de profetie van Amos biedt groote moeilijkheden, welke de kritiek dikwijls helder heeft doen uitkomen. Zij heeft er echter tot dusverre geen voldoende verklaring voor gevonden, al heeft zij zich een enkelen keer bewogen in de juiste richting.

---

§ 2. *De Auteur der Profetie.*

Men zal opgemerkt hebben, dat ik in de vorige paragraaf zorgvuldig vermeed mijn eigen gevoelen uit te spreken over den tijd, waarin 1 : 11, 12; 2 : 4, 5; 5 : 1—3; 5 : 13—15 en 8 : 11, 12 geplaatst moeten worden. Ik had alleen te onderzoeken, of deze verzen met recht voor interpolaties gehouden werden en bij dit onderzoek bleken de critici zichzelven te verslaan. Immers wanneer zij staande wilden houden, dat 7 : 17 — om slechts een enkel vers te noemen — uit den tijd van Jerobeam II was, dan kon de echtheid van 5 : 1—3 en 5 : 13—15 moeilijk meer ontkend worden, en zoo zij de echtheid van 5 : 1—3 en 5 : 13—15 bleven loochenen, dan moest ook de echtheid van 7 : 17 en van menige andere plaats bestreden worden. En zoo ging het voortdurend: het geloof aan de echtheid der door niemand betwiste plaatsen vorderde het geloof aan de echtheid der verdachte, terwijl de twijfel aan de echtheid der aangevallen plaatsen ook de echtheid der andere in verdenking moest brengen. Ik kon de keus tusschen een en ander aan de critici overlaten. Hoe hunne keus ook uitviel, zij zouden moeten erkennen, dat 1 : 11, 12; 2 : 4, 5; 5 : 1—3; 5 : 13—15 en 8 : 11, 12 te vroeg voor interpolaties waren verklaard.

Maar ik hoop toch, dat mijn betoog over de genoemde plaatsen nog eene andere uitwerking heeft. Ik hoop nl. de overtuiging gevestigd te hebben, dat een ernstig onderzoek naar de echtheid der *geheele* profetie geenszins overbodig is. Immers wat ik trachtte aan te toonen aangaande 2 : 4, 5; 5 : 1—3; 5 : 13—15, was eenvoudig, dat deze plaatsen volkomen in den toon der profetie waren; maar daarmeê is allerminst gezegd, dat zij uit den tijd van Jerobeam zijn. Wie dat wil betoogen, die heeft aan te wijzen, dat de toon der profetie begrijpelijk is in den tijd van Jerobeam.

En dit is nooit goed onderzocht. Stukken mochten nu en dan aan Amos ontzegd worden — dat de kern der profetie van hem afkomstig was, werd nooit betwijfeld. Klakkeloos werd steeds weer aangenomen, dat de auteur der profetie en Amos identisch waren. Zonder eenige aarzeling discussieerden Oort en anderen over het vaderland, de levensomstandigheden en den juisten tijd van het optreden van .... Amos .... den schrijver van ons boek .... en geen oogenblik onderstelden zij, dat de auteur der profetie en Amos wel eens *twee* personen konden wezen.

Natuurlijk laat ik nu nog in het midden, of inderdaad onderscheid gemaakt moet worden tusschen Amos en den auteur der profetie. Ik constateer op dit oogenblik alleen, dat de vereenzelviging van den profeet onder Jerobeam met den schrijver van ons boek voor discussie vatbaar is en dat de critici bij hun onderzoek naar het vaderland, de levensomstandigheden en den juisten tijd van het optreden van Amos .... den auteur der profetie .... zijn uitgegaan van eene stelling, die bewezen moest worden. Zoolang nog moet worden uitgemaakt, dat Amos en de schrijver van ons boek

identisch zijn, mist men het recht om uit 1 : 1 en 7 : 10—15 iets af te leiden aangaande het leven van den auteur van ons boek en heeft men evenmin vrijheid om naar aanleiding van de rest der profetie iets te zeggen over het leven van Amos.

Al ware dus de opmerking van Oort juist, dat de passages over den Karmel, over het leven der rijken te Samaria en over het uitblijven van den regen alleen door een Noord-Israëliet en wel door een bewoner der kustvlakte [1]) geschreven konden zijn, dan zouden wij op grond daarvan nog niets kunnen zeggen aangaande de nationaliteit van Amos. Hetzelfde geldt van Zeydners Noord-Israëlietische zegswijzen en spellingen. Maar bovendien zijn de opmerkingen van Oort en van Zeydner verre van juist, gelijk reeds voldoende door Schuurmans Stekhoven werd betoogd. Ik voeg daaraan nog toe, dat volgens eene autoriteit [2], die ook door Oort geëerbiedigd zal worden, een Judeër wel degelijk met den Noord-Israëlietischen Karmel vertrouwd kon zijn. Volgens die autoriteit toch was de Noord-Israëlietische Karmel zóó bekend, „dat geen mensch, *zelfs in Juda,* aan een anderen berg kon denken, wanneer iemand van den Karmel sprak", ook al ware in Juda eene hoogte geweest, die Karmel heette.

Ook over de nationaliteit van den *auteur der profetie* mogen wij dus naar aanleiding van de eigenlijke profetie niets zeggen. Van zijn levensomstandigheden blijkt evenmin iets. Want dat iemand, die bekend is met het leven der

---

1) Oort spreekt van de שפלה, wat hem door anderen wordt nagezegd. Hij bedoelt natuurlijk de vlakte, die gewoonlijk שרון heet.

2) Oort in Theol. Tijdschr., 1880, blz. 123 en 124.

rijken, zelf rijk moet zijn, is eene stelling, die wel niemand zal willen verdedigen.

Voor de kennis van *Amos* bezitten wij 1 : 1 en 7 : 10—15. Immers ook wanneer de profetie door een latere geschreven is, moeten wij wel aannemen, dat de auteur zijne godspraken geborduurd heeft op het stramien van eene bestaande legende over Amos, en dus dat ergens verhalen in omloop waren over een profeet van dien naam, die geleefd had onder Jerobeam en Uzzia, geweest was onder de נקדים in of uit Thekoa, te Bethel geprofeteerd had twee jaren vóór de aardbeving en ten gevolge van zijn profetie berispt was door Amazia. Het bericht toch van 1 : 1 — in geen geval van Amos zelven afkomstig — maakt den indruk, alsof de schrijver zeggen wil, dat men naar Amos navraag kan doen [1]). Wij hebben dan — 't is waar — nog geen recht om *al* de mededeelingen van 1 : 1 en 7 : 10—15 voor historisch te houden: de auteur — of reeds de legende — kan het incident met Amazia iets anders hebben voorgesteld dan 't in de werkelijkheid geweest was, de legende kan van eene profetie *naar aanleiding* van de aardbeving eene *aankondiging* van de aardbeving gemaakt hebben; maar er is geen reden om de mededeeling te wantrouwen, dat Amos geweest is onder de נקדים in of uit Thekoa, dat hij te Bethel geprofeteerd heeft onder Jerobeam en Uzzia, dat zijne prediking iets te maken had met de aardbeving en dat hij een incident had met Amazia, waarbij deze zeide

---

1) Daar Amos nergens elders in het O. T. genoemd wordt, zal hij wel geen algemeen bekende persoonlijkheid geweest zijn; maar niets belet ons aan te nemen, dat hij eene locale beroemdheid in de streek van Thekoa heeft bezeten.

לך ברח לך naar Juda; noch ook dat Amos een נקד en een בולס שקמים was. Volgt uit deze bijzonderheden, dat Amos een Noord-Israëliet was? Ik meen, dat niemand dat vol kan houden. Er is niets, dat ertoe dwingt. Schuurmans Stekhoven heeft terecht gezegd, dat Amazia zeer goed ook tot een Judeër לך naar Juda kon zeggen en ook Zeydners opmerking, dat geen Judeesch profeet onder de Nimsiden in Efraïm kon optreden, is afdoende door hem weerlegd. Tegen Kuenen, die meende, dat een Thekoïetisch herder op zijn zwerftochten wel sycomoren kan hebben *geknepen*, al groeiden er geen sycomoren bij Thekoa, voert Oort aan, dat herders in de streken, waar sycomoren groeien, worden geweerd. Maar zelf maakt hij den herder Amos tot een *kweeker* van sycomoren, zoodat ook volgens hem herders en sycomorenkweekers elkaâr minder vijandig gezind zijn dan hij ons wil doen gelooven. Eindelijk is Zeydners exegese van 1 : 1 meer spitsvondig dan juist. *Onder zekere menschen zijn* beteekent in het Hebreeuwsch, gelijk in het Nederlandsch gedurig: *tot die menschen behooren.* Als Achitophel, 2 Sam. 15 : 31, בקשרים is, dan beduidt dat, dat hij *tot* de samenzweerders behoorde en als Jahwe, Ps. 118 : 7, בעזרי is, dan beteekent dat, dat hij *tot* mijne helpers behoort. Het perfectum היה wijst, zooals Wellhausen [1]) terecht zegt, op Amos „als auf einen Gewesenen".

Is er nu niets in 1 : 1 en 7 : 10—15, dat ons dringt om Amos voor een Noord-Israëliet te houden, *bewijzen* laat zich evenmin, dat Amos een Judeër was. Het is natuurlijk mogelijk, dat Amos aanvankelijk herder en sycomoren-kweeker of -knijper in Efraim was en dat hij later verhuisde naar

---

1) Skizzen und Vorarbeiten, V, S. 67.

Juda om daar weer herder te worden. Maar als 1 : 1 begint met de mededeeling, dat Amos was onder de נקדים van Thekoa en 7 : 10—15 zegt, dat hij herder en sycomorenman was en dat Jahwe hem riep van achter de kudde, dan dringt zich toch het gevoelen aan mij op, dat de kudde, waarvan Jahwe hem wegriep, de kudde was, die hij te Thekoa had gehoed.

Het komt derhalve ook mij het waarschijnlijkst voor, dat Amos een Judeër was. Aangaande zijn levensomstandigheden laat zich niets zeggen, want een נקד kan rijk en betrekkelijk arm zijn en een בולס שקמים, hij moge dan een kweeker of een knijper van sycomoren zijn, eveneens. Intusschen verdienen zij, die zich met de vraag naar de levensomstandigheden van Amos hebben beziggehouden, geenszins de schalksche opmerking van Schuurmans Stekhoven [1]) over de nieuwsgierigheid der commentatoren. De vraag is van belang en wanneer b. v. vaststond, dat onze profetie in hoofdzaak afkomstig was van een betrekkelijk arm veebezitter uit de achtste eeuw, dan zou ons dit een eigenaardigen blik geven op de cultuurtoestanden van die eeuw.

Maar zooals wij opmerkten: 1 : 1 en 7 : 10—15 leeren ons niets aangaande de levensomstandigheden van Amos, en of de profetie door Amos geschreven is — dat is, gelijk wij zeiden, nog nooit onderzocht.

Dat onderzoek wil ik nu instellen, nadat ik eerst een poging waag om de raadselen op te lossen, waarop in de vorige paragraaf gewezen werd en waarvan ik moest verklaren, dat zij door de kritiek tot dusverre *niet* waren ontward.

1) Theol. Studiën, 1889, blz. 227.

DERDE HOOFDSTUK.

ONDERZOEK NAAR DE SAMENSTELLING DER PROFETIE.

---

§ 1. *Cap. 2 : 6—6 : 14.*

Ik vang mijn onderzoek bij 2 : 6 aan, omdat de samenhang van 1 : 1—2 : 5 weinig of niets te wenschen overlaat. Na 2 : 6 echter komen al spoedig de moeilijkheden. De bedreiging tegen Israël vangt aan met dezelfde woorden, waarmeê al de tot dusverre uitgesproken bedreigingen beginnen; maar het ושלחתי אש וג' of iets dergelijks ontbreekt. Geen enkele strafaankondiging volgt op de beschuldigingen tegen Israël. In de plaats daarvan krijgen wij in 2 : 9—11 eene opsomming van Jahwe's weldaden, waarbij zich eene berisping der Israëlieten wegens hun gedrag tegenover profeten en nazireërs in 2 : 12 aansluit en ja — dan eindelijk in 2 : 13—16 eene strafaankondiging, die, zonderling genoeg, er zóó staat, alsof zij eigenlijk alleen op der Israëlieten gedrag tegenover nazireërs en profeten slaat. Men moet althans een goeden wil hebben om in 2 : 13—16 nu eindelijk de lang verwachte strafaankondiging ook voor de in 2 : 6—8 genoemde misdrijven te zien. Dat 3 : 3 eenigszins vreemd op 3 : 1, 2 volgt, is reeds door velen opgemerkt. Verder moet

met 3 : 9 een nieuw stuk beginnen, want hier wordt alleen over Samaria gesproken. Is nu 3 : 3—8 het eenige, dat de profeet tot Israël en Juda beide — in 3 : 1, 2 richt zich de profeet tot die twee — te zeggen heeft? Zeer zonderling staan ook 3 : 13, 14 met hun uitval tegen Bethels eeredienst tusschen de bedreigingen tegen de op divans zittende en in zomer- en winterhuizen wonende Israëlieten van 3 : 12 en 3 : 15. Een eenigszins vreemden indruk maakt ook op mij de volgorde van 4 : 4 op 4 : 1—3. Ik wil daar niet te sterk op drukken; maar ik merk toch op, dat met 4 : 4 eene nieuwe pericope of strophe schijnt te beginnen en het mij voorkomt, alsof aan 4 : 1—3 nog iets ontbreekt. Dat 4 : 13 zich slecht bij 4 : 12 aansluit, is herhaaldelijk opgemerkt en reeds zagen wij eveneens, hoe dikwijls men bezwaar had tegen 5 : 4 als vervolg van 5 : 1—3. Buiten allen samenhang zoowel met 5 : 7 als met 5 : 10 staat 5 : 8, 9. Alles gaat dan goed tot 5 : 13—15, waarop weer 5 : 16, 17 allerwonderlijkst volgt. Op de mededeeling, dat de dag van Jahwe duister is, volgt tot onze verrassing, dat Jahwe de feesten der Israëlieten haat en op de vraag, of de Israëlieten Jahwe זבחים ומנחה gebracht hebben, de even verrassende voorspelling, dat zij hunne afgoden zullen dragen. Dat 6 : 9 en 10 misplaatst zijn, is weer door velen opgemerkt en eindelijk vergunne men mij mijne verwondering uit te spreken over 6 : 12, 13, dat zich noch bij 6 : 11 noch bij 6 : 14 aansluit.

Men ziet: de moeilijkheden zijn vele; maar als wij ze aandachtig bezien, dan treft ons al aanstonds, dat b.v. 5 : 8, 9 uitstekend zou volgen op 2 : 8, of — zoo dit nadere toelichting behoeft — dat 5 : 10, waar sprake is van den zedemeester — dat was een profeet en een nazireër — uitnemend

zou volgen op 2 : 12 en verder dat 5 : 11 uitstekend zou terugslaan op al de in 2 : 6—8 genoemde misdrijven, terwijl het wel een weinig vreemd volgt op 5 : 10 alleen. Immers in 5 : 10 is slechts sprake van haat tegen den zedemeester en tegen hem, die de waarheid spreekt, terwijl in 5 : 11 eene bestraffing wordt aangekondigd wegens het verdrukken van den arme. Dan zou 5 : 13—15 goed volgen op 2 : 13—16, terwijl het allerzonderlingst volgt op 5 : 12, want in 5 : 12 is geen booze tijd genoemd, waarin de verstandige met stomheid geslagen zal zijn — wel daarentegen in 2 : 13—16. Volgt 3 : 3 eenigszins vreemd op 3 : 1, 2, goed volgt 5 : 16, 17, want in 3 : 1 en 2 is sprake van het bezoeken van Jahwe, bij welke gelegenheid hij al de misdaden van Israël straffen zal, en in 5 : 16, 17 wordt gezegd, dat Jahwe door het midden van Israël zal gaan m. a. w. dat hij het zal bezoeken, bij welke gelegenheid overal rouw zal zijn. Bovendien sluit zich 5 : 16 en 17 met לכן goed als nadere bepaling bij het על־כן van 3 : 2 aan. Met 3 : 3 begint dan eene nieuwe strophe, waardoor de profeet kracht bijzet aan 3 : 1, 2 en 5 : 16, 17. „Men telle het profetenwoord van 3 : 1, 2; 5 : 16, 17 niet licht, want het profetenwoord is betrouwbaar", waarop weer goed — immers aansluitend bij het door 3 : 3—8 nadrukkelijk geworden woord over den vreeslijken dag, als Jahwe de Israëlieten bezoeken zal — 5 : 18—20 volgt.

Met 3 : 9 begint eene nieuwe pericope; maar reeds noemde ik genoeg om het vermoeden te wekken, dat met de profetie van Amos iets dergelijks is geschied, als naar mijne meening met de profetie van Micha gebeurd is. M. a. w. ik kwam op het vermoeden, dat de profetie van Amos ook eens geschreven was in twee kolommen, waarbij men telkens van de eene kolom naar de andere moest overspringen,

Een afschrijver echter las eerst de eene kolom geheel ten einde en daarna de andere en zoo ontstond de grootste verwarring. Een gevolg van deze verwarring is m. i. ook geweest, dat een vers is uitgevallen, hetwelk noode achter 2 : 6 gemist wordt en dat ongeveer aldus geluid heeft:

ושלחתי אש בבית יוסף
ואכלה
ואין מכבה לבית ישראל

Hoe viel dit vers uit? Vermoedelijk is het geschied doordat de eene kolom met 5 : 6 [1]) eindigde en de tweede kolom met het uitgevallen vers begon. De afschrijver nu, die van 2 : 6, dat op de eerste kolom stond, naar de tweede kolom moest overspringen, liet dit na, las de geheele eerste kolom ten einde, vond daar aan het slot פן ישלח וג׳ en zie — daar vond hij aan het begin der tweede kolom, waarmeê hij zijne lectuur voortzette, bijna hetzelfde, blijkbaar, naar hij meende, eene dittografie en zoo schrapte hij het eerste vers der tweede kolom. Een tweede gevolg van de verwarring is waarschijnlijk geweest, dat in 5 : 10 שנאו werd geschreven in plaats van het participium en een derde gevolg ervan was m. i. de invoeging van עקב כי־זאת אעשה לך, dat blijkbaar een slechte verklaring is van לכן כה אעשה לך, hetwelk niemand verstond, nu het gescheiden was van zijn eigenlijk vervolg 6 : 7. Ik vermoed nu, dat 2 : 6—6 : 14 er eens aldus heeft uitgezien:

---

1) Ik lees 5 : 6 aldus:

דרשו את יהוה וחיו
פן ישלח אש בבית יוסף
ואכלה
ואין מכבה לבית ישראל:

Zie de rechtvaardiging van deze lezing in de toelichting van tekst en vertaling.

B.	╳ (= 5 : 6b) en 5 : 7	2 : 6	A.
D.	5 : 8, 9	2 : 7, 8.	C.
F.	5 : 10—12	2 : 9—12	E.
H.	5 : 13—15	2 : 13—16	G.
J.	5 : 16, 17	3 : 1, 2	I.
L.	5 : 18—20	3 : 3—8	K.
N.	5 : 21—25	3 : 9—14	M.
P.	5 : 26, 27	4 : 1—3	O.
R.	6 : 1—6	4 : 4—11	Q.
T.	6 : 7	4 : 12	S.
V.	6 : 8	4 : 13	U.
X.	6 : 9—11	5 : 1—3	W.
Z.	6 : 12, 13	5 : 4, 5	Y.
BB.	6 : 14	5 : 6	AA.

Op de plaats van * in margine stond waarschijnlijk והכיתי בית החרף על בית הקיץ ואבדו בתי השן וספו בתים רבים נאם יהוה, dat door den afschrijver was overgeslagen en aan den rand door hem geplaatst werd, toen hij zijne vergissing bemerkte. Een latere afschrijver voegde het vers nu na 3 : 14, terwijl het vermoedelijk na 3 : 11 moest staan.

Lezen wij nu de profetie in de volgorde A. B. C. D. E. F. G. H. I. J. K. L. M. N. O. P. Q. R. S. T. U. V. W. X. Y. Z. AA. BB. en lezen wij 3 : 15 na 3 : 11, dan krijgen wij een geheel, dat niets te wenschen overlaat. Immers wij hebben dan 1° de na 2 : 6 verwachte bedreiging, waarop 5 : 7 goed volgt, terwijl 2 : 7, 8 zich daarbij goed aansluit. 5 : 8, 9 volgt taalkundig althans zeer goed op 2 : 7, 8. Toch voorzie ik, dat men de grootste bedenking zal hebben tegen de volgorde van 5 : 8, 9 op 2 : 7, 8. Men is nl. algemeen van oordeel, dat de profeet in 2 : 8 met eene zekere minachting spreekt van het huis van hun God, met wien Jahwe niets te doen zou willen hebben. Maar als wij 2 : 8 goed bezien, dan is de profeet geenszins verontwaardigd over dat huis van hun God maar hierover juist, dat zij schaamteloos genoeg zijn om hunne ergerlijke feiten te bedrijven in het huis van hun God, den overheerlijke, die — zie hoe goed 2 : 8, 9 nu volgt — het zevengesternte en den Orion maakt. Het is mij overigens een raadsel, dat 2 : 7 de commentatoren niet voorzichtiger heeft gemaakt. Immers daar staat uitdrukkelijk, dat de man en zijn vader naar het meisje gaan (blijkbaar de קדשה) om *mijn* heiligen naam te ontwijden. De godshuizen, waar die schandelijke prostitutie heerschte, worden dus wel degelijk ook door den profeet als huizen van Jahwe erkend. *Zijn* naam wordt er ontwijd. Op de vermelding van Israëls misdrijven volgt nu 2 : 10—12 de beschrijving van Jahwe's ge-

drag. Goed volgt 5 : 10, gelijk wij reeds zagen, op 2 : 12 en vervolgens nadat eerst de misdrijven van Israël nog eens kort zijn samengevat (5 : 11[a]) komt eene geweldige bedreiging (5 : 11[b], 12) welke nog hooger klimt in 2 : 13—16, zoodat de verstandige ten tijde der strafoefening met stomheid geslagen zal zijn, 5 : 13, waarop goed volgt eene bezwering tot bekeering, in welk geval Jahwe misschien zal genadig zijn — althans eene rest van Jozef (5 : 14, 15).

Mochten de Israëlieten de taal van den profeet in den wind slaan, zich beroepend op hunne uitverkiezing door Jahwe, en zelfs reikhalzend uitzien naar den dag, waarop Jahwe hen bezoeken zal, de profeet dient hun van repliek in de pericope, die met 3 : 1 begint: om hunne uitverkiezing zal Jahwe al hunne misdaden aan hen bezoeken (3 : 2) zoodat alom rouw zal zijn (5 : 16, 17), wanneer hij door hun midden gaat en hen bezoekt. Dat niemand er aan twijfele, want des profeten woord is geloofwaardig (3 : 3—8): het *zal* een vreeslijke dag zijn, de dag van Jahwe (5 : 18—20).

Strafbedreiging en motiveering daarvan worden nu nader gedetailleerd in de pericope, die met 3 : 9 begint. Het is allertreurigst gesteld met Israel. De paleizen der aanzienlijken zijn roofnesten. De vijand zal ze verwoesten en de vreemdeling, die als getuige geroepen wordt van het zedenbederf, zal zich verbazen over de moreele corruptie te Samaria (3 : 9—11, 15, 12). De godsdienstige feesten zijn Jahwe een gruwel (3 : 13, 14; 5 : 21—25) en Jahwe zal daarom ontvlammen tegen het altaar van Bethel, waarop hem jaar in jaar uit offers worden gebracht, welke hem niet behagelijk zijn. In de derde plaats richt zich de profeet nu tegen de aanzienlijke vrouwen, omdat zij hunne mannen aanzetten tot kwaad. Zij zullen in de richting van den Her-

mon [1]) gaan, hare godenbeelden opnemen en weggevoerd worden ver boven Damaskus.

In de nu volgende pericope, die met 4 : 4 begint, motiveert de profeet de zwaarte der aangekondigde straf met de hardhoorigheid der Israëlieten. Want niettegenstaande Jahwe hen reeds zwaar gestraft heeft en hij duidelijk toonde, dat hun gaan naar Bethel en Gilgal hem niet welgevallig is, hebben zij zich niet bekeerd (4 : 4—11). Doch wee den gerusten! Dat zij naar Kalne, Groot-Hamath en Gath gaan, de door Jahwe gestrafte steden. Zijn zij beter dan die steden of zijn de euveldaden [2]) dier steden grooter dan de euveldaden der Israëlieten, die weelderig leven, maar aan den ondergang van Jozef niet denken (6 : 1—6). Daarom zóó zal Jahwe hun doen: zij zullen aan de spits der verbannenen gaan, want zie: hij, die de bergen formeert.... Jahwe, God der heerscharen is zijn naam... die Heer Jahwe heeft gezworen: Ik heb een gruwel aan Jakobs hoovaardij en ik haat zijne burchten en ik geef de stad prijs en hare volheid (4 : 12; 6 : 7; 4 : 13; 6 : 8).

Dan begint met 5 : 1 een krachtige peroratie, waarin de profeet Israël reeds gevallen ziet, zoodat de stad, die met duizend uittrekt, slechts honderd overhoudt en die met honderd uittrekt, slechts tien (5 : 1—3), en als tien menschen in een huis zijn achtergebleven, zij zullen sterven op één [3]) na, (6 : 9, 10, 11). Hierbij sluit zich aan de opwekking om zich

---

1) Ik lees החרמונה. Zie de motiveering van deze lezing en de uitlegging van 5 : 26, 27 in de toelichting van tekst en vertaling.

2) Lees in plaats van גבול: גמול, dat hier in malam partem gebruikt wordt.

3) Ik lees 6 : 9, 10: והיה אם יותרו עשרה אנשים בבית אחד ומתו ונשאר אחד ונשא דודו מספרו להוציא וג'. Zie verder de toelichting van tekst en vertaling.

tot Jahwe te wenden en den eeredienst te Bethel en te Gilgal na te laten (5 : 4, 5) en zich niet te laten bedwelmen door behaalde triomfen, want evenmin als men de zee beploegen kan en paarden loopen op klippen of rotsen, kan kwaad gedijen (6 : 12, 13). Daarom nog eens: zoekt Jahwe, opdat gij leven moogt (5 : 6) want zie: hij verwekt een volk, dat Israël zal verdrukken van Hamath tot de beek van Egypte (6 : 14).

---

§ 2. *Cap. 7 : 1—9 : 15.*

De ontraadseling van 7 : 1—9 : 15 schijnt een wanhopig werk. Het stuk begint met het visioen van een insectenplaag, maar dit is ook het eenige, dat duidelijk is van 7 : 1—3. Er staat, dat de profeet zag יוצר גבי. Wie is die יוצר? Waarschijnlijk is vóór יוצר uitgevallen אדני יהוה, wat gemakkelijk geschieden kon, daar in het vers nog eens אדני יהוה voorkomt. Nu dan: er worden door Jahwe sprinkhanen gevormd בתחלת עלות הלקש. Maar wat is לקש? Men vertaalt meestal *nagras*, Indien dit juist ware, dan zou er reden tot verwondering zijn. Wij vermoeden, toch, dat de profeet iets vreeslijks te zien krijgt en worden in dat vermoeden versterkt door de bede, dat Jahwe genadig moge zijn. Wie verwacht dan, dat dat vreeslijke is: de vernieling van het — nagras, dat, hoe gewichtig het ook zijn moge, toch in beteekenis beneden het voorgras staat en eerst bij mislukking van het voorgras eene bijzondere waarde verkrijgt? Doch de vertaling van לקש door *nagras* is allesbehalve juist, want in Palestina kende men geen voor- of nagras. Daarvan kan men slechts spreken, als men geregeld maait en hooit en het hooien

was in Palestina geenszins bekend. In de tweede plaats: wat beduidt de bepaling van לקש, dat die is אחר גזי המלך? Maait de koning al het voorgras af? Er is ons niets van bekend nóch dat gras in den regel gemaaid werd [1]) nóch dat het eerste gras voor den koning was. In de derde plaats bevreemdt het והיה van 7:2, want wij verwachten ויהי en in de vierde plaats: wanneer men עשב laat slaan op het nagras — en dat doet men algemeen — waarom roept de profeet dan eerst Jahwe's medelijden in, als dat nagras verslonden is door de sprinkhanen, want dien zin zal men toch wel moeten hechten aan כאשר כלה לאכול [2])? Er schiet wel niets anders over dan onder לקש te verstaan: de *nazaaiing*, het *zomerkoren*, waarbij nog komt, dat gras in den regel niet ieder jaar gezaaid wordt, zoodat het werkwoord *opkomen* bij gras vrij misplaatst is. Ik wil hierop echter niet drukken, omdat עלה ook wel *opschieten* kan beteekenen. Bij het opkomen van het *zomer*koren dan formeerde Jahwe sprinkhanen, die het עשב, het reeds opgeschoten kruid van het *winter*koren verteerden. Als zij nu ook het opkomende kruid van het *zomer*koren straks opaten, dreigde er volkomen hongersnood. Daarom tracht de profeet dit te voorkomen en roept hij Jahwe's medelijden in, opdat althans het zomerkoren gespaard blijve. Deze verklaring is *niet* gezocht, want עשב is *herba viridis, eaque adultior*. Het opkomende kruid heet in 't Hebreeuwsch niet עשב maar דשא. עשב staat hier dus ter onderscheiding van het opkomende לקש. Doch nu zijn wij er nog niet, want והנה לקש אחר גזי המלך geeft geen zin. Stel

1) Men zal natuurlijk wel gras gemaaid hebben om het versch aan het vee voor te werpen (zie ps. 37:2), maar dat is geheel iets anders dan het geregelde maaien, hetwelk hooien onderstelt.

2) Lees met Nowack כאשר in plaats van אם, dat geen zin geeft.

al (wat ik ontken), dat de koning het voorgras maaide, zoodat het nagras daarna begon, wat is dit voor eene bepaling? Wordt hier gedoeld op een recht des konings, dan wist dat toch iedereen, zoodat het niemand in de gedachte kon komen dit nog eens te zeggen. Blijkbaar dus hebben wij hier een corrupten tekst. LXX heeft dan ook in plaats van het tweede לקש, dat in den M. T. voorkomt, *βροῦχος* d. i. ילק. Ook in plaats van גזי, waarvoor LXX Γὼγ heeft, heeft zij blijkbaar een ander woord dan גזי voor zich gehad. Een en ander brengt mij op het vermoeden, dat 7 : 1, 2 eens geluid heeft: כה הראני אדני יהוה והנה אדני יהוה יוצר גבי בתחלת עלות הלקש והנה אחר גבי הילק: ויהי כאשר וג׳. Het tweede לקש is derhalve dittografie en uit een slordig geschreven גבי הילק maakte een afschrijver גזי המלך. Het *ὁ βασιλεὺς* van LXX is correctuur naar den M. T. en was oorzaak, dat *βροῦχος* op de verkeerde plaats kwam.

Het tweede visioen is evenmin duidelijk. Jahwe roept לרב באש en het verslond den grooten oceaan ואכלה החלק. Gewoonlijk vertaalt men dat ואכלה החלק door: en het verslond de aarde. Maar alweer: dan roept de profeet Jahwe's medelijden wel wat laat in. Bovendien vertaalt men dan ואכלה, alsof er stond ותאכל. Waarschijnlijk moet gelezen worden: והנה קרא להבת אש אדני יהוה ויאמר תאכל וג׳, zoodat de zin wordt: En zie de Heer Jahwe riep een vuurvlam en hij zeide: die zal den grooten oceaan verteren en verteren zal zij het veld.

In het derde visioen ziet de profeet Jahwe staan op een muur ובידו אנך. Men vertaalt dit אנך meestal door *paslood*, wat een goeden zin geeft, want al begrijp ik niets van de uitdrukking, blijkens Jes. 34 : 11 en 2 Kon. 21 : 13 heeft de uitdrukking *het paslood werpen* de beteekenis van *verwoesting brengen*. De profeet hoort derhalve, dat Jahwe ver-

woesting zal brengen over Izaäks hoogten en over de heiligdommen van Israël en dat hij tegen het huis van Jerobeam zal woeden met het zwaard.

Wat nu volgt, is vrij duidelijk, al missen wij na 7 : 11 ook het antwoord van Jerobeam, dat wij wel uit 7 : 12, 13 moeten opmaken. Stel nu, dat onze verbeteringen van cap. 7 juist zijn en dat wij het caput nu begrijpen, dan komen capita 8 en 9 weer met groote moeilijkheden. In het begin van cap. 8 ziet de profeet een korf met קיץ ten teeken, dat הקץ voor Israël gekomen is (8 : 1—3). Dan volgt eene vermaning voor de verdrukkers der armen wegens hunne lage praktijken bij den verkoop van koren (8 : 4—6) om te hooren, dat Jahwe gezworen heeft geen hunner boosheden te zullen vergeten (8 : 7), en de vraag of ten gevolge dier euveldaden de aarde niet in beroering moet komen. Hierin is veel vreemds. In 8 : 1—3 is gesproken van een menigte van lijken, die overal zullen zijn, als het einde van Israël komt; maar hoe die lijken daar komen, daarvan staat niets. Wij hopen eene verklaring te krijgen in 8 : 8 en verv. en inderdaad wordt 8 : 8 gezinspeeld op eene aardbeving; maar de profeet dreigt er geenszins meê. Hij vraagt alleen, of eene aardbeving niet volkomen begrijpelijk zou zijn. Plotseling echter in 8 : 9 hebben wij eene echt profetische bedreiging: en het zal geschieden te dien dage en wat er meer volgt. Welke dag wordt bedoeld? Wat kan 8 : 9 anders zijn dan de *voortzetting* eener bedreiging en die vinden we in het voorafgaande niet. De strafaankondiging van 8 : 9 en 10 wordt gevolgd door de voorspelling, dat dagen komen, waarin Jahwe's woord ontbreken zal en dan hebben wij eensklaps in 9 : 1 en verv. een gezicht, waarin veel duisters is; maar waarin toch weer eene aardbeving eene rol schijnt

te vervullen, terwijl in 9 : 5 en 6, dat geen slot heeft, bepaaldelijk van Jahwe wordt gesproken als van den God, die de aarde schudden doet. Bovendien is ראיתי וג' van 9 : 1 als begin eener nieuwe pericope vreemd bij den profeet, die eene bijzondere voorliefde voor כה heeft en die daarmede ook alle visioenen van cap. 8 begint. Wij zouden, ware 9 : 1 en verv. eene nieuwe pericope, hier verwachten: כה ראיתי והנה אדני וג'. Dit alles wekt het vermoeden, dat in cap. 9 stukken zijn, die behooren bij stukken van cap. 8 m. a. w. dat in cap. 8 en 9 dezelfde verwarring heerscht als in 2 : 6—6 : 14 en inderdaad krijgen wij eene goede volgorde, als wij de capita aldus herstellen: A: 8 : 1—6; B: 9 : 1—6; C: 8 : 7—14; D: 9 : 7—15.

Lezen wij nl. c. 8 en 9 in de volgorde A B C D, dan hebben wij vooreerst in 8 : 1—3 het visioen van het einde, als overal rouw zal zijn wegens de menigte van lijken. Vervolgens komt in 8 : 4—6 de verklaring ervan: „hoort dit, verdrukkers van den arme en korenbedriegers, ik zag (9 : 1—6) den Heer staan bij het altaar en hij zeide: חך הכפתור וירעשו הספים en de korenbedriegers [1]) zal ik berooven van kinderen en hunne nakomelingschap zal ik dooden met het zwaard en waarheen zij ook vluchten, ik zal ze grijpen, want de Heer Jahwe, die de aarde in beroering brengt, zoodat zij smelt, de Heer Jahwe (8 : 7) heeft gezworen: ik zal geen hunner euveldaden vergeten. Zou wegens die euveldaden, 8 : 8, de aarde niet in beroering komen?" Goed volgt nu: „en te dien dage zal het geschieden, dat ik de zon op den middag doe ondergaan", want er is nu eene bedreiging voorafgegaan, waarvan de rechtvaardigheid door niemand be-

1) Lees: ובצעי בצע מבר אשכלם. Zie toelichting van tekst en vertaling.

twist kan worden. De strafaankondiging zwelt nu voortdurend: „Ik zal de zon op den middag doen ondergaan en de aarde verduisteren op klaar-lichten dag en ik verander uwe feesten in rouw en uwe liederen in klachten en ik breng over alle lendenen het rouwgewaad en de kaalheid op ieder hoofd. Zie, dagen komen, waarop ik een honger in het land doe komen, een honger niet naar brood maar naar Jahwe's woord. Dan zullen bezwijken de jongelingen en de schoone maagden, die daar zweren bij de asjera [1]) van Samaria en zeggen: leve uw God, o Dan, en leve uw put, o Ber-Seba, en zij zullen vallen en niet meer opstaan".

En toch zoo kon geen profeet eindigen. Wat beteekent ook eene profetie, die geen straal van hoop doet lichten voor den vrome? Langzaam baant de profeet zich den overgang tot dat andere profetenwoord, dat Jahwe's trouw ten opzichte van de vromen verkondigt. De toon wordt van 9:7 af gemoedelijker. In aansluiting aan de vermelding van Israëls afgoderij (8:14) doet Jahwe (9:7) de vraag: „Zijt gij te mijnen opzichte niet als kinderen der Mooren, terwijl ik Israël [2]) uit Egypte heb gevoerd? Zie mijne oogen zijn tegen dit zondige koninkrijk en ik zal het van de aarde verdelgen. Het kan niet anders, daar gij u immers als Moorenkinderen gedraagt. Maar toch — geheel uitroeien kan ik Israël niet. Wel zullen alle zondaars verdwijnen: zie ik geef bevel en ik schud Israël onder alle volkeren, gelijk men schudt met eene zeef; maar slechts kaf, geen koren [3]) valt ter aarde." Zoo is de overgang van 8:9—14 naar 9:11—15 goed ge-

---

1) Lees met Oort: באשרת שמרון ואמרו חי אלהיך דן וחי ברך באר־שבע.

2) ופלשתים וג׳ zal wel een glos zijn van iemand, die de herkomst van Filistijnen en Arameërs wist en zijn wijsheid luchten wilde.

3) Lees: שבר in plaats van צרר. Zie toelichting van tekst en vertaling.

baand en Wellhausen heeft geen recht om 9 : 8—15 te schrappen, wijl de heerlijke toekomstprofetie vreemd zou klinken na al wat voorafgaat. Natuurlijk kan de profeet na een stuk als 9 : 1—4, 7 niet eensklaps zeggen: „es sei nicht so schlimm gemeint"; maar dat zegt hij ook niet. Integendeel: hij neemt niets van wat hij vroeger zeide, terug. Alle zondaren zullen door het zwaard sterven. Maar verzwakt de profeet zijne bedreigingen niet, hij laat evenmin de hoop varen, die gedurig door de profetie heenklinkt, als hij opwekt om Jahwe te zoeken, opdat men leve, als hij spreekt van eene rest van Jozef, die behouden blijft. Doch zóó weinig denkt de profeet er aan „seinen früheren Drohungen die Spitze abzubrechen", dat hij eerst betere tijden laat aanbreken, als al zijne bedreigingen in vervulling gegaan zijn. Eerst als allen zijn omgekomen, die zeggen: het kwaad zal ons niet bereiken, eerst dan wordt de vervallen hut van David weer opgericht en heerschen welvaart en blijdschap overal.

---

§ 3. *Cap. 1 : 1—9 : 15.*

1 : 1—2 : 5 levert, wat de volgorde der verzen aangaat, geen moeilijkheden op. De vorm, waarin wij die verzen nu hebben, kon de oorspronkelijke zijn. Toch is het waarschijnlijk, dat ook in 1 : 1—2 : 5 zich het verschijnsel voordoet, hetwelk wij in 2 : 6—6 : 14 en in 8 : 1—9 : 15 hebben opgemerkt. Deze waarschijnlijkheid wordt nog versterkt door de volgende overweging. Aanleiding tot het schrijven in twee kolommen, waarbij men voortdurend van de eene kolom naar de andere moest overspringen, kan bij den oorspronkelijken auteur natuurlijk slechts geweest zijn, dat hij strophen van

éénzelfde getal regels tegenover elkander wilde plaatsen, al maakte hij bij gelegenheid de regels van de eene strophe wel eens langer dan die van de andere strophe waren. Vrijheden toch hebben de dichters zich altijd veroorloofd. Wanneer wij nu mogen aannemen, dat het proza van 1 : 1 in versregels was afgedeeld en wel in vijf en dat 1 : 1 en 2 ééne strophe moeten verbeelden, dan hebben wij in 1 : 1—2 : 5 achtereenvolgens de volgende strophen:

Eerste strophe: *tien* regels (1 : 1, 2)
Tweede strophe: *twaalf* regels (1 : 3—5)
Derde strophe: *twaalf* regels (1 : 6—8)
Vierde strophe: *acht* regels (1 : 9, 10)
Vijfde strophe: *tien* regels (1 : 11, 12)
Zesde strophe: *twaalf* regels (1 : 13—15)
Zevende strophe; *twaalf* regels (2 : 1—3)
Achtste strophe: *acht* regels (2 : 4, 5)

Passen wij nu de kolommentheorie op 1 : 1—2 : 5 toe, dan krijgen wij:

B. 10 regels — 1 : 11, 12	1 : 1, 2 — 10 regels A.
D. 12 regels — 1 : 13—15	1 : 3—5 — 12 regels C.
F. 12 regels — 2 : 1—3	1 : 6—8 — 12 regels E.
H. 8 regels — 2 : 4, 5	1 : 9, 10 — 8 regels G.

Wij krijgen derhalve eene volkomen ordelijke indeeling, wat nog beter blijken zal, wanneer ik de strophen, in regels afgedeeld, tegenover elkander plaats;

A

1 : 1 De woorden van Amos,
Die behoorde tot de herders van Thekoa,
Welke hij profeteerde tegen Israël in de dagen van Uzzia, den koning van Juda,
En in de dagen van Jerobeam, den zoon van Joas den koning van Israël,
Twee jaren vóór de aardbeving.
1 : 2 En hij sprak:
Jahwe brult uit Zion
En uit Jeruzalem laat hij schallen zijn stem
En de weiden der herders treuren
En des Karmels top verdort.

C

1 : 3 Zóó spreekt Jahwe:
Om drie misdrijven van Damaskus niet
Noch om vier voer ik het gevankelijk weg;
Doch wijl zij gedorscht hebben met ijzeren wagens Gilead —
1 : 4 Daarom zend ik een vuur in Hazaëls huis,
Dat het Ben-hadads burchten vertere,
1 : 5 Daarom verbreek den grendel van Damaskus ik
En verdelg ik den bewoner van Bikat-Awen
En den scepterdrager van Beth-Eden
En gaat Arams volk in verbanning naar Kir,
Spreekt Jahwe.

B

Zóó spreekt Jahwe: 1 : 11
Om drie misdrijven van Edom niet
Noch om vier voer ik het gevankelijk weg;

Doch wijl het zijn broeder vervolgde met 't zwaard

En zijn medelijden verstikte
En wijl het voortdurend zijn gramschap behield
En zijn toornigheid altijd bewaarde —
Daarom zend ik een vuur in Theman, 1 : 12
Dat het vertere
De burchten van Bozra.

D

Zóó spreekt Jahwe: 1 : 13
Om drie misdrijven der Ammonieten niet
Noch om vier voer ik het gevankelijk weg;
Doch wijl zij de zwangeren van Gilead openreten
Om hun gebied te vergrooten —
Daarom steek ik den brand in Rabba's vest, 1 : 14
Dat het haar burchten vertere
Onder krijgsgeschreeuw ten dage des strijds,
Onder windgehuil ten dage des storms,
En hun koning gaat in ballingschap 1 : 15
Te gader met al zijne vorsten,
Spreekt Jahwe.

E

1:6 Zóó spreekt Jahwe:
Om drie misdrijven van Gaza niet
Noch om vier voer ik het gevankelijk weg;
Doch wijl zij eene gansche bevolking hebben geroofd
Om aan Edom haar te verkoopen —
1:7 Daarom werp ik een vuur in Gaza's vest,
Dat het haar burchten vertere,
1:8 Daarom roei ik den bewoner van Asdod uit
En den scepterdrager van Askalon
En keer ik mijn hand tegen Ekron,
Zoodat omkomt der Filistijnen rest,
Spreekt de Heer Jahwe

G

1:9 Zóó spreekt Jahwe:
Om drie misdrijven van Tyrus niet
Noch om vier voer ik het gevankelijk weg;
Doch wijl zij eene gansche bevolking aan Edom verkochten
En den broederband niet gedachten —

1:10 Daarom werp ik een vuur in Tyrus' vest,
Dat het vertere
Haar burchten,

F

Zóó spreekt Jahwe: 2 : 1
Om drie misdrijven van Moab niet
Noch om vier voer ik het gevankelijk weg;
Doch wijl zij 't gebeente van Edoms koning verbrandden
Tot kalk —
Daarom werp ik een vuur in Moab, 2 : 2
Dat het Kerijoths burchten vertere
En Moab komt om in strijdgewoel, bij krijgsgeschreeuw,
Bij bazuingeschal,
En ik roei uit zijn midden den heerscher uit 2 : 3
En al zijne vorsten dood ik met hem,
Spreekt Jahwe.

H

Zóó spreekt Jahwe: 2 : 4
Om drie misdrijven van Juda niet
Noch om vier voer ik het gevankelijk weg;
Doch wijl zij de wet van Jahwe verachten en zijne inzettingen verwaarloozen
En wijl hunne leugenbeelden hen deden dwalen, reeds door hunne vaderen gediend —
Daarom werp ik een vuur in Juda, 2 : 5
Dat het vertere
Jeruzalems buchten.

Is deze indeeling[1]) van 1 : 1—2 : 5 juist, dan zien wij tevens, dat de Israëlieten in hunne poëzie veel meer op kunstvormen bedacht waren dan men gewoonlijk wel aanneemt.

Den kunstvorm, dien we in 1 : 1—2 : 5 opmerkten, treffen wij ook in 2 : 6—6 : 14 aan en daarbij schijnt het de Israëlieten weinig gehinderd te hebben, dat zij om fraai tegenover elkaar geplaatste strophen te krijgen, wel eens een apodosis in eene nieuwe kolom plaatsten, gelijk trouwens ook onze dichters wel eens eene in het eene couplet begonnen gedachte voortzetten in een tweede couplet en het schijnt hun niets gedeerd te hebben, of op twee zeer lange strophen twee bijzonder korte strophen volgden. Een merkwaardig voorbeeld vinden wij daarvan in 4 : 4—11; 6 : 1—6; 4 : 12; 6 : 7; 4 : 13 en 6 : 8. Na de lange in twee strophen gedeelde boetrede van 4 : 4—11 en 6 : 1—6 wordt ook de conclusie 4 : 12 en 6 : 7 in tweeën gedeeld en eveneens het daarop volgende stuk 4 : 13 en 6 : 8[2]).

En zoo vinden wij dan in 2 : 6—6 : 14:

1) Tegen deze indeeling zal men misschien aanvoeren, wat de commentatoren elkaâr geregeld hebben nagesproken, nl. dat de profeet, een bepaald plan volgend, van de verste verwanten van Israël tot de naaste verwanten komt. Doch dit kan niemand volhouden, als hij bedenkt, dat de Israëlieten de Edomieten als hunne naaste verwanten beschouwden, terwijl naar hun oordeel de Filistijnen het verst van hen afstonden. In den M. T. echter worden de Filistijnen eerst *na* de Arameërs en de Edomieten *vóór* de Ammonieten en Moabieten genoemd. Zie ook: toelichting van tekst en vertaling.

2) Waarschijnlijk echter is om oeconomische redenen de oorspronkelijk bedoelde strophenbouw ook wel eens verbroken. Als b. v. aan het slot van een blad nog de elk uit tien regels bestaande strophen *a* en *b* moesten geplaatst worden, terwijl elke kolom slechts voor zes regels ruimte had, dan moest men natuurlijk de zes eerste regels van strophe *a* in de eerste kolom en de vier laatste regels van strophe *a* met de twee eerste regels van strophe *b* in de tweede kolom schrijven, waarna de acht laatste regels van strophe *b* vier aan vier op een nieuw blad tegenover elkaar kwamen te staan.

B. 5 regels — × (= 5 : 6b) en 5 : 7	2 : 6 — 5 regels A.
D. 6 regels — 5 : 8, 9	2 : 7, 8 — 6 regels C.
F. 13 regels — 5 : 10—12	2 : 9—12 — 13 regels E.
H. 10 regels — 5 : 13—15	2 : 13—16 — 10 regels G.
J. 7 regels — 5 : 16, 17	3 : 1, 2 — 7 regels I.
L. 10 regels — 5 : 18—20	3 : 3—8 — 10 regels K.
P. 6 regels — 5 : 26, 27	4 : 1—3 — 6 regels O.
R. 22 regels — 6 : 1—6	4 : 4—11 — 22 regels Q.
T. 2 regels — 6 : 7	4 : 12 — 2 regels S.
V. 5 regels — 6 : 8	4 : 13 — 5 regels U.
X. 10 regels — 6 : 9—11	5 : 1—3 — 10 regels W.
Z. 7 regels — 6 : 12, 13	5 : 4, 5 — 7 regels Y.
BB. 4 regels — 6 : 14	5 : 6 — 4 regels AA.

Men kan natuurlijk wel eens met mij van gevoelen verschillen over de indeeling in regels en b. v. 9 of 11 regels vinden, waar ik er 10 in een paar strophen plaatste; maar ik geloof genoeg gedaan te hebben om den kunstvorm van gelijke tegenover elkaar gestelde strophen waarschijnlijk te maken en men zal wel doen met dit feit rekening te houden bij de kritiek van poëtische stukken. Overgeslagen werd in de bovenstaande strophenvergelijking alleen 3:9—11, 15, 12; 3:13, 14; 5:21—25, omdat hier nog voordat de groote verwarring in de profetie ontstond, een afschrijver eenige wanorde heeft gesticht. Voor de door mij beproefde reconstructie van die verzen moge pleiten, dat de beide strophen 3:9—11, 15, 12 en 3:13, 14; 5:21—25 elk weer een gelijk aantal regels hebben — als ik goed zie, elk zestien.

Wij moeten wel aannemen, dat ook cap. 7 in twee kolommen geschreven was, daar al het overige erin geschreven is en dan is slechts ééne indeeling mogelijk nl.

B.	7:10—17	7:1—9	A.

In dit 7de caput komt, gelijk bekend is, een stuk voor, dat, half proza en half poëzie, wel weer in versregels geschreven zal zijn geweest en dat zich gemakkelijk in versregels laat verdeelen. Waarschijnlijk telden 7:1—9 en 7:10—17 elk 27 regels.

Eindelijk dunkt mij voor 8:1—9:15 de beste indeeling:

B. 16 regels — 9 : 1—6	8 : 1—6 — 16 regels A.
D. 28 regels — 9 : 7—15	8 : 7—14 — 28 regels C.

Hersteld in den oorspronkelijken vorm, leveren de vier stukken: 1 : 1—2 : 5; 2 : 6—6 : 14; 7 en 8 : 1—9 : 15 te zamen een vloeiend geheel op. Meesterlijk is de opzet. De tijdgenooten van den profeet droomen van geen gevaar, wijl zij immers het uitverkoren volk van Jahwe zijn. Integendeel: zij zien met verlangen uit naar den dag van Jahwe, waarop deze de vijanden van Israël zal bestraffen. Volkomen komt de profeet dan ook aan hunne wenschen te gemoet, als hij begint met eene geweldige profetie tegen de omliggende volkeren. Achtereenvolgens somt hij de zonden der naburen op: Edom is liefdeloos geweest jegens zijn broeder, Damaskus heeft Gilead met ijzeren wagens gedorscht, Ammon heeft Gileadietische vrouwen opengereten, Gaza en Tyrus hebben zich aan menschenroof schuldig gemaakt, Moab heeft Edoms koning verbrand. Achtereenvolgens ook bedreigt hij al die volkeren met straf. Doch zoo dit alles naar den wensch der Israëlieten was, des te grooter moet dan ook de verrassing der tijdgenooten zijn, wanneer de profeet, als wist hij niets van Israëls uitverkiezing door Jahwe, zijne profetiën voortzet met eene strafpredikatie tegen Juda en tegen Efraim, die zich in niets onderscheidt van de bedreigingen tegen de naburen. Of de profeet dan twijfelt aan Jahwe's voorliefde voor Israël? Het tegendeel is het geval. Hij zou geen Israëliet hebben kunnen zijn, als hij in twijfel getrokken had,

dat Jahwe tot Israël in bijzondere betrekking stond. Hij is even goed particularistisch als al zijne tijdgenooten dat waren. Zelf wijst hij erop, dat Jahwe Israël uit Egypte gevoerd heeft en dat Jahwe den Amoriet voor zijn volk verdelgde, terwijl Jahwe bovendien aan Israël profeten en nazireërs gaf. Ook draagt volgens den profeet die uitverkiezing van Israël door Jahwe een character indelebilis en zal eenmaal voor Israël een tijd aanbreken, waarvan Jahwe zegt:

Te dien dage zal ik oprichten de vervallen hut van David
En vullen zal ik haar bressen en herstellen haar puinen
En ik zal ze herbouwen als in de dagen van voorheen,
Opdat zij in bezit nemen de rest van Edom
En al de volkeren, over welke mijn naam is uitgeroepen,
Spreekt Jahwe, die het volvoert.

Doch wanneer de Israëlieten meenen, dat zij op grond van Jahwe's voorliefde voor Israël straffeloos mogen zondigen, dan vergissen zij zich. Omgekeerd: Jahwe heeft wegens de bijzondere weldaden, welke hij aan Israël bewees, ook een bijzonder recht op Israëls aanhankelijkheid. Hij mag van Israël meer vorderen dan van eenig ander volk en zwaar zal het dan ook gestraft worden wegens zijne zonde: zie ik doe het onder u schudden, zoodat niemand gered wordt. Dat iedereen op zijne hoede zij, het goede zoekend.

Zoo klimt de profetie. Hebben de Israëlieten in 2:4, 5; 2:6, × [1]); 5:7; 2:7, 8; 5:8, 9 vernomen, dat zij evenmin als de heidenen hunne straf zullen ontgaan, in 2:9—12; 5:10—12; 2:13—16; 5:13—15 stuurt de profeet aan op de gedachte, die hij 3:1, 2; 5:16, 17 met de grootste

1) Bedoeld wordt het vers, dat tusschen 2:6 en 5:7 uitviel.

duidelijkheid uitspreekt, dat juist om de bijzondere betrekking, welke er tusschen Jahwe en zijn volk bestaat, Israël voorbeeldig zal gestraft worden, als Jahwe door zijn midden gaat. Men zij ervan verzekerd: wat de profeet zegt, geschiedt: het zal een vreeslijke dag zijn, de dag van Jahwe, waarnaar men smacht, 3 : 3—8; 5 : 18—20.

De rechtvaardigheid van Jahwe's straf wordt nu in bijzonderheden aangetoond. De aanzienlijken leven van afpersingen en van roof. Een tweede reden, waarom Jahwe vertoornd is, zijn de offers en de feesten en ook de vrouwen zijn gedemoraliseerd en stijven de mannen in het kwaad. Daarom zullen de paleizen der grooten verwoest worden, zal wraak genomen worden aan Bethel en zullen de vrouwen in ballingschap gaan, 3 : 9—11, 15, 12; 3 : 13, 14; 5 : 21—25; 4 : 1—3; 5 : 26, 27. Zoo dreigt de profeet; maar hij heeft weinig vertrouwen op de uitwerking van zijne boetpredikatie. Israël is hardhoorig en verblind. Het verbeeldt zich zelfs, dat het godsdienstig is, als het naar Bethel en naar Gilgal gaat, 4 : 4, 5 en het begrijpt niet, dat Jahwe het daarom strafte, 4 : 6—11. Het is gerust, vertrouwend op Jahwe's gunst, alsof Israël beter ware dan andere volken; maar het zal bedrogen uitkomen, 6 : 1—6; 4 : 12; 6 : 7; 4 : 13; 6 : 8; 5 : 1—3; 6 : 9—11; 5 : 4, 5; 6 : 12, 13; 5 : 6 en 6 : 14.

Wat de profeet tot dusverre heeft aangekondigd, dat heeft Jahwe hem in visioenen doen zien. Deze visioenen volgen nu. Maar bovendien neemt hier de profeet de gelegenheid te baat om uit te doen komen, hoeveel voor de Israëlieten afhangt van hun gedrag tegenover die profeten, die, al behooren zij geenszins tot het gilde, toch de echte profeten zijn, omdat zij door Jahwe zelven geroepen werden tot hunne

prediking. Volkomen goed toch heeft Oort [1]) opgemerkt, dat 7 : 10—17, welke verzen schijnbaar het verband breken, wel degelijk op de goede plaats staan. Twee malen heeft Jahwe zich door den profeet laten verbidden om zijne kastijding te doen ophouden. Daarna is van geen afwending van straf meer sprake. Wat toch is geschied? Na het derde gezicht, waarin Jahwe zijnen gezant den val van Jerobeams huis en de uitroeiing van Israëls eeredienst openbaart, komt het incident tusschen Amos en Amazia, waarbij de priester den profeet het prediken verbiedt en het is dit verbod, dat noodlottig voor Israël wordt. „Wat er wordt van een volk, dat zijnen echten profeten het zwijgen oplegt" — ziedaar, wat het opschrift kon zijn van de drie laatste capita en van de gansche profetie, want of men zegt, dat Israël te gronde gaat aan miskenning van Jahwe's zedelijke eischen dan wel aan miskenning der profetische prediking — dat is volkomen hetzelfde. De zedelijke eischen van Jahwe worden uitgesproken door de profeten; maar men weigert ernaar te luisteren, omdat men vertrouwt op Israëls uitverkiezing door Jahwe — een leerstuk of eene overtuiging, ook door de profeten met groote beslistheid aangehangen maar door de menigte, door de officiëele priesters (en ook door de profeten van beroep dikwijls) tot eene karikatuur gemaakt. Met recht heeft Wellhausen [2]) gezegd, dat 3 : 1 en 2 het motto had kunnen zijn van het gansche boek, want het gansche boek is éëne doorloopende bestrijding van den waan der Israëlieten, dat zij geen straf te vreezen hebben, wijl Jahwe hen uitverkoren heeft onder de volken. Het was deze waan, die de profe-

1) Theol. Tijdschrift, 1880, blz. 152 en verv.
2) Skizzen und Vorarbeiten, V, S. 74.

tische prediking van Jahwe's zedelijke eischen voortdurend krachteloos maakte en onze profetie is een heerlijk getuigenis van de worsteling van Israëls profeten voor een zedelijke religie met dat oer-oude geloof, dat zich de betrekking van Jahwe tot Israël voorstelde, zooals door de Moabieten over de verhouding van Kamos tot Moab werd gedacht.

Wie de door ons herstelde profetie in dit licht leest, die zal bevinden, dat zij volkomen ordelijk haar verloop neemt — dat zij één plan geregeld vervolgt, weshalve de éénheid van auteur moeilijk betwijfeld kan worden. Rest de vraag, wie die auteur was.

VIERDE HOOFDSTUK.

ONDERZOEK NAAR DE ECHTHEID DER PROFETIE.

Al heb ik mij vroeger gericht tegen de kritiek, die sommige plaatsen aan Amos ontzegde, wijl zij kwalijk zouden strooken met den tijd van Jerobeam, ik heb toen alleen bezwaren geopperd tegen die kritiek, omdat zij willekeurig was. Het gaat toch kwalijk aan de profetie tegen Edom aan een tijdgenoot van Jerobeam te ontzeggen, als men de profetie tegen Gaza voor echt houdt en evenmin heeft men reden om zich te ergeren aan het נפלה בתולת ישראל van 5 : 2, wanneer men geen aanstoot neemt aan 7 : 17; 9 : 1—4 of aan het כי קטן הוא van cap. 7. Dat is meten met twee maten.

Na deze opmerking verwondere zich dus niemand, als ook ik bedenkingen heb tegen de echtheid van de profetie. Ik ben nl. van oordeel, dat de *gansche* profetie aan een tijdgenoot van Jerobeam moet ontzegd worden en wel op de volgende gronden:

1° is 1 : 2 in Jerobeams tijd raadselachtig. Jeruzalem is hier de voornaamste heilige plaats des lands. Dit zou een

Efraïmiet nooit hebben toegestemd, gelijk zeer duidelijk blijkt uit Deut. 33 [1]), waar Benjamin het heilige land bij uitnemendheid genoemd wordt — zonder twijfel omdat daar de meest beroemde cultusplaatsen waren. Daar toch lagen Nob, uit Sauls geschiedenis bekend, Gibeon, onder Salomo de voornaamste offerplaats, en eindelijk Gilgal en Bethel. Maar *niet* [2]) in Benjamin lag Jeruzalem. Op den tempel van Salomo wordt in den Mozeszegen nergens gezinspeeld. Blijkbaar vond de Noord-Israëliet zijn eigen heiligdommen gewichtiger en er is reden om te vragen, of zelfs de Judeërs erkenden, dat de tempel van Jeruzalem in beteekenis boven de oude heiligdommen des lands stond. Of zou het verbod van Deuteronomium om elders dan te Jeruzalem te offeren zóó veel tegenkanting ontmoet hebben, als ons uit de profetieën van Jeremia blijkt — wanneer reeds onder Jerobeam voor de Judeërs Jeruzalem geweest was de bij uitstek heilige plaats? Doch al wilde men toegeven, dat onder Jerobeam de Judeërs Jeruzalem beschouwden als Jahwe's voornaamste woning en dus dat een Judeesch profeet het deed, een Judeesch profeet, die te Bethel kwam profeteeren, kon weten, dat zijne pretensie aangaande Jeruzalem in Efraïm eenvoudig belachelijk zou klinken, weshalve hij in eene allocutie of in een geschrift, voor *gansch* Israël bestemd, die pretensie misschien kon verdedigen — met haar alleen uit te spreken kon in Jerobeams dagen niemand volstaan.

2° is 1 : 3—2 : 3 in Jerobeams tijd moeilijk verstaanbaar. Klaarblijkelijk wordt hier — zie vooral 1 : 3—5 — gedacht

---

1) Deut. 33 zal wel door een Noord-Israëliet uit den tijd van Jerobeam II geschreven zijn. Bij die onderstelling laten zich de opgewekte toon van het lied en vooral de hymne op Jozef het best begrijpen.

2) Nog in Jeremia's dagen lag Jeruzalem buiten Benjamin. Zie Jer. 37 : 12.

aan de bestraffing van Israëls naburen door een niet-Israëlietischen vijand. Maar in Jerobeams dagen is de bestraffer althans van de Syriërs — en waarschijnlijk ook van Ammonieten en Moabieten — Jerobeam zelf, die hier geïgnoreerd wordt. Als Jerobeam II den Syriërs loon naar werken gaf, hoe kan dan een tijdgenoot van dien vorst doen, alsof zij nog gestraft moeten worden?

3° mag het toch minstens bevreemding wekken, dat in de pericope, waarin Jahwe's weldaden jegens Israël vermeld worden, dit geschiedt met de herinnering alleen aan den uittocht uit Egypte, aan de overwinningen op den Amoriet en aan het optreden van nazireeërs en van profeten. Wánneer dat ook begrijpelijk moge zijn, is dat te verklaren in een tijd, die nog juist de meest beschamende blijken van Jahwe's hulp had gehad in de glorierijke daden van Jerobeam? Doch nergens wordt ook slechts iets over triomfen gezegd behalve — nu ja — in 6 : 14, waar gezinspeeld wordt op de uitgebreidheid van het rijk in Jerobeams dagen en in 6 : 13, waar althans sommigen in לא דבר de Gileadietische stad לודבר, 2 Sam. 9 : 4; 17 : 27, en in קרנים de uit 1 Makk. 5 bekende stad Karnaïm vinden, eveneens in Gilead gelegen. Maar is denkbaar, dat een tijdgenoot van den schitterenden koning zóó incidenteel over de grootte van het rijk zou spreken als dat in 6 : 14 geschiedt? En als 6 : 13 slaat op twee triomfen van Jerobeam, wat ik wel gelooven wil, kon een tijdgenoot zich daarover zóó minachtend uitlaten als in 6 : 13 gedaan wordt naar aanleiding van der Israëlieten vreugde over Lodebar — waarschijnlijk toch zal wel met opzet לאדבר in plaats van לודבר geschreven zijn en is לאדבר eene woordspeling — over een niets?

4°. Al meen ik, dat niemand recht heeft om 5 : 1, 2 in

Jerobeams tijd misplaatst te vinden, als hij de vreeslijke strafbedreigingen van 2 : 13—16 en van vele andere plaatsen in Jerobeams tijd verklaarbaar acht, toch heb ik ernstige bedenkingen tegen 5 : 1, 2 als klaagzang in Jerobeams tijd en tegen 5 : 1, 2 niet alleen. Was Efraïm toen zóó gedemoraliseerd, dat de profeet niets minder dan een vallen zonder opstaan van de jonkvrouw Israëls moest voorzien? Ik acht het weinig waarschijnlijk. Jerobeams tijd was een tijd van herleving op politiek gebied. En als na jaren van kleinheid een volk krachtig naar buiten optreedt, dan is dat gewoonlijk geen tijd van ellendige praktijken onder de burgers *onderling*, dan is dat gewoonlijk geen tijd, waarin de burgers *elkaâr* verdrukken. Al die klachten over knevelarijen, waaraan de armen en geringen bloot staan, zijn volkomen te begrijpen in den tijd *na* Jerobeam; in zijn heldentijd, toen men zich den vreemdeling van het lijf sloeg, passen zij merkwaardig slecht. Men behoefde toen waarlijk geen landgenooten te berooven, toen men zijn juk legde op den nabuur. En wat de profetie ons mededeelt van het leven te Samaria en te Bethel, waar de aanzienlijken zich overgeven aan verweekelijking, aan afpersing en aan drinkgelagen, het zijn altegaâr toestanden, welke men zelden of nooit vindt in tijden van triomf. Men ziet ze daarentegen altijd in tijden van ook uitwendig verval. 3 : 9 en verv., 6 : 1 en verv., en menige andere plaats doen denken — veeleer dan aan de dagen van Jerobeam — aan de tijden van verwarring en van brooddronkenheid, die na hem kwamen. Geloove verder, wie 't kan, dat met het verwijfde en ontzenuwde geslacht, hetwelk ons in de profetie geteekend wordt, Jerobeam zijne overwinningen had kunnen bevechten.

5° kon het in Jerobeams tijd niemand — ook geen Judeër

— in de gedachte komen, dat het Judeesche koningshuis eene rol zou spelen, als het in 9 : 11—15 wordt toebedeeld. Hoe men omstreeks den tijd van Jerobeam in Noord-Israël over Juda dacht, blijkt uit Deut. 33 : 7, waar gezegd wordt:

Hoor, Jahwe, Juda's stem
En voer hem terug tot zijn volk.

Hier wordt dus Juda als het afvallige volk beschouwd en al zal een Judeër daarover wel anders geoordeeld hebben, dat Juda eens weer de hegemonie in Palestina zou verkrijgen onder den scepter van een Davidiede, was eene gedachte, waarmeê de werkelijkheid te zeer den spot dreef dan dat zij zelfs bij een burger van het zuidelijk rijk kon post vatten. Dikwijls afhankelijk van Efraïm, stond Juda zelfs in zijne beste dagen zóó zeer bij het noordelijk rijk ten achter, dat Jerobeams vader zich de grootmoedigheid veroorloven kon eene uitdaging van den koning van Juda te beantwoorden met eene aanmaning [1]) tot voorzichtigheid: „de koning van Juda had zich zóó goed gehouden in den strijd met de Edomieten, dat het te betreuren zou zijn, als hij zichzelven nu in 't verderf stortte". Zóó was het in de dagen van Joas en Amazia en als in den tijd van Jerobeam en Uzzia [2]) ééne gedachte voor het grijpen was, dan was het zeker die, dat Jahwe zichtbaar zijn gunst schonk aan Efraïm en aan

1) 2 Kon. 14 : 8 en verv.

2) Al mag Uzzia's regeering betrekkelijk voorspoedig geweest zijn, de berichten van 2 Kron. 26 : 1 en verv. verdienen weinig vertrouwen. 2 Kon. 15 : 1 en verv. weet slechts van hem te vermelden, dat hij vroom was en dat hij melaatsch werd. Rijst het vermoeden, dat hij òm zijn vroomheid in het boek der Kronieken tot een overwinnaar is gemaakt, terwijl het bericht van zijn lateren overmoed een gevolg is van de notitie over zijn melaatschheid.

zijn vorst, gelijk dan ook het boek der Koningen [1]), dat waarlijk geen voorliefde voor Jerobeam heeft, verklaart, dat Jahwe, Israëls ellende ziende, het hielp door Jerobeam, Joas' zoon.

6°. Een profeet kan wel eens gelukkig zijn in zijne divinaties; maar dat iemand zóó gelukkig is als Amos dan geweest zou zijn, is moeilijk te gelooven. Voorspeld wordt de ondergang van het huis van Jerobeam door het zwaard. 't Is geschied. Zijn zoon Zacharja wordt vermoord. De ondergang van Efraïm en de verbanning van het volk wordt aangekondigd. 't Is uitgekomen. Zou dit ook een vaticinium ex eventu zijn, gelijk nog iets anders, waarop ik later zal wijzen?

7°. Waar de profeet, gelijk ik reeds opmerkte, nergens zinspeelt op den bloeitijd van Jerobeam behalve dan in 6 : 13 en 14, die eer aan een veraf staande dan aan een tijdgenoot van Jerobeam doen denken, daar hebben wij de meest positieve bewijzen, dat de profetie geschreven is in een tijd ook van groot *uitwendig* verval. Israël is klein, zóó klein, dat het reikhalzend uitziet naar een dag van Jahwe. Dit is niet denkbaar in Jerobeams tijd. Toen *verlangde* men niet hartstochtelijk naar een dag van Jahwe. Dat *was* een dag van Jahwe, vol licht en zonder duisternis.

Wie de voorgaande opmerkingen met eenige aandacht gelezen heeft, die zal gevoeld hebben, dat de gansche toon der profetie naar mijne meening met den tijd van Jerobeam in tegenspraak is. Het is te betreuren, dat wij over dien tijd slechts enkele berichten hebben; maar uit hetgeen wij

---

1) 2 Kon. 14 : 26, 27.

dan nog daarover bezitten, treedt ons eene stemming te gemoet, die grootelijks verschilt van den toon der profetie. Ik durf geen nadruk leggen op Deut. 33, omdat wij daartoe *volkomen* zeker [1]) moeten weten, dat dit lied uit Jerobeams tijd is. Maar anders, men leze eens den zegen van Jozef [2]):

Een eerstgeboren stier — prachtig is hij,
Zijn hoornen zijn buffelhoornen,
Daarmede stoot hij de volken,
De einden der aarde te zamen.

En men vergelijke met dat trotsche lied dan onze profetie! Het is, alsof men in eene andere wereld komt. Uit het lied treedt ons een geslacht van helden tegen — in de profetie vinden wij een geslacht, dat zijn tijd op sofa's en op divans, wijn drinkende, doorbrengt. In het lied vinden wij een energiek volk, dat zich roem verwerft — in de profetie treffen wij een zorgeloos geslacht aan, dat op niets bedacht is en dat meent: het kwaad zal ons geenszins bereiken. In het lied vinden wij een geslacht met buffelhoornen, dat de volkeren neerstoot — in de profetie ontmoeten wij kramers, die het gewicht vervalschen en kaf voor koren verkoopen. In het lied heerscht het leven — in de profetie heerscht de dood!

---

1) Al missen wij die volkomen zekerheid, daarom wordt ons recht geenszins verkort om ons op Deut. 33 te beroepen voor het oordeel, dat men in Jerobeams dagen over Zion en Juda in Noord-Israël had. Is de Mozeszegen jonger dan Jerobeam, dan moet men natuurlijk in Jerobeams dagen nog minder hooge gedachten van Zion en Juda in Efraïm hebben gehad. En is hij ouder, er is toch vóór Jerobeam niets geschied, dat Efraïms oordeel over Zion en Juda kon wijzigen.

2) Gewoonlijk vertaalt men: *zijn eerstgeboren stier* en verstaat men daaronder den koning Jerobeam zelf; maar daargelaten, of בכור שורו dit kan beteekenen, is het wonderlijke beeldspraak. Men leze met LXX en Pesch. בכור שור. *Jozef* wordt vergeleken met een eerstgeboren stier.

Doch wij behoeven geen beroep te doen op het lied. Het korte bericht van het boek der Koningen zegt meer dan het stoutste lied zeggen kan, want dat bericht is opgenomen door een man, die duidelijk uitspreekt, dat Jerobeam geen ideëele persoonlijkheid voor hem is, wat intusschen voor ons geen reden is om Jerobeam van ergerlijke dingen te verdenken. De eenige grief, die de schrijver van het boek der Koningen tegen hem heeft, is, dat Jerobeam de oude eerediensten in zijn rijk liet bestaan. Maar al achten wij die grief gering, de schrijver van het boek der Koningen denkt daarover anders. Volgens hem is Jerobeam een slecht man. Desniettemin verhaalt hij van de bittere ellende, waaruit Jerobeam zijn volk verloste, van zijn overwinningen op de Syriërs, van zijn dapperheid, van de grootte van zijn rijk. Ja, hij verhaalt niets minder dan dat Jerobeam het grondgebied van Israël heroverde, wat beteekent, dat Israël weer de uitgebreidheid had van het rijk onder David en onder Salomo. Verbeeld u in dien tijd onze profetie!

En nu lette men wel op mijn bezwaar. Dat bezwaar is geenszins alleen, dat *de profeet* nergens gewaagt van eene gelukkige wending, door Jerobeam gebracht in Israëls lot, dat *hij* in het heden en in de toekomst slechts ellende ziet. Er zijn nu eenmaal pessimistische naturen, die alleen de vlekken zien in de zon en die regen voorspellen moeten, als iedereen zich verheugt over de heldere lucht, en Amos zou zulk een karakter geweest kunnen zijn. Maar mijn bezwaar is vooral, dat tot op zekere hoogte de pessimistische beschouwing van den profeet door *iedereen* gedeeld wordt. Wie op grond van 6: 13 mocht aannemen, dat wij werke-

lijk door den profeet verplaatst worden in een tijd van zege en van geluk, wordt door 5 : 18—20 radicaal van zijn waan genezen. Wij ontmoeten daar een volk, dat in de *grootste* ellende *verkeert*. Het hoopt op een dag van Jahwe. De *toestand* van het volk wordt door den profeet en door zijne tijdgenooten gelijkelijk beoordeeld. Het heden is droevig — de toekomst is dreigend. Alleen hierin bestaat het verschil tusschen den profeet en het volk, dat het volk op uitredding hoopt, waar de profeet vertwijfelt. Kon *het volk* zóó over zijn toestand spreken in den tijd van Jerobeam? [1])

En hier helpt de methode van schrappen niet. Van menige door mij aangevallen plaats kan men zeggen, dat zij dan maar als later toevoegsel uit de profetie moet gebannen worden, dien *dag van Jahwe* moet men laten staan, want gelijk wij bij ons onderzoek naar de samenstelling der profetie zagen, vormt hij een integreerend bestanddeel van ons boek, hetwelk van het begin tot het einde zich ten doel stelt de gedachten te corrigeeren, welke de Israëlieten hebben aangaande hunne uitverkiezing door Jahwe, waarmeê de gedachten over den dag van Jahwe ten innigste verbonden zijn.

Trouwens dat de toon der profetie zich kwalijk laat overeenbrengen met den tijd van Jerobeam — dat is ook wel

1) Hoe men zich op 6:8 en 8:7 beroepen kan om aan te toonen, dat Jakob snoeft op zijne macht, is mij een raadsel. Blijkens het volgende ארמנות wordt in 6:8 met גאון juist de *brutaliteit* aangeduid, waarmeê de Israëlieten, voortgaande met hunne afpersingen en dus doof voor Gods gebod, toch op Jahwe's gunst blijven rekenen, vertrouwende op hunne uitverkiezing. Het is merkwaardig, wat men soms uit een vers haalt. Men passe toch de uit 6:8 en 8:7 getrokken conclusie eens toe op Jez. 9:8, 9. Zijn die verzen soms ook in een tijd van macht geschreven?

door een enkele gevoeld. Valeton en Zeydner plaatsten ons boek in den laatsten tijd van Jerobeams regeering en werkelijk is dan een en ander uit de profetie te verklaren. Men kan dan aannemen, dat het fiere geslacht van Jerobeams tijd door langdurigen vrede verbasterde, zoodat de drinkgelagen en heel de verdorven levenswijze te Samaria en te Bethel begrijpelijk worden; men kan onderstellen, dat de profeet in het optreden van Tiglath Pileser II een voorteeken van dreigend gevaar zag; maar wát op deze wijze ook verklaard moge worden — niet verklaard wordt het verlangen der Israëlieten naar den dag van Jahwe, dat reeds *actueele* ellende onderstelt. Immers van *bestaande* ellende is in de geschiedenis van Jerobeam geen spoor te vinden. Daarom dan ook liet Juynboll [1]) Amos geruimen tijd na Jerobeam nog in leven zijn, zoodat de profetie kon slaan op toestanden onder Jerobeams opvolgers; maar ofschoon wij vroeger zelf opmerkten, dat allerlei plaatsen in ons boek ons eer aan Jerobeams opvolgers dan aan hemzelven deden denken, wij komen met de onderstelling, dat de profetie door een tijdgenoot van Jerobeam onder Menahem of een nog lateren vorst geschreven is, geenszins klaar. Immers al kunnen wij in den tijd van Jerobeams opvolgers de demoralisatie van het volk, de strafbedreigingen en de reeds

1) Disputatio de Amoso I, pag. 47 sq. Het schijnt, dat Juynboll's geschrift weinig door de commentatoren gelezen is. Immers de volgende opmerking had hen tot nadenken moeten prikkelen: „Omnes consentiunt aetatem Jerobeami II omnibus reliquorum Israëlitarum regum aetatibus feliciorem fuisse. Jam vero Amosus commemorat *vulnus Josepho inflictum* (שבר יוסף, 6:6). Indicatur hoc vocabulo *gravissima calamitas*, quam Hebraeorum poetae ita appellare solent. Proponitur illa non tamquam *futura*, *sed praesens*. Vitia Amosus perstringit, eosque alloquitur, qui *nullam* praesentis *periculi rationem habebant*. Itaque quomodo illud de Jerobeami II aetate explicari possit, non video".

gekomen rampen plaatsen, het blijft een raadsel, hoe iemand, die dan toch Jerobeam gekend heeft, zijne verdiensten volkomen kan negeeren [1]). En nu zegge men niet, dat de profeet geen aanleiding had om op die verdiensten te wijzen. Hij had die wél: nl. toen hij melding maakte van Jahwe's weldaden. En een tijdgenoot van Jerobeam, die, gewag makend van Jahwe's goedheid met stilzwijgen voorbijging, dat Jahwe Israël nog kort geleden uit bittere ellende had gered, verzuimde de schoonste gelegenheid om op het gemoed zijner lezers te werken. De profetie *kan* niet door een tijdgenoot van Jerobeam geschreven zijn, tenzij men de historie van Israels bloei onder Jerobeam naar het rijk der legende verwijze.

Vraagt men nu, in welken tijd de profetie geschreven is, dan antwoord ik: *niet vóór 701*. Immers ik meen te kunnen aantoonen, dat van de strafbedreigingen in 1 : 3—2 : 5 de profetie tegen de Filistijnen geen profetie maar een terugblik is. Wij mogen dat toch aannemen, als de gedétailleerde schildering van 1 : 7, 8 tot in bijzonderheden is uitgekomen. Nu dan: er is letterlijk geen enkel trekje in 1 : 7, 8, of het is volkomen in overeenstemming met de berichten over de veldtochten van Sargon en Sanherib tegen de Filistijnen. De Assyrische inscripties en de bedreiging tegen de Filistijnen dekken elkaâr volkomen, gelijk duidelijk blijkt, als ik ze tegenover elkander plaats:

---

1) Men versta mij wel: ik beweer geenszins, dat geen profeet onder Jerobeams opvolgers eene profetie kon schrijven, waarin de ondergang van Efraïm werd aangekondigd; maar ik beweer, dat niemand, die Jerobeam gekend had, zóó over *Jerobeams* tijd kon schrijven, als in onze profetie geschiedt. Wie zóó over *Jerobeams* tijd schreef, moet tamelijk ver van dien tijd afstaan.

Amos 1 : 7, 8.	Assyrische Berichten.
Daarom zend ik een vuur in Gaza's vest, Dat het haar burchten vertere,	720. Hanno van Gaza en de koning van Egypte worden bij Raphia door Sargon verslagen. Gaza wordt ingenomen.
Daarom roei ik den bewoner van Asdod uit	711. Sargon neemt Asdod in en voert de goden, goud en zilver, de gemalin en de kinderen des konings en het grootste deel der onderdanen naar Assyrië.
En den scepterdrager van Askalon	Zidka, den koning van Askalon, die zich niet aan mij (Sanherib) onderwierp, de goden van zijn vaderlijk huis, *hemzelf*, zijne vrouw en zijne gansche familie voerde ik naar Assyrië.
En keer ik mijn hand tegen Ekron.	Tegen de stad Ekron trok ik (Sanherib) op. De machthebbers en grooten doodde ik en aan den ringmuur bond ik hunne lijken. De stadbewoners, die overtreden hadden, voerde ik weg.

De overeenstemming is te groot dan dat men aan toeval zou mogen denken. Men lette vooral op de onderscheidingen in de profetie: de *bewoner* van Asdod, de *scepterdrager* van Askalon, de *stad* Ekron worden met straf bedreigd. Uit de tegenover de profetie gestelde berichten zien wij, dat inderdaad de *bevolking* van Asdod wordt weggevoerd, dat van Askalon alleen de *koning* en de *koninklijke familie* worden gestraft, terwijl verder Sanherib zich richt tegen de *stad* Ekron, omdat zij haren koning Padi, die getrouw gebleven was aan Assyrië, aan Hiskia van Juda had uitgeleverd [1]).

Is dus de profetie geruimen tijd na Samaria's val geschreven, dan mogen wij verwachten, dat zij eene didaktische bedoeling ten opzichte van *Juda* heeft en dus, dat zij voor Juda actueel belang heeft. Aan die verwachting nu beantwoordt volkomen het feit, dat de grieven, welke onze profetie tegen Efraïm heeft, juist de grieven zijn, welke tegen de Judeërs worden aangevoerd in de geschriften, toegekend aan de profeten, die leefden tusschen Samaria's val en den ondergang van Jeruzalem. Richt zich de profetie van Amos tot een volk, dat den profeten het prediken verbiedt, in Jez. 30 [2]) lezen wij van Judeërs,

---

1) Natuurlijk mogen wij nu nog niet al de strafbedreigingen van 1:3—2:3 voor historische documenten houden. Wij hebben alleen recht om te zeggen, dat de profeet van hem bekende bijzonderheden uit de historie gaarne gebruik maakte.

2) Is dit caput van Jezaja, dan is het stellig *na* 705, het jaar van Hiskia's afval van Assyrië geschreven. M. i. past het even goed en misschien beter in den laatsten tijd vóór het exil. Vg. Klaagl. 4:17, dat duidelijk op Egypte slaat.

Die tot de zieners spreken:
Gij zult geen visioenen verkondigen
En tot de profeten:
Gij zult de waarheid niet profeteeren.

Bestrijdt de profetie van Amos den offerdienst, in Jez. 1 [1]) vraagt de profeet in Jahwe's naam:

Waartoe dient mij de menigte van offers?
Ik ben verzadigd van rammen-offers,
In het bloed van runderen, lammeren en bokken
Heb ik geen behagen.

Haat volgens de profetie van Amos Jahwe de feesten der Israëlieten, iets dergelijks zegt Jez. 1:

Uwe nieuwe-manen en uwe feesten haat ik,
Zij zijn mij een last,
Ik kan ze niet verdragen,
Laat af van kwaad-doen,
Leert goed-doen,
Zoekt het recht,
Maakt het geweld weder goed.

En dezelfde beschuldiging, die de profetie van Amos tegen de beambten inbrengt, heeft ook Jez. 1:

Uwe beambten zijn afvalligen
En gezellen van dieven,
Zij nemen allen gaarne geschenken
En hunkeren naar loon,
Aan weezen verschaffen zij geen recht
En de klacht der weduwen gaat hun voorbij.

---

1) Op zijn vroegst ná 701 geschreven. De desolate toestand van Juda past eer later dan vroeger.

En niet minder groot is de overeenkomst tusschen de profetie van Micha en die van Amos. Ook Micha's profetie gewaagt van de oppositie tegen de profeten, welke boetpredikaties doen hooren en van den wensch der Judeërs naar de taal der vleierij:

Indien een windmaker en bedrieger loog:
Ik zal u profeteeren van wijn en van sterken
drank,
Die zou een profeet zijn voor dit volk [1]).

Ook Micha verkondigt, dat Jahwe slechts vraagt naar eene goede gezindheid, als hij in antwoord op de vraag zijner tijdgenooten, welke offers Jahwe welgevallig zijn, zegt:

Hij heeft u bekend gemaakt, o mensch, wat goed is
En wat Jahwe van u verlangt:
Wat anders dan recht doen, goedertierenheid
liefhebben
En ootmoedig wandelen met uwen God? [2])

En de omkoopbaarheid, waarvan in Amos' profetie sprake is, komt eveneens uit in de godspraak van Micha:

Hoort toch dit,
Hoofden van het huis van Jakob
En bestuurders van het huis Israëls,
Die een afschuw hebt van gerechtigheid
En die al het recht omkeert,
Bouwende Zion met bloed
En Jeruzalem met schelmerij,
Hare hoofden spreken recht voor geld

---

1) Micha 2 : 11.
2) Micha 6 : 6 en verv.

En hare priesters leeren voor loon
En hare profeten voorspellen voor zilver [1]).

En zoo de profetie van Amos een valsch uitverkiezingsbegrip heeft te bestrijden, ook Micha heeft dat te doen tegenover hen, die in spijt van hunne euveldaden toch steunen op Jahwe, zeggende:

Is niet Jahwe in ons midden?
Geen kwaad zal over ons komen [2]).

Groot is eveneens de overeenstemming tusschen Amos en Zefanja. Richt Amos zich tot de korenhandelaren, ook Zefanja kastijdt zonder genade het kramervolk en roept een wee over hen uit en vooral aan Amos 5 : 18—20 herinnert Zefanja sterk in zijne beschrijving van den dag van Jahwe als een *dies irae:*

Een dag van toorn — die dag, een dag van angst en nood,
Een dag van woestheid en verwoesting,
Een dag van duisternis en donkerheid,
Een dag van wolken en van wolken-zwartheid [3]).

En waar zou het einde zijn van onze aanhalingen uit het boek van Jeremia — één smartelijke klacht over Juda's slechtheid en corruptie, over valsch vertrouwen op Jahwe's hulp, over vijandschap tegen de profeten, die bestraffend optreden, zoodat zelfs een Uria ben Sjemaja zijne taal met het leven boette en Jeremia te nauwer nood een gelijk lot

1) Micha 3 : 9 en verv.
2) Micha 3 : 11.
3) Zef. 1 : 15.

ontging? Laat mij volstaan met de herinnering, dat ook Jeremia zeer krachtig tegen den offerdienst optreedt, als hij Jahwe laat zeggen:

Wat baat mij de wierook uit Saba
En de kostelijke kalmus van 't verre land?
Uwe brandoffers geven mij geen behagen
En uwe slachtoffers zijn mij niet aangenaam [1]).

En nog sterker komt de overeenkomst tusschen de profetie van Amos en Jeremia uit, als de profeet van Anatoth in Jer. 7 : 21—23 zegt: „Zoo spreekt Jahwe der heirscharen, de God Israëls: voegt uwe brandoffers bij uwe slachtoffers en eet vleesch. Want ik heb tot uwe vaderen, toen zij uit Egypte kwamen, niets gezegd aangaande brandoffers en slachtoffers, maar *dit* heb ik hun bevolen: gehoorzaamt aan mijne bevelen, zoo wil ik uw God zijn en wandelt voortdurend op den weg, dien ik u voorschrijven zal, opdat het u welga."

Is ons gebleken 1° dat de profetie van Amos geschreven moet zijn door iemand, die tamelijk ver van Jerobeams tijd afstond, en wel *na* 701, en 2° dat de door de profetie tegen Efraïm ingebrachte beschuldigingen ook de beschuldigingen zijn, die tusschen Samaria's val en den ondergang van Jeruzalem tegen de Judeërs worden aangevoerd, dan moeten wij wel aannemen, dat de profetie geschreven is tot een *spiegel* voor Juda. „Het moet luisteren naar de profeten, de כזבים voor goed laten varen en zich houden aan de thora van Jahwe. Hier is de profetie van Amos, den profeet onder

1) Jer. 6 : 20.

Jerobeam en Uzzia. Hij heeft alles voorspeld, wat gebeuren zou en 't is uitgekomen: denk aan Damaskus, aan Gaza, aan Asdod, aan Askalon — denk boven alles aan Efraïm — denk ook aan uzelf, want al zijt gij nog aan den ondergang ontkomen, de straf tegen u bedreigd wegens het verwaarloozen der thora, wegens het navolgen der כזבים is over u gekomen: er is vuur geworpen in Juda [1]) en de trotsche stad van David is een vervallen hut geworden. Nu dan, denkt eraan en gaat niet voort met het onderdrukken van den arme, doet wat de goede profeten zeggen, want hun woord geschiedt. Amos heeft het den Efraïmieten nadrukkelijk verkondigd; maar zij hebben er niet naar geluisterd. Zij beriepen zich evenals gij op een dag van Jahwe, zij vertrouwden op hunne uitverkiezing en zij beriepen zich — alweer zooals gij — op hunne feesten en offers en zij verboden den profeten het profeteeren, wat ook gij gaarne doet. Maar de straf is niet uitgebleven, want profeten zijn mannen van gewicht. Twee malen heeft Jahwe op Amos' smeeking eene straf niet laten doorgaan; maar na Amazia's bedreiging voltrok Jahwe het vonnis. Dat Juda zich aan Efraïm spiegele, voordat het te laat is."

Zoo is, naar ik meen, de gedachtengang van den auteur der profetie geweest. Al is de gansche profetie schijnbaar door een profeet uit Jerobeams dagen tot Efraïm gericht, inderdaad is het eene profetie uit later tijd voor Juda en een paar keeren, als hij wijst op uitverkiezing, de betee-

---

1) Sanherib roemt, dat hij 46 versterkte steden, tallooze burchten en vele kleine plaatsen innam, veel menschen en veel vee wegvoerde, terwijl hij Hiskia als een vogel in zijn kooi in Jeruzalem opsloot en de groote poort zijner stad liet doorbreken.

kenis der profetische prediking en de gerustheid der menschen, laat hij uitdrukkelijk uitkomen, dat de Judeërs daar goed op moeten letten. Het waren de bij uitnemendheid zwakke punten in de 7de eeuw — de punten, door de profeten der 7de eeuw voortdurend gereleveerd.

Vonden wij ter bepaling van den tijd der profetie als *terminus a quo* het jaar 701, de *terminus ad quem* is natuurlijk 586. Na 586 was er geen enkele reden meer om een valsch uitverkiezingsbegrip der Judeërs te bestrijden met een beroep op Efraïm. Niemand kon het voorloopig althans meer hebben, sedert de logica der feiten er geheel meê in strijd gebleken was. Bovendien wil ik niet toegeven, dat 9:11—15 den val van het Judeesche koningshuis onderstelt. Laat Hackmann [1]) gelijk hebben als hij Jes. 11 en nog menige andere messiaansche profetie na 586 plaatst, van Amos 9:11—15 moet men afblijven. Meer dan eens wordt Jeruzalem in het O. T. [2]) eene סכה genoemd, nooit heet een geslacht zoo. Dit feit had den commentatoren moeten leeren, dat met de סכת דויד bedoeld werd *niet* het huis van David maar Jeruzalem; en dat Jeruzalem niet vóór 586 eene vervallen stad kon genoemd worden, wier bressen gevuld moeten worden, zal wel niemand willen beweren. Van de vervallen hut van David kan men spreken van 701 af en zeker zullen zij dat moeten erkennen, die Jez. 1 voor echt houden.

De vraag is nu, of wij tusschen 701 en 586 een weinig nader kunnen preciseeren. En dan wijs ik op de omstandigheid, dat nergens in de profetie afkeurend over het Davidische huis gesproken wordt. Eer zal men uit 9:11—15 het

1) Die Zukunftserwartung des Jesaja, S. 145 und 146.
2) Zie de toelichting van tekst en vertaling op 9:11.

tegendeel opmaken, want, al wordt met de סכת דויד Jeruzalem bedoeld en wordt daarvan alleen gezegd, dat het vervallen is, de betiteling dier סכה als een סכת דויד wijst er toch op, dat met liefde aan David d. i. aan het Davidische huis wordt gedacht en dus dat men den herbouw van den Judeeschen staat ook van een Davidiede verwacht. Maar zulk eene gunstige meening omtrent het Davidische huis kon een Judeesch profeet tusschen 701 en 586 slechts op twee tijdperken hebben, nl. onder Hiskia en onder Josia. Al de andere koningen moesten den profeten een ergernis zijn.

Nu zijn er echter bezwaren tegen de plaatsing der profetie onder Hiskia. Ik wil niet drukken op 1 : 2. Men zou kunnen vragen, of Jeruzalem reeds onder Hiskia de beteekenis kon hebben, welke wij het onder Jerobeam ontzegden; maar men zou daarop kunnen antwoorden, dat sedert Jerobeam ook dingen waren geschied, die een totale omwenteling in de gedachten der menschen moesten teweegbrengen. Het trotsche Efraïm was gevallen, Juda daarentegen bleef gespaard. Jeruzalem was wel gestraft maar toch aan ondergang ontkomen. Waren dat geen bewijzen van Jahwe's gunst? En evenmin wil ik mij beroepen op de כזבים en op de monotheïstische uitspraken der profetie. Al laten die zich gemakkelijker verklaren onder Josia, de feiten, die tot monotheïstische gedachten moesten voeren, waren voorgevallen. Jahwe had Israël gestraft door een vreemden vijand, ver uit het Noorden gekomen, en daarmeê bewees Jahwe duidelijk, dat hij macht had ook over andere volken. Ook waren onder Hiskia enkele ergernissen der profeten weggenomen en dus als כזבים beschouwd. Nog eens: ik wil op 1 : 2, op de כזבים en op de monotheïstische gedachten geen nadruk leggen, al ben ik van oordeel, dat nieuwe ideeën tijd moeten hebben om

zich te ontwikkelen, zoodat ik twijfel, of zij in Hiskia's tijd reeds zóó volwassen konden zijn, als ons uit de profetie blijkt, dat zij waren. Ook afgescheiden van 1 : 2, de כזבים en de monotheïstische gedachten, blijven er bezwaren tegen de onderstelling, dat de profetie onder Hiskia geschreven zou zijn. Immers onder Hiskia bespeuren wij nog niets van eene oppositie tegen de במות, al laat de schrijver van het boek der Koningen die ook door Hiskia afschaffen [1]) en nu vinden wij in onze profetie duidelijk sporen van verzet tegen die במות in de verzen tegen Gilgal, Bethel, Ber-Seba, en vooral in 7 : 9. Al weet de auteur nog wel, dat het heiligdommen van Jahwe zijn, waar Jahwe's naam wordt ontwijd, op andere plaatsen toont hij duidelijk eene neiging om alle verband tusschen Jahwe en die heiligdommen te loochenen, wat straks in Deuteronomium ook zal geschieden, al blijkt ook Deuteronomium de draagkracht van zijn eigen ideeën nog slechts half te beseffen, daar het in één adem de במות voor Kanaänietische heiligdommen en de priesters voor legitieme priesters van Jahwe verklaart. Oort had wel gelijk, toen hij zeide, dat bij hen, die voor het eerst nieuwe denkbeelden koesteren, oud en nieuw wonderlijk vermengd plegen te zijn. Dit is ook in onze profetie het geval: op de eene plaats wordt verklaard, dat door euveldaden, bij de במות bedreven, Jahwe's naam wordt ontwijd, op de andere plaats wordt alle betrekking tusschen die במות en Jahwe geloochend en heet het eenvoudig: zoekt mij en zoekt Bethel niet. M. a. w. al zijn wij nog vóór Deuteronomium [2]), wij zijn er toch dicht

1) Vgl. Smend, altt. Religionsgesch., S. 268.

2) Zooals ik reeds opmerkte, zijn voor Deuteronomium de במות reeds Kanaänietische heiligdommen. In onze profetie laat de auteur Amos nog eene openbaring van Jahwe hebben bij het altaar van Bethel.

bij. Wij komen met den auteur der profetie duidelijk in den kring dergenen, die Deuteronomium voorbereiden. De במות zijn den profeet reeds zulk een ergernis, dat hij in den vorm eener voorspelling den wensch koestert, dat tegen het heiligdom te Bethel met geweld worde geageerd. En wij weten ook uit de geschiedenis van Josia, die weldra tegen dien tempel optreedt, dat in zijn dagen Bethel in de kringen, waarin Josia zich bewoog, bijzonder gehaat was. Niet minder rieken de במות ישחק van 7 : 9 naar den tijd van Josia. Bovendien laat zich in dezen tijd 5 : 26 het best verklaren. Immers wij weten, dat de dienst van Assyrische goden het sterkst onder Manasse, Amon en in den eersten tijd van Josia bloeide en dat vooral de Judeesche vrouwen van dien tijd dien dienst ijverig waarnamen, weshalve dan ook volgens mijne reconstructie der profetie den Efraïmietischen *vrouwen* voorspeld wordt, dat zij hare godenbeelden zullen opnemen. En eindelijk was de waarschuwing naar aanleiding van Efraïms verwarring en brooddronkenheid in die dagen het meest gepast.

Om al deze redenen meen ik, dat de profetie geplaatst moet worden in den eersten tijd van koning Josia en dus tusschen 638 en 621.

Op grond van al het gezegde vorm ik mij de volgende voorstelling van het ontstaan der profetie: Wij zijn in den eersten tijd der regeering van Josia. De koning wekt de beste verwachtingen op maar is nog machteloos. Nog heerschen de toestanden, waarin Juda verkeerde onder Manasse en onder Amon. De profeten, die ertegen strijden, vinden heftig verzet en hunne prediking stuit af op een valsch uitverkiezingsbegrip. Het kwam er dus op aan het gewone uitverkiezingsgeloof te zuiveren en eerst als dat geschied

was, kon men hopen, dat naar de profeten geluisterd zou worden. Hoe kon dit geschieden? Leeringen wekken, voorbeelden trekken. Men bediende zich van de macht van het voorbeeld.

Op het gebergte van Juda — onder de herders van Thekoa — leefde de legende van een man, die al de ellenden van het Efraïmietische rijk en van de omliggende volkeren reeds zou hebben voorspeld. Hij was eens een herder geweest; maar Jahwe had hem geroepen van achter de kudde om te profeteeren en hij was naar Bethel gegaan, waar de priester Amazia hem het prediken verboden had — kortom daar leefde te Thekoa eene legende, die een diepen indruk moest maken op het geslacht tijdens Josia. Hoe geleken de tijdgenooten van Josia op de Efraïmieten der Thekoiëtische legende. Hier en daar een geslacht, dat de profeten vervolgde. Hier en daar een volk, dat steunde op zijne uitverkiezing door Jahwe. En de geschiedenis had den profeet van Thekoa gelijk gegeven. Dat Juda zich dan spiegele aan Efraïm. In ruwe trekken derhalve gaf de legende over Amos, naar ik vermoed, al wat men noodig had. En nu nam iemand, man van talent en van profetische warmte, die legende op en hij verwerkte ze tot onze profetie, zooals ook in later eeuwen en ook onder westersche volken schrijvers opteekenden en voor hunne tijdgenooten toepasselijk maakten, wat de kinderen des volks elkaâr verhaalden uit vroegere tijden. Natuurlijk is dit eene hypothese; maar deze hypothese heeft een hoogen graad van waarschijnlijkheid, want dat een auteur uit den tijd van Josia juist den tijd van Jerobeam voor zijne profetie koos, laat zich alleen verklaren, als er eene legende over Amos was, die in Jerobeams tijd speelde en zich liet bewerken tot een spiegel

voor het onder Josia levende geslacht. Had de auteur niet eene gegeven stof bewerkt, ware m. a. w. Amos eene verdichte persoonlijkheid, door den auteur zelven geschapen, dan had hij natuurlijk den tijd *na* Jerobeam voor het optreden van zijn held gekozen, daar die tijd zich beter leende voor zijn doel [1]).

Ik neem dus aan, dat de auteur der profetie in de legende over Amos reeds eene rijke stof voor zijne profetie vond; maar natuurlijk mag men den historischen Amos geenszins toeschrijven, wat de legende hem toegeschreven kan hebben. Het spreekt van zelf, dat de gebeurtenissen, na Jerobeam in Efraïm geschied, de figuur ook van den bescheidensten boetprediker onder Jerobeam moesten vergrooten. Met recht echter meen ik aangaande den historischen Amos te mogen zeggen, dat hij onder Jerobeam te Bethel gepredikt heeft, daar met Amazia in botsing kwam, oorspronkelijk veebezitter en sycomoren-kweeker te Thekoa was en iets met de aardbeving onder Jerobeam te maken heeft gehad. En daar men wel rampen in 't algemeen en onder den indruk van naderende legers zelfs den ondergang eener natie maar nooit bepaald eene *aardbeving* verwachten kan, moet de legende hem tot een *voorspeller* dier aardbeving gemaakt hebben maar heeft hij in werkelijkheid *naar aanleiding* der aardbeving geprofeteerd. En al kan een tijdgenoot van Jerobeam met geen mogelijkheid eene prediking gehouden hebben in den

1) De uitval tegen Jerobeam (7 : 9[b]), die plotseling uit de lucht komt vallen, moet door de legende gegeven zijn. Hij is door niets voorbereid. Op 7 : 10—17 na heeft de profetie het altijd tegen *burgers*, nooit tegen een *vorst*. In 7 : 10—17 is het juist omgekeerd. Dit is weer een sterk bewijs voor mijn goed recht om onderscheid te maken tusschen *Amos* en *den auteur der profetie*. Zie ook de toelichting van tekst en vertaling op 2 : 6.

trant van *onze* profetie, niets belet ons aan te nemen, dat er ook in den tijd van Jerobeam dingen geschiedden, die eene boetpredikatie rechtvaardigden. Maar nog eens: die boetpredikatie, al was zij Amazia toch nog te stout, moet heel wat anders bevat hebben dan onze profetie — en zeker zou Amos geheel vergeten zijn geworden, als de latere Thekoïeten hem niet gemaakt hadden tot den ziener van Efraïms ondergang en een talentvol schrijver zich van de overlevering over hem had bediend om ze te verwerken tot een spiegel voor Juda en — tot een dogmatisch betoog over Israëls uitverkiezing door Jahwe.

Want ik herhaal nog eens: niemand, die de profetie goed leest, kan loochenen, dat haar voorname doel is: de autoriteit der profeten te verkondigen en daarvoor moest het heerschende uitverkiezingsgeloof vernietigd worden. De bestrijding van dat gewone uitverkiezingsgeloof is de roode draad, die door de gansche profetie heenloopt.

Signaleert dit de profetie meer als eigenlijk literairen arbeid dan als het werk van een prediker, die een uit de volheid van zijn gemoed gewelde rede reproduceert — dat wij met een arbeid te doen hebben, die naar de lamp riekt, heeft Oort reeds naar aanleiding van sommige visioenen in cap. 7—9 opgemerkt en wordt bovendien bevestigd door den kunstvorm, dien wij in de profetie vonden. Dit neemt intusschen geenszins weg, dat de auteur behalve een man van talent ook een warm man is geweest, die een recht had om eerbied voor de profeten te eischen, omdat hij met hen gloeide voor een ethischen godsdienst, omdat hij met hen ijverde voor een Jahwe, wiens wet is: humaniteit.

TWEEDE DEEL.

EERSTE HOOFDSTUK.

TEKST EN VERTALING.

TEKST.

I:1 דברי עמוס
אשר היה בנקדים מתקוע
אשר חזה על ישראל בימי עזיה מלך יהודה

ובימי ירבעם בן יואש מלך ישראל

שנתים לפני הרעש:
I:2 ויאמר
יהוה מציון ישאג
ומירושלם יתן קולו
ואבלו נאות הרעים
ויבש ראש הכרמל:

***

I:11 כה אמר יהוה
על שלשה פשעי אדום
ועל ארבעה לא אֲשִׁבֶנּוּ
על רדפו בחרב אחיו
ושחת רחמיו
ויטר לעד אפו
ועברתו שמר לנצח:
I:12 ושלחתי אש בתימן
ואכלה
ארמנות בצרה:

***

VERTALING.

De woorden van Amos, I : I
Die behoord heeft tot de herders van Thekoa,
Welke hij profeteerde tegen Israël in de dagen van Uzzia, den koning van Juda,
En in de dagen van Jerobeam, den zoon van Joas, den koning van Israël,
Twee jaren vóór de aardbeving.
En hij sprak: I : 2
Jahwe brult uit Zion
En uit Jeruzalem laat hij schallen zijn stem
En de weiden der herders treuren
En des Karmels top verdort.

* *
*

Zóó spreekt Jahwe: I : II
Om drie misdrijven van Edom
Noch om vier voer ik het in slavernij;
Doch wijl het zijn broeder vervolgde met 't zwaard
En zijn medelijden verstikte
En wijl het voortdurend zijn gramschap behield
En zijn toornigheid altijd bewaarde —
Daarom werp ik een vuur in Theman, I : I2
Dat het vertere
De burchten van Bozra.

* *
*

1:3 כה אמר יהוה
על שלשה פשעי דמשק
ועל ארבעה לא אשבנו
על דושם בחרצות הברזל
את הגלעד:
1:4 ושלחתי אש בבית חזאל
ואכלה ארמנות בן־הדד:
1:5 ושברתי בריח דמשק
והכרתי יושב מבקעת־און
ותומך שבט מבית עדן
וגלו עם ארם קירה
אמר יהוה:

***

1:13 כה אמר יהוה
על שלשה פשעי בני עמון
ועל ארבעה לא אשבנו
על בקעם הרות הגלעד
למען הרחיב את גבולם:
1:14 והצתי אש בחומת רבה
ואכלה ארמנותיה
בתרועה ביום מלחמה
בסער ביום סופה:
1:15 והלך מלכם בגולה
הוא ושריו יחדו
אמר יהוה:

***

1:6 כה אמר יהוה
על שלשה פשעי עזה
ועל ארבעה לא אשבנו
על הגלותם גלות שלמה

Zóó spreekt Jahwe: 1 : 3
Om drie misdrijven van Damaskus
Noch om vier voer ik het in slavernij;
Doch wijl zij gedorscht hebben met ijzeren wagens
Gilead —
Daarom werp ik een vuur in Hazaëls huis, 1 : 4
Dat het Ben-hadads burchten vertere,
Daarom verbreek den grendel van Damaskus ik 1 : 5
En verdelg ik den bewoner van Bikat-Awen
En den scepterdrager van Beth-Eden
En gaat Arams volk in verbanning naar Kir,
Spreekt Jahwe.

* *
*

Zóó spreekt Jahwe: 1 : 13
Om drie misdrijven der Ammonieten
Noch om vier voer ik het in slavernij;
Doch wijl zij de zwangeren van Gilead openreten
Ten einde hun gebied te vergrooten —
Daarom steek ik den brand in Rabba's vest, 1 : 14
Dat het haar burchten vertere
Onder krijgsgeschreeuw ten dage des strijds,
Onder windgehuil ten dage des storms
En hun koning gaat in ballingschap 1 : 15
Te gader met al zijne vorsten,
Spreekt Jahwe.

* *
*

Zóó spreekt Jahwe: 1 : 6
Om drie misdrijven van Gaza
Noch om vier voer ik het in slavernij;
Doch wijl zij eene gansche bevolking hebben weg-
gevoerd

להסגיר לאדום:
ושלחתי אש בחומת עזה 1:7
ואכלה ארמנתיה:
והכרתי יושב מאשדוד 1:8
ותומך שבט מאשקלון
והשיבותי ידי על עקרון
ואבדו שארית פלשתים
אמר אדני יהוה:

***

כה אמר יהוה 2:1
על שלשה פשעי מואב
ועל ארבעה לא אשבנו
על שרפו עצמות מלך אדום

לשיד:
ושלחתי אש במואב 2:2
ואכלה ארמנות הקריות
ומת בשאון מואב בתרועה
בקול שופר:
והכרתי שופט מקרבה 2:3
וכל שריו אהרוג עמו
אמר יהוה:

***

כה אמר יהוה 1:9
על שלשה פשעי צר
ועל ארבעה לא אשבנו
על הסגירם גלות שלמה לאדום

ולא זכרו ברית אחים:
ושלחתי אש בחומת צר 1:10
ואכלה

Om aan Edom haar te verkoopen —
Daarom werp ik een vuur in Gaza's vest, 1:7
Dat het haar burchten vertere,
Daarom roei ik den bewoner van Asdod uit 1:8
En den scepterdrager van Askalon
En keer ik mijn hand tegen Ekron,
Zoodat omkomt der Filistijnen rest,
Spreekt de Heer Jahwe.

* *
*

Zóó spreekt Jahwe: 2:1
Om drie misdrijven van Moab
Noch om vier voer ik het in slavernij;
Doch wijl zij 't gebeente van Edoms koning verbrandden
Tot kalk —
Daarom werp ik een vuur in Moab, 2:2
Dat het Kerijoths burchten vertere
En Moab komt om in strijdgewoel, bij krijgsgeschreeuw,
Bij bazuingeschal,
En ik roei uit zijn midden den heerscher uit 2:3
En al zijne vorsten dood ik met hem,
Spreekt Jahwe.

* *
*

Zóó spreekt Jahwe: 1:9
Om drie misdrijven van Tyrus
Noch om vier voer ik het in slavernij;
Doch wijl zij eene gansche bevolking aan Edom verkochten
En den broederbond niet gedachten —
Daarom werp ik een vuur in Tyrus' vest, 1:10
Dat het vertere

ארמנתיה:

***

2:4 כה אמר יהוה
על שלשה פשעי יהודה
ועל ארבעה לא אשבנו
על מעסם את תורת יהוה וחקיו לא שמרו

ויתעום כזביהם אשר הלכו אבותם אחריהם:

2:5 ושלחתי אש ביהודה
ואכלה
ארמנות ירושלם:

***

2:6 כה אמר יהוה
על שלשה פשעי ישראל
ועל ארבעה לא אשבנו
על מכרם בכסף צדיק
ואביון בעבור נעלים:

X ושלחתי אש בבית יוסף
ואכלה
ואין מכבה לבית ישראל:
5:7 ההפכים ללענה משפט
וצדקה לארץ הניחו:

2:7 השאפים על עפר ארץ בראש דלים
ודרך ענוים יטו
ואיש ואביו ילכו אל הנערה
למען חלל את שם קדשי:
2:8 ובגדים חבלים יטו אצל כל מזבח

Haar burchten.

* *
*

Zóó spreekt Jahwe: 2:4
Om drie misdrijven van Juda
Noch om vier voer ik het in slavernij;
Doch wijl zij de wet van Jahwe verachten en zijne inzettingen verwaarloozen
En wijl hunne leugenbeelden hen deden dwalen, reeds door hunne vaderen gediend —
Daarom werp ik een vuur in Juda, 2:5
Dat het vertere
Jeruzalems burchten.

* *
*

Zóó spreekt Jahwe: 2:6
Om drie misdrijven van Israël
Noch om vier voer ik het in slavernij;
Doch wijl zij voor geld den rechtvaardige verkoopen
En den behoeftige voor een paar schoenen —

Daarom werp ik een vuur in Jozefs huis X
En het verteert het
Zonder dat iemand het bluscht voor het huis Israëls,
Die het recht in alsem verkeeren 5:7
En de gerechtigheid ter aarde werpen,

Die snakken om den arme in rouwe te zien 2:7
En de noodlijdenden brengen zij ten val
En met zijn vader gaat de man naar de deerne
Om mijn heiligen naam te ontwijden
En te pand genomen kleederen spreiden zij uit naast elk altaar 2:8

ויין ענושים ישתו בית אלהיהם :

5 : 8 עשה כימה וכסיל
והפך לבקר צלמות
ויום לילה החשיך
הקורא למי הים וישפכם על פני הארץ

יהוה שמו :
5 : 9 המגדיל שח על עז ושד על מבצר יָבִיא :

2 : 9 ואנכי השמדתי את האמרי מפניהם

אשר כגבה ארזים גבהו
וחסן הוא כאלונים
ואשמיד פריו ממעל
ושרשיו מתחת :
2 : 10 ואנכי העליתי אתכם מארץ מצרים

ואולך אתכם במדבר ארבעים שנה
לרשת את ארץ האמרי :

2 : 11 ואקים מבניכם לנביאים
ומבחוריכם לנזרים
האף אין זאת בני ישראל נאם יהוה :
2 : 12 ותשקו את הנזרים יין
ועל הנביאים צויתם לאמר לא תנבאו :

5 : 10 שׂנְאֵי בשער מוכיח
ודבר תמים תתעבו :

En afgepersten wijn drinken zij in het huis van hun God,

Die het Zevengesternte en den Orion maakt, 5 : 8
Die diepen nacht in morgen verandert
En dag tot nacht verduistert,
Die de wateren der zee roept om ze uit te gieten over de aarde —
Jahwe is zijn naam —
Die den nederige verhoogt boven den sterke en verwoesting doet komen over de sterkte. 5 : 9

Met name heb ik den Amoriet voor hen uitgeroeid, 2 : 9
Wiens grootte was als die der cederen
En die sterk was als de eiken
En ik verwoestte zijne vrucht van boven
Zoowel als zijn wortel van onderen
En eveneens heb ik u uitgevoerd uit het land van Egypte 2 : 10
En u geleid in de steppe veertig jaar,
Opdat gij het land van den Amoriet mocht bezitten
En ik deed van uwe zonen er opstaan tot profeten 2 : 11
En van uwe jongelingen tot nazireërs,
Is het niet zoo, Israëlieten, zegt Jahwe.
Maar gij gaaft den nazireërs wijn te drinken 2 : 12
En den profeten verboodt gij te profeteeren,

Want gij haat, wie openlijk berispt 5 : 10
En wie de waarheid spreekt, verafschuwt gij —

5:11 לכן יען בוסכם על דל
ומשאת בר תקחו ממנו
בתי גזית בניתם
ולא תשבו בם
כרמי חמד נטעתם
ולא תשתו את יינם:
5:12 כי ידעתי רבים פשעיכם
ועצמים חטאתיכם
צררי צדיק
לקחי כפר
ואביונים בשער הטו:

2:13 הנה אנכי מפיק תחתיכם
כאשר תפיק העגלה המלאה לה עמיר:

2:14 ואבד מנוס מקל
וחזק לא יאמץ כחו
וגבור לא ימלט נפשו:
2:15 ותפש הקשת לא יעמד
וקל ברגליו לא יְמַלֵּט
ורכב הסוס לא ימלט נפשו:
2:16 ואמיץ לבו בגבורים
ערום ינוס ביום ההוא נאם יהוה:

5:13 לכן המשכיל בעת ההיא ידם

כי עת רעה היא:
5:14 דרשו טוב ואל רע
למען תחיו ויהי כן
יהוה אלהי צבאות אתכם
כאשר אמרתם:

Daarom omdat gij den geringe vertreedt 5 : 11
En korenbelasting van hem neemt,
Huizen van gehouwen steen hebt gij wel gebouwd
Maar niet zult gij erin wonen,
Kostelijke wijnbergen hebt gij wel aangelegd
Maar wijn ervan zult gij niet drinken,
Want ik weet, dat uwe misdrijven vele zijn 5 : 12
En talrijk uwe zonden,
Verdrukkers van den rechtschapene,
Die u voor geld laat omkoopen,
Die bij de rechtspraak de behoeftigen verdrukt —

Zie, ik doe het onder u schudden, 2 : 13
Zooals de dorschwagen schudt, als er overvloed
is van koren
En den snelle ontgaat de vlucht 2 : 14
En de sterke verliest zijn kracht
En de held redt zijn leven niet
En de boogschutter houdt geen stand 2 : 15
En wie rap van voeten is, ontkomt niet
En wie te paard rijdt, redt zijn leven niet
En wie zijn moed behoudt onder de helden — 2 : 16
Naakt zal hij vluchten te dien dage, zegt Jahwe.

Daarom is de verstandige met stomheid geslagen te 5 : 13
dien tijde,
Want boos is die tijd!
Zoekt het goede en niet het kwade, 5 : 14
Opdat gij leeft en het aldus zij,
Dat Jahwe, de God der heirscharen, met u is,
Gelijk gij beweert.

5:15 שנאו רע ואהבו טוב
והציגו בשער משפט
אולי יחנן יהוה אלהי צבאות

שארית יוסף:

***

3:1 שמעו את הדבר הזה
אשר דבר יהוה עליכם בני ישראל
על כל המשפחה אשר העליתי מארץ מצרים

לאמר:
3:2 רק אתכם ידעתי
מכל משפחות האדמה
על כן אפקד עליכם את כל עונתיכם:

5:16 לכן כה אמר יהוה אלהי צבאות אדני

בכל רחבות מספד
ובכל חוצות יאמרו הו הו
וקראו אכר אל אבל
ואל מספד יודעי נהי:
5:17 ובכל כרמים מספד
כי אעבר בקרבך אמר יהוה:

***

3:3 הילכו שנים יחדו בלתי אם נועדו:
3:4 הישאג אריה ביער וטרף אין לו

היתן כפיר קולו ממענתו בלתי אם לכד:

3:5 התפול צפור על הארץ ומוקש אין לה

Haat het kwade en mint het goede 5 : 15
En houdt hoog het recht in de poort,
Misschien is dan Jahwe, de God der heirscharen, genadig —
Een rest van Jozef.

* *
*

Hoort dit woord, 3 : 1
Dat Jahwe tegen u spreekt, kinderen Israëls,
Tegen het gansche geslacht, dat ik uit Egypte heb gevoerd,
Het luidt aldus:
Alleen u heb ik uitverkoren 3 : 2
Uit alle geslachten der aarde —
Daarom bezoek ik aan u al uwe misdaden,

Daarom spreekt Jahwe, de God der heirscharen, de Heer, aldus: 5 : 16
Op alle pleinen is rouw
En op alle straten zegt men: ach, ach!
En de landlieden roepen tot rouw op
En tot weeklacht de rouwbedrijvers
En in alle wijnbergen is smart, 5 : 17
Als ik door uw midden ga, zegt Jahwe.

* *
*

Gaan twee te zamen zonder afspraak, 3 : 3
Brult wel een leeuw in 't woud, als hij geen roof speurt, 3 : 4
Laat hooren uit zijn hol de welp zijn stem, als hij niets ving,
Valt ook een vogel wel ter aarde, als hem geen strik gespannen is, 3 : 5

היעלה פח מן האדמה ולכוד לא ילכוד:

3:6 אם יתקע שופר בעיר ועם לא יחרדו

אם תהיה רעה בעיר ויהוה לא עשה:

3:7 כי לא יעשה אדני יהוה דבר כי אם גלה סודו אל
עבדיו הנביאים:
3:8 אריה שאג מי לא יירא
אדני יהוה דבר מי לא ינבא:

5:18 הוי המתאוים את יום יהוה
למה זה לכם יום יהוה
הוא חשך ולא אור:
5:19 כאשר ינוס איש מפני הארי
ופגעו הדב
ובא הבית
וסמך ידו על הקיר
ונשכו הנחש:
5:20 הלא חשך יום יהוה ולא אור
וְאָפֵל ולא נגה לו:

***

3:9 השמיעו על ארמנות באשדוד ועל ארמנות בארץ מצרים ואמרו

האספו על הרי שמרון וראו מהומת רבות בתוכה
ועשוקים בקרבה:
3:10 ולא ידעו עשות נכחה נאם יהוה
האצרים חמס ושד בארמנותיהם:
3:11 לכן כה אמר אדני יהוה
צר יסבב הארץ

Of springt een net op van den grond, als het geen vangst deed,
Wordt de bazuin geblazen in de stad zonder dat het volk opschrikt, 3 : 6
Of geschiedt een kwaad in de stad, door Jahwe niet geöpenbaard?
Neen, want Jahwe doet niets, of hij onthult zijn raad aan zijne knechten, de profeten. 3 : 7
De leeuw heeft gebruld — wie zou niet vreezen? 3 : 8
De Heer Jahwe heeft gesproken — wie zou niet profeteeren?

Wee hun, die verlangen naar den dag van Jahwe, 5 : 18
Wat wilt gij toch met dien dag van Jahwe?
Zie, hij is duisternis en geen licht,
Als wanneer iemand vlucht voor een leeuw 5 : 19
En hem ontmoet de beer
En hij komt in zijn huis
En hij legt zijne hand tegen den muur
En hem bijt de slang.
Is niet duisternis de dag van Jahwe en geen licht 5 : 20
En donker en zonder glans?

* * *

Roept uit over de landen van Assur tot het land van Egypte en spreekt: 3 : 9
Vergadert u op het gebergte van Samaria en ziet de groote verwarring en de onderdrukking daarbinnen,
Want zij weten geen recht te doen, zegt Jahwe, 3 : 10
Die afpersingen en roof ophoopen in hunne burchten.
Daarom spreekt de Heer Jahwe alzóó: 3 : 11
Een vijand omringt het land

וְהוּרַד ממך עזך
ונבזו ארמנותיך:
3 : 15 והכיתי בית החרף על בית הקיץ
ואבדו בתי השן
וספו בתים רבים נאם יהוה:
3 : 12 כה אמר יהוה
כאשר יציל הרעה מפי הארי שתי כרעים או
בדל אזן
כן ינצלו בני ישראל
הישבים בשמרון בפשתי מטה
ובבד דַּמֶּשֶׁק ערש:

* * *

3 : 13 שמעו והעידו בבית יעקב
נאם אדני יהוה אלהי הצבאות:
3 : 14 כי ביום פקדי פשעי ישראל עליו

ופקדתי על מצבת בית־אל

ונגדעו קרנות המזבח ונפלו לארץ:

5 : 21 כי שנאתי מאסתי חגיכם
ולא אריח בעצרתיכם
5 : 22 אם תעלו לי עלות:
ומנחתיכם לא ארצה
ושלם מריאיכם לא אביט:

5 : 23 הסר מעלי המון שריך
וזמרת נבליך לא אשמע:
5 : 24 ויגל כמים משפט
וצדקה כנחל איתן:
5 : 25 הזבחים ומנחה הגשתם לי במדבר

En ontnomen wordt u uwe macht
En geplunderd worden uwe paleizen
En ik sla het winterhuis en het zomerhuis 3:15
En de ivoren huizen zullen te gronde gaan
En vele huizen zullen verdwijnen, spreekt Jahwe.
Zóó spreekt Jahwe: 3:12
Gelijk de herder redt uit des leeuwen muil twee schenkels of een stuk van een oor,
Zóó zullen gered worden de kinderen Israëls,
Die te Samaria zitten op het linnen van de sofa
En op het damast van den divan.

* *
*

Hoort en betuigt aan het huis Jakobs, 3:13
Zegt Jahwe, de Heer, der heirscharen God:
Ten dage, waarop ik aan Israël zijn misdrijven bezoek, 3:14
Zal ik ook bezoeking doen over den wijsteen van Bethel
En de hoornen van het altaar zullen afgeslagen worden en ter aarde vallen,
Want ik haat en veracht uwe feesten 5:21
En uwe hoogtijden kan ik niet luchten,
Zelfs als gij mij brandoffers brengt. 5:22
En in uwe spijsoffers schep ik geen behagen
En het dankoffer van uwe mestkalveren zie ik niet aan.
Doe weg van mij het gedruisch uwer liederen 5:23
En het ruischen uwer harpen wil ik niet hooren
Maar laat het recht stroomen als water 5:24
En de gerechtigheid als een nooit verdrogende rivier.
Hebt gij mij maaloffers en spijsoffers gebracht in de steppe 5:25

ארבעים שנה בית ישראל׃

***

4:1 שמעו הדבר הזה פרות הבשן אשר בהר שמרון

העשקות דלים הרצצות אביונים האמרות לאדניהן
הביאה ונשתה׃
4:2 נשבע אדני יהוה בקדשו
כי הנה ימים באים עליכן וְנָשָׂאו אתכן בצנות
ואחריתכן בסירות דוגה׃
4:3 ופרצים תצאנה אשה נגדה
וְהִשְׁלַכְתֶּן החרמונה נאם יהוה׃

5:26 ונשאתם את סִכּוּת מלככם
ואת כִּיּוּן כוכב אלהיכם
צלמיכם אשר עשיתם לכם׃
5:27 והגלתי אתכם מהלאה לדמשק
אמר יהוה
אלהי צבאות שמו׃

***

4:4 באו בית־אל ופשעו הגלגל והרבו לפשע

והביאו לבקר זבחיכם לשלשת ימים מעשרתיכם׃

4:5 וקטרו מחמץ תודה וקראו נדבות השמיעו

כי כן אהבתם בני ישראל נאם אדני יהוה׃

4:6 וגם אני נתתי לכם נקיון שנים בכל עריכם

Veertig jaar, huis van Israël?

* *
*

Hoort dit woord, koeien van Basan, die op den berg van Samaria woont, 4 : 1
Die de geringen verdrukt, de armen vertreedt, die tot hare heeren spreken: verschaf ons te drinken,
De Heer Jahwe heeft gezworen bij zijne heiligheid: 4 : 2
Zie, dagen komen over u, waarop men u opheft met angelen en uw kroost met haken
En door bressen zult gij uitgaan recht voor u uit 4 : 3
En gij zult gaan in de richting van den Hermon, zegt Jahwe

En gij zult opnemen Sakkoeth, uwen koning, 5 : 26
En Kevan, uwen ster-god,
De beelden, die gij u maaktet
En ik zal u verbannen ver boven Damaskus, 5 : 27
Zegt Jahwe,
God der heirscharen is zijn naam.

* *
*

Gaat slechts naar Bethel en zondigt, naar Gilgal en zondigt veel 4 : 4
En brengt den tweeden dag uwe maaloffers en den derden dag uwe tienden
En brengt op gezuurd brood lofoffers en roept luid vrijwillige offers uit, 4 : 5
Zóó hebt gij het immers gaarne, Israëlieten, zegt de Heer Jahwe.
Weliswaar heb ik u de tanden schoon gehouden in al uwe steden 4 : 6

וחסר לחם בכל מקומתיכם
ולא שבתם עדי נאם יהוה:
4:7 וגם אנכי מנעתי מכם את הגשם בעוד שלשה
חדשים לקציר
והמטרתי על עיר אחת ועל עיר אחת לא אמטיר

חלקה אחת תמטר וחלקה אשר לא אמטיר עליה
תיבש:
4:8 ונעו שתים שלש ערים אל עיר אחת לשתות מים
ולא ישבעו
ולא שבתם עדי נאם יהוה:
4:9 הכיתי אתכם בשדפון ובירקון
החרבתי גנותיכם וכרמיכם ותאניכם וזיתיכם יאכל
הגזם
ולא שבתם עדי נאם יהוה:
4:10 שלחתי בכם דבר בדרך מצרים
הרגתי בחרב בחוריכם עם צבי סוסיכם

ואעלה בָאֵש מחניכם באפי

ולא שבתם עדי נאם יהוה:
4:11 הפכתי בכם כמהפכת אלהים את סדם ואת עמרה

ותהיו כאוד מצל משרפה
ולא שבתם עדי נאם יהוה:

6:1 הוי השאננים בציון
והבטחים בהר שמרון
נקבי ראשית הגוים
ובאו להם בית ישראל:
6:2 עברו כלנה וראו

En u het brood doen ontbreken in al uwe plaatsen;
Maar gij bekeerdet u niet tot mij, zegt Jahwe.
En ik weigerde u den regen drie maanden vóór 4:7
den oogst
En ik regende op de eene stad en op de andere
stad regende ik niet,
Eén akker werd beregend en de akker, waarop ik
niet regende, verdorde.
En twee, drie steden gingen naar ééne stad om water 4:8
te drinken en zij leschten hun dorst niet;
Maar gij bekeerdet u niet tot mij, zegt Jahwe.
Ik sloeg u met brandkoren en honigdauw, 4:9
Verdorren deed ik uw tuinen en wijnbergen en uw
vijgen- en olijfboomen at de sprinkhaan op;
Maar gij bekeerdet u niet tot mij, zegt Jahwe.
Ik zond tegen u de pest van de soort der Egyptische, 4:10
Ik sloeg met het zwaard uwe jongelingen en de keur
uwer rossen
En ik liet in mijn toorn uwe legerplaats opgaan
in vuur;
Maar gij bekeerdet u niet tot mij, zegt Jahwe.
Ik heb onder u eene verwoesting aangericht als eens 4:11
de godheid aanrichtte over Sodom en Gomorra,
Zoodat gij waart als een hout, uit den brand gered;
Maar gij bekeerdet u niet tot mij, zegt Jahwe.

Wee den gerusten in Zion 6:1
En den zorgeloozen op den berg van Samaria,
Den voornamen van de bloem der volkeren,
Tot wie het huis Israëls komt,
Gaat naar Kalne en ziet om u 6:2

ולכו משם חמת רבה
ורדו גת פלשתים
הטובים אתם מן הממלכות האלה
אם רע גמולם מגמלכם:
6:3 המנדים
ליום רע
ותגשון
שבת חמס:
6:4 השכבים על מטות שן
וסרחים על ערשתם
ואכלים כרים מצאן
ועגלים מתוך מרבק:
6:5 הפרטים על פי הנבל
כדויד חשבו להם מלי־שיר:
6:6 השתים במזרקים יין
וראשית שמנים ימשחו
ולא נחלו על שבר יאסף:

4:12 לכן כה אעשה לך ישראל
הכון לקראת אלהיך ישראל:

6:7 לכן עתה יגלו בראש גלים

וסר מרזח סרוחים:

4:13 כי הנה יוצר הרים וברא רוח
ומגיד לאדם מה שחו
עשה שחר עיפה
ודרך על במתי ארץ
יהוה אלהי צבאות שמו:

En vandaar naar Groot-Hamath
En gaat af naar Gath der Filistijnen,
Zijt gij beter dan deze koninkrijken
Of zijn hunne daden slechter dan de daden van u,
Die meent, dat veraf is 6:3
De dag des kwaads
En toch nabij doet zijn
Den troon der misdaad,
Die ligt op elpenbeenen sofa's 6:4
En uitgelaten zijt op uwe divans,
Etend de lammeren van de kudde
En de kalveren uit den stal,
Die neuriënd op den klank der luit, 6:5
Als David liedjes bedenken,
Die wijn uit offerschalen drinken 6:6
En met de beste olie zich zalven
Maar zich niet bekommeren om den ondergang van
Jozef —

Daarom — zóó zal ik u doen, Israël, 4:12
Schik u, Israël, om uw God te ontmoeten:

Daarom worden zij nu weggevoerd aan de spits der 6:7
ballingen
En een eind neemt het getier der uitgelatenen.

Want zie, die de bergen formeert en den wind schept 4:13
En den mensch bekend maakt, wat hij denkt,
Die den dageraad tot duisternis maakt
En op de hoogten der aarde treedt —
Jahwe, God der heirscharen, is zijn naam —

נשבע אדני יהוה בנפשו 6:8
מתעב אנכי את גאון יעקב
וארמנתיו שנאתי
והסגרתי עיר
וּמְלֹאָהּ:

***

שמעו את הדבר הזה 5:1
אשר אנכי נשא עליכם קינה בית ישראל:
נפלה לא תוסיף קום — בתולת ישראל 5:2
נטשה על אדמתה — אין מקימה:
כי כה אמר אדני יהוה 5:3
העיר היצאת אלף
תשאיר מאה
והיוצאת מאה
תשאיר עשרה
לבית ישראל:

והיה אם יותרו עשרה אנשים בבית אחד 6:9
ומתו ונשאר אחד:
ונשא דודו מספדו להוציא עצמים מן הבית 6:10

ואמר לאשר בירכתי הבית
העוד עמך אפס
ואמר הס
כי לא להזכיר בשם יהוה:

כי הנה יהוה מצוה 6:11
והכה הבית הגדול רסיסים
והבית הקטן בקעים:

כי כה אמר יהוה לבית ישראל 5:4

De Heer Jahwe heeft gezworen bij zichzelven: 6:8
Ik heb een afkeer van Jakobs hoovaardij
En ik haat zijne burchten
En ik geef de stad prijs
En haar kasteel.

* * *

Hoort dit woord, 5:1
Dat ik als klaagzang over u aanhef, huis Israëls:
Gevallen is, niet herrijst meer — De jonkvrouw Israëls 5:2
Zij ligt uitgestrekt op haar land — Niemand richt haar op,
Want zóó spreekt de Heer Jahwe: 5:3
De stad, die met duizend uitrukt,
Zal honderd overhouden
En die met honderd uitrukt,
Zal tien overhouden
Van het huis Israëls,

En als tien menschen in een huis achterblijven, 6:9
Zij zullen sterven en één blijft er over.
En als zijn verwant zijne klacht aanheft bij het uit- 6:10
brengen van het gebeente uit het huis
En hij tot hem, die in het huis is, spreekt:
Is er niemand meer bij u,
Dan zal deze zeggen: zwijg,
Want er is niemand om den naam van Jahwe te ge-
denken.
Want zie, Jahwe geeft bevel 6:11
En hij slaat het groote huis met scheuren
En het kleine huis met spleten.

Want zóó zegt Jahwe tot het huis Israëls: 5:4

דרשוני וחיו׃
5:5 ואל תדרשו בית־אל
והגלגל לא תבאו
ובאר שבע לא תעברו
כי הגלגל גלה יגלה
ובית אל יהיה לאון׃

6:12 הירצון בסלע סוסים
אם יֵחָרֵשׁ בבקר ים
כי הפכתם לראש משפט
ופרי צדקה ללענה׃
6:13 השמחים ללא דבר
האמרים הלא בחזקנו
לקחנו לנו קרנים׃

5:6 דרשו את יהוה וחיו
פן ישלח אש בבית יוסף
ואכלה
ואין מכבה לבית ישראל׃

6:14 כי הנני מקים עליכם בית ישראל
נאם יהוה אלהי הצבאות
גוי ולחצו אתכם
מלבוא חמת עד נחל הערבה׃

***

7:1 כה הראני אדני יהוה
והנה אדני יהוה יוצר גבי
בתחלת עלות הלקש
והנה אחר גבי הילך׃
7:2 ויהי כאשר כלה לאכול את עשב הארץ

Zoekt mij en leeft
En zoekt Bethel niet 5:5
En gaat niet naar Gilgal
En trekt niet naar Ber-Seba,
Want Gilgal komt gewis ten val
En Beth-El wordt Beth-Awen.

Of loopen soms paarden op klippen 6:12
Of ploegt men met ossen de zee,
Dat gij het recht in gif verkeert
En de gerechtigheid in alsem,
Gij, die u verheugt over Lo-debar, 6:13
Die zegt: Hebben wij niet door onze kracht
Karnaïm genomen?

Zoekt Jahwe en leeft, 5:6
Opdat hij geen vuur werpe in Jozefs huis,
Hetwelk het verteert
Zonder dat iemand het bluscht voor het huis van Israël,

Want zie ik laat tegen u opstaan, huis van Israël, 6:14
Zegt Jahwe, der heirscharen God,
Een volk, dat u benauwt
Van Hamath tot de beek van Egypte.

* * *

Zóó liet de Heer Jahwe mij zien: 7:1
En zie, de Heer Jahwe vormde sprinkhanen
Bij het begin van het opkomen van het zomerkoren
En zie: na de sprinkhanen kwam de kever.
En het geschiedde, toen zij het winterkoren hadden opgegeten, 7:2

ואמר אדני יהוה סלח נא
מִיָּקוּם יעקב כי קטן הוא:
7:3 נחם יהוה על זאת
לא תהיה אמר יהוה:

* * *

7:4 כה הראני אדני יהוה
והנה קרא להבת אש אדני יהוה
ויאמר תאכל את תהום רבה
ואכלה את החלק:
7:5 ואמר אדני יהוה חדל נא
מיקום יעקב כי קטן הוא:
7:6 נחם יהוה על זאת
גם היא לא תהיה אמר אדני יהיה:

* * *

7:7 כה הראני
והנה אדני נצב על חומה ובידו אנך:

7:8 ויאמר יהוה אלי מה אתה ראה עמום
ואמר אנך
ויאמר אדני
הנני שם אנך בקרב עמי ישראל

לא אוסיף עוד עבור לו:
7:9 ונשמו במות ישחק
ומקדשי ישראל יחרבו
וקמתי על בית ירבעם בחרב:

* * *

7:10 וישלח אמציה כהן בית־אל
אל ירבעם מלך ישראל
לאמר קשר עליך עמום בקרב בית ישראל

Dat ik zeide: Heer Jahwe, laat af toch!
Hoe zal Jakob standhouden, want hij is klein.
Medelijden had Jahwe daarom. 7:3
Niet zal 't geschieden, sprak Jahwe.

* * *

Zóó liet de Heer Jahwe mij zien: 7:4
En zie de Heer Jahwe riep een vuurvlam
En hij zeide: die zal verteren den grooten oceaan
En verslinden zal zij het veld;
Maar ik zeide: Heer Jahwe, houd op toch, 7:5
Hoe zal Jakob standhouden, want hij is klein.
Medelijden had Jahwe daarom. 7:6
Ook dit zal niet geschieden, sprak de Heer Jahwe.

* * *

Zóó liet hij mij zien: 7:7
En zie de Heer stond op een muur en in zijne hand was een paslood.
En Jahwe zeide tot mij: wat ziet gij, Amos? 7:8
En ik antwoordde: Een paslood
En de Heer zeide:
Zie ik werp het paslood in het midden van mijn volk Israël,
Ik zal het niet langer vergeven.
En Izaäks hoogten zullen verwoest worden 7:9
En Israëls heiligdommen zullen te gronde gaan
En ik zal tegen Jerobeams huis opstaan met het zwaard.

* * *

Toen berichtte Amazia, de priester van Bethel 7:10
Aan Jerobeam, Israëls koning:
Eene zamenzwering maakt Amos tegen u in het midden van Israëls huis,

לא תוכל הארץ להכיל את כל דבריו:
7:11 כי כה אמר עמוס
בחרב ימות ירבעם
וישראל גלה יגלה מעל אדמתו:
7:12 ויאמר אמציה אל עמוס
חזה לך ברח לך אל ארץ יהודה
ואכל שם לחם ושם תנבא:
7:13 ובית־אל לא תוסיף עוד להנבא
כי מקדש מלך הוא
ובית ממלכה הוא:
7:14 ויען עמוס ויאמר אל אמציה
לא נביא אנכי ולא בן נביא אנכי
כי נוקד אנכי ובולס שקמים:
7:15 ויקחני יהוה מאחרי הצאן
ויאמר אלי יהוה לך הנבא אל עמי ישראל:

7:16 ועתה שמע דבר יהוה
אתה אמר לא תנבא על ישראל
ולא תטיף על בית ישחק:
7:17 לכן כה אמר יהוה
אשתך בעיר תזנה
ובניך ובנתיך בחרב יפלו

ואדמתך בחבל תחלק
ואתה על אדמה טמאה תמות
וישראל גלה יגלה מעל אדמתו:

***

8:1 כה הראני אדני יהוה
והנה כלוב קיץ:
8:2 ויאמר מה אתה ראה עמוס
ואמר כלוב קיץ

Het land kan al zijne woorden niet dragen.
Want zóó spreekt Amos: 7 : 11
Met het zwaard zal Jerobeam sterven
En in ballingschap gaat Israël uit zijn land.
En Amazia zeide tot Amos: 7 : 12
Ziener ga heen, vlucht naar het land van Juda
En eet daar brood en daar profeteer,
Maar te Bethel zult gij niet langer profeteeren, 7 : 13
Want dit is een koninklijk heiligdom
En dit is een koninklijk huis.
En Amos antwoordde en zeide tot Amazia: 7 : 14
Ik ben geen profeet en ik ben geen profetenleerling
Maar ik ben een herder en een sycomorenkweeker
En Jahwe nam mij van achter de kudde 7 : 15
En Jahwe sprak tot mij: ga, profeteer tegen mijn volk Israël.
En nu hoor het woord van Jahwe: 7 : 16
Gij zegt: gij zult niet profeteeren tegen Israël
En gij zult niet getuigen tegen Izaäks huis —
Daarom zóó spreekt Jahwe: 7 : 17
Uwe vrouw zal in de stad tot deerne worden
En uwe zonen en uwe dochters zullen vallen door 't zwaard
En uw land zal met het meetsnoer verdeeld worden
En in een onrein land zult gij sterven
En Israël zal zeker uit zijn land in ballingschap gaan.

* * *

Zóó liet de Heer Jahwe mij zien 8 : 1
En zie: daar was een korf met rijp ooft.
En hij zeide: wat ziet gij, Amos? 8 : 2
En ik zeide een korf met rijp ooft

ויאמר יהוה אלי
בא הקץ אל עמי ישראל
לא אוסיף עוד עבור לו:
8:3 והילילו שרות היכל ביום ההוא נאם אדני יהוה

רב הפגר בכל מקום השליך כעם:

* * *

8:4 שמעו זאת השאפים לשחית אביון וענוי ארץ

8:6a לקנות בכסף דלים ואביון בעבור נעלים

8:5 en 6b לאמר מתי יעבר החדש ונשבירה שבר

והשבת ונפתחה אוצר ומפל בר נשביר

להקטין איפה
ולהגדיל שקל
ולעות מאזני מרמה:

9:1 ראיתי את אדני נצב על המזבח
ויאמר הך הכפתור וירעשו הספים
ובצעי בצע מבר אשכלם
ואחריתם בחרב אהרג

לא ינום להם נס ולא ימלט להם פליט:

9:2 אם יחתרו בשאול משם ידי תקחם

ואם יעלו השמים משם אורידם:
9:3 ואם יחבאו בראש הכרמל משם אחפש ולקחתים

En Jahwe zeide tot mij:
Rijp is mijn volk Israël voor het einde,
Ik zal het niet langer vergeven.
En de paleiszangeressen zullen te dien dage jammeren, zegt de Heer Jahwe, 8 : 3
De menigte van lijken werpt bitterheid in elke plaats.

* * *

Hoort dit, gij die hunkert om den arme en de ellendigen in het verderf te storten, 8 : 4
Om te koopen voor geld de armen en den ellendige voor een paar schoenen, 8 : 6a
Die zegt: wanneer zal de nieuwe maan voorbij zijn, dat wij koren verkoopen 8 : 5 en 6b
En de sabbath, dat wij de voorraadschuur openen en kaf van koren verkoopen,
Die de maat verkleint
En den prijs verhoogt
En de bedrieglijke weegschaal vervalscht:

Ik zag den Heer staan bij het altaar 9 : 1
En hij zeide: sla den kaftor, dat de drempels beven
En de korenbedriegers zal ik berooven van kinderen
En hunne nakomelingschap zal ik dooden met het zwaard.
Niemand van hen zal ontkomen en niemand van hen zal zich redden.
Breken zij door in de onderwereld, vandaar haalt hen mijn hand, 9 : 2
Klimmen zij op ten hemel, vandaar stort ik hen neer.
Verbergen zij zich op den top van den Karmel, ik spoor hen daar op en haal hen eraf, 9 : 3

ואם יסתרו מנגד עיני בקרקע הים משם אצוה את
הנחש ונשכם:
9:4 ואם ילכו בשבי לפני איביהם משם אצוה את
החרב והרגתם
ושמתי עיני עליהם לרעה ולא לטובה:

9:5 ואדני יהוה אלהי הצבאות הנוגע בארץ ותמוג

ועלתה כיאר כלה ושקעה כיאר מצרים:

9:6 הבונה בשמים עליותיו ואגדתו על ארץ יסדה

הקורא למי הים וישפכם על פני הארץ

יהוה שמו:

8:7 נשבע יהוה בגאון יעקב
אם אשכח לנצח כל מעשיהם:
8:8 העל זאת לא תרגז הארץ
ואבל כל יושב בה:
8:9 והיה ביום ההוא נאם אדני יהוה
והבאתי השמש בצהרים
והחשכתי לארץ ביום אור:
8:10 והפכתי חגיכם לאבל
וכל שיריכם לקינה
והעליתי על כל מתנים שק
ועל כל ראש קרחה
ושמתיה כאבל יחיד
ואחריתה כיום מר:
8:11 הנה ימים באים נאם אדני יהוה
והשלחתי רעב בארץ

Verschuilen zij zich voor mijn blik op den bodem
der zee, ik gebied de slang hen daar te bijten,
Gaan zij voor hunne vijanden uit in ballingschap, 9:4
ik beveel het zwaard hen daar te dooden:
Ik richt mijne oogen op hen ten kwade en niet ten
goede,
Want de Heer Jahwe, de God der heirscharen, die 9:5
de aarde aanraakt, zoodat zij golft,
Zoodat zij overal zich verheft als de Nijl en zinkt
als de Nijl van Egypte;
Die in den hemel zijne opperkamers bouwt en zijn 9:6
gewelf op de aarde grondt,
Die de wateren der zee roept om ze uit te gieten
over de aarde,
Jahwe is zijn naam,

Jahwe heeft gezworen bij Jakobs overmoed: 8:7
Nooit zal ik hunne daden vergeten.
Zou wegens die daden de aarde niet beven, 8:8
Zoodat al hare bewoners in droefheid geraken?
Te dien dage, spreekt de Heer Jahwe, 8:9
Laat ik de zon op den middag ondergaan
En ik verduister de aarde op helderen dag
En ik verander uwe feesten in droefheid 8:10
En al uwe liederen in weeklachten
En ik breng over alle lendenen het rouwgewaad
En de kaalheid op ieder hoofd
En ik doe het zijn als bij den rouw om een eenig kind
En het eind van alles maak ik als een bitteren dag.
Zie: de dagen komen, spreekt de Heer Jahwe, 8:11
Dat ik een honger in het land zend,

לא רעב ללחם
ולא צמא למים
כי אם לשמע את דברי יהוה:
8:12 ונעו מים עד ים
ומצפון ועד מזרח ישוטטו
לבקש את דבר יהוה
ולא ימצאו:
8:13 ביום ההוא תתעלפנה
הבתולות היפות והבחורים בצמא:
8:14 הנשבעים באשמת שמרון
ואמרו חי אלהיך דן
וחי דרך באר־שבע
ונפלו ולא יקומו עוד:

9:7 הלוא כבני כשיים אתם לי בני ישראל נאם יהוה

הלוא את ישראל העליתי מארץ מצרים:
9:8 הנה עיני אדני יהוה בממלכה החטאה

והשמדתי אתה מעל פני האדמה
אפס כי לא השמיד אשמיד את בית יעקב נאם
יהוה:
9:9 כי הנה אנכי מצוה והנעותי בכל הגוים את בית
ישראל
כאשר ינוע בכברה ולא יפול צרור ארץ:

9:10 בחרב ימותו כל חטאי עמי

האמרים לא תַגִּשׁ ותַקְדִּם עדינו הרעה:

9:11 ביום ההוא אקים את סכת דויד הנפלת

Een honger niet naar brood
En een dorst niet naar water
Maar om te hooren de woorden van Jahwe.
En men zal zwerven van zee tot zee 8 : 12
En van noord tot oost zal men dolen
Om Jahwe's woord te zoeken,
Dat men niet vindt.
Te dien dage zullen in onmacht vallen 8 : 13
De schoone maagden en de jongelingen van dorst,
Die daar zweren bij de asjera van Samaria 8 : 14
En zeggen: leve uw God, o Dan,
En leve uw put, o Ber-Seba,
En zij vallen en herrijzen niet —

Zijt gij voor mij niet als de kinderen der Mooren, kinderen Israëls, spreekt Jahwe. 9 : 7
Heb ik Israël daarentegen niet uit Egypte gevoerd?
Zie: de oogen van den Heer Jahwe zijn tegen dit zondige koninkrijk 9 : 8
En ik zal het van de aarde verdelgen;
Maar toch geheel verdelg ik het huis van Jakob niet, spreekt Jahwe.
Want zie: ik gebied en ik schud het huis Israëls onder alle volkeren, 9 : 9
Zooals men schudt met een zeef; maar geen graan valt ter aarde.
Door het zwaard zullen sterven alle zondaren mijns volks, 9 : 10
Die daar zeggen: het ongeluk zal ons naderen noch verrassen.
Te dien dage zal ik oprichten de vervallen hut van David 9 : 11

וגדרתי את פרציה והרסתיה אקים

ובניתיה כימי עולם:
9:12 למען יירשו את שארית אדום
וכל הגוים אשר נקרא שמי עליהם

נאם יהוה עשה זאת:
9:13 הנה ימים באים נאם יהוה
ונגש חורש בקוצר
ודרך ענבים במשך הזרע
והטיפו ההרים עסים
וכל הגבעות תתמוגגנה:
9:14 ושבתי את שבות עמי ישראל
ובנו ערים נשמות וישבו
ונטעו כרמים ושתו את יינם
ועשו גנות ואכלו את פריהם:
9:15 ונטעתים על אדמתם
ולא ינתשו עוד מעל אדמתם
אשר נתתי להם
אמר יהוה אלהיך:

En vullen zal ik haar bressen en herstellen haar
puinen
En ik zal ze herbouwen als in de dagen van voorheen,
Opdat zij in bezit nemen de rest van Edom 9:12
En al de volkeren, over welke mijn naam is uitgeroepen,
Spreekt Jahwe, die dit volvoert.
Want zie: de dagen komen, zegt Jahwe, 9:13
Dan haalt de ploeger den maaier in
En de druivenperser den man, die zaait,
Dan druipen de bergen van most
En al de heuvelen vloeien.
Dan breng ik een omkeer in het lot van mijn volk Israël 9:14
En de verwoeste steden bouwen zij en bewonen zij
En zij planten wijnbergen en drinken hun wijn
En zij leggen tuinen aan en eten hun vrucht,
Dan plant ik hen in hun land, 9:15
En zij zullen niet weer verdreven worden uit het land,
Dat ik hun gegeven heb,
Spreekt Jahwe, uw God.

TWEEDE HOOFDSTUK.

TOELICHTING VAN TEKST EN VERTALING.

§ 1. *Cap. 1 : 1—2 : 5.*

1 : 1 heeft altijd tot de profetie behoord. De auteur van het boek doet het voorkomen, alsof hij de godspraken uitgeeft van den profeet Amos, die geleefd heeft onder Jerobeam II en Uzzia. Hij deed dit in zóóverre met eenig recht, als hij zonder twijfel gebruik heeft gemaakt van mondelinge overleveringen over Amos.

היה duidt aan, dat er een geruime tijd ligt tusschen Amos en den uitgever der profetie en dat Amos buiten Thekoa weinig bekend was.

Over den רעש hebben wij geen bijzonderheden. Alleen blijkt uit Zach. 14 : 5, dat die רעש in Israël spreekwoordelijk geworden was en dus geweldig moet zijn geweest. Niet juist is derhalve de opmerking van Wellhausen [1]), dat „die Aera vor und nach dem grossen Erdbeben nur für solche zu gebrauchen ist, die es mit erlebt haben".

1 : 2 is bijna geheel gelijk aan Joël 4 : 16[a]. Zie over de verhou-

1) Skizzen und Vorarbeiten, V, S. 67.

ding van deze plaatsen tot elkaâr: Matthes, Theol. Tijdschr., 1885, blz. 135 en 136. M. i. kan tegen dit betoog voor de prioriteit van Amos 1 : 2 weinig ingebracht worden en is vooral afdoende, dat op Amos 1 : 2 *bedreigingen*, op Joël 4 : 16 *beloften* volgen. Het laatste verwacht niemand na een vers, waarin van brullen en van donderen sprake is. Is nu Joël van Amos afhankelijk en is Amos' profetie eerst uit den tijd van Josia, dan bevestigt mijne studie over het boek van Amos den laten leeftijd van Joël.

De Karmel was volgens Hieronymus *oleis consitus et arbustis vineisque condensus* en heeft ook tegenwoordig nog een rijken plantengroei. Ook in Nah. 1 : 4 behoort de Karmel tot de oorden, die het laatst verdorren.

1 : 11, 12. Reeds op blz. 60 is opgemerkt, dat de verschillende volkeren in den M. T. niet naar orde van stamverwantschap met Israël worden opgenoemd. Evenmin volgt de M. T. een geographisch plan, want de M. T. zendt ons van Damaskus naar Gaza en van Gaza naar Tyrus, van Tyrus naar Edom, van Edom naar Ammon en van Ammon naar Moab. Geographisch volgen op elkaar: Damaskus, Tyrus, Gaza, Edom, Moab, Ammon of Damaskus, Ammon, Moab, Edom, Gaza, Tyrus. Geen enkel plan is in den M. T. te ontdekken.

Al hebben wij overvloedige bewijzen van eene bittere stemming der Judeërs tegen de Edomieten in en na den chaldeeuwschen tijd, terwijl wij over Juda's verhouding tot Edom in den voorexilischen tijd betrekkelijk weinig weten, ik acht het voorbarig daarom 1 : 11 en 12 naar den naëxilischen tijd te verwijzen. Vergelijken wij Amos 1 : 11 en 12 met Jez. 34 en 35, met Obadja en met Klaagl. 4 : 21 en 22, dan treft ons het onderscheid van toon. Vinden wij in Jez. 34

en 35, in Obadja en in Klaagl. 4 : 21 en 22 de meest hartstochtelijke taal en een overvloed van verwenschingen, de toon van de profetie van Amos is ten opzichte van Edom veel kalmer en gematigder. Doet ons dit vasthouden aan de meening, dat 1 : 11 en 12 vóórexilisch zijn, wij worden in deze meening versterkt door de verhalen van J. E., die aan den eenen kant steeds de nauwe verwantschap tusschen Edom en Juda doen uitkomen en aan den anderen kant hun scherpen strijd. Wij hebben dus in J. E. een positief bewijs van de bitterheid, waarmeê de broeders ook vóór het exil tegenover elkander stonden en hiertegen beroepe men zich niet op de gunstige bepaling van Deuteronomium [1]) ten opzichte van Edomieten, want dit is een gevolg van de familierelatie, gelijk uitdrukkelijk gezegd wordt. Bovendien wordt hier gedacht aan גרים en geenszins aan de natie als zoodanig. Trouwens dat bitterheid tegen de heidenen zeer wel bestaanbaar is met vriendelijkheid tegenover die heidenen, welke willen overkomen, leert de priestercodex. *Na* het exil was de verbittering tegen de heidenen meer dan groot. Desniettemin zet de priestercodex voor proselyten de poort wijd open. Zie ook Jez. 56 : 3 en verv.

M. T.: לא אשיבנו: *ik neem het niet terug*. Volgens Oort [2]) neemt Jahwe ten tijde, dat Amos zijne profetieën *opschrijft*, de bedreigingen niet terug, die hij voorheen door Amos heeft doen *uitspreken*. Wellhausen [3]) laat Jahwe het gericht niet terugnemen, dat „den Propheten so beschäftigt, dass er an nichts anderes denkt. Jahve hätte längst drein schlagen

---

1) Deut. 23 : 8, 9.
2) Theol. Tijdschr., 1880, blz. 131.
3) Skizzen und Vorarbeiten, V, S. 68.

müssen, er hat an sich gehalten, aber er thut es nicht länger. Amos hätte längst seiner Vorempfindung des drohenden Zorns Luft machen müssen; er hat sich Zwang angethan, aber es geht nicht länger. Es muss heraus, das Wort des Propheten und das Wirken der göttlichen Nothwendigkeit". Is dit alles louter fantasie, anders staat het met de verklaring van Nowack [1]) e. a., die gevoeld hebben, dat לא אשיבנו moest slaan op iets, dat voorafging en die meenen, dat het op 1 : 2 ziet; maar in 1 : 2 wordt eerst aangekondigd, dat Jahwe ten gericht komt. Wat het vonnis is, dat dan al of niet teruggenomen zou kunnen worden, zal eerst later gezegd worden. Maar bovendien is het nog al zonderling, dat een profeet op eene aankondiging van een gericht dadelijk laat volgen: om drie of vier misdrijven neem ik het niet terug. Neen: dat is ook geen regel, dat *om misdrijven* straffen teruggenomen worden. Daarvan kan hoogstens sprake zijn, als een mensch of een volk zich *verbetert*. En wat bedoelt men toch: had volgens den profeet Jahwe *zonder* reden besloten een gericht te houden en was hij nu zoo gelukkig, dat hij om drie of vier misdrijven het niet terug behoefde te nemen? Men ziet: geene verklaring bevredigt en daarom stel ik voor te lezen לא אשבנו. De profeet wil zeggen, dat Jahwe de volkeren gevankelijk zal wegvoeren en dat geenszins om een paar overtredingen van geringen omvang — vergelijk over de uitdrukking שלשה וארבעה Jez. 17 : 6 — maar om de groote ergernissen, die volgen.

ושחת, *perfectum frequentativum*. Zie Ges.-Kautzsch, Gr.[26], § 112, 3 und § 114, 3, Anm. 1.

---

1) Handk. z. a. T., III, 4, S. 122.

Olshausen en op zijn voorgang de meeste critici lezen terecht: ויטר in plaats van ויטרף en שמר לנצח in plaats van שמרה נצח. „Dadurch wird der unbequeme Subjektswechsel, die anstössige Verbindung: *der Zorn zerreisst* und die höchst überflüssige Wiederaufnahme des Objects durch das Verbalsuffix in שמרה vermieden und ein vollkommener Parallelismus der beiden letzten Sätze hergestellt" (Wellhausen [1]).

Theman en *Bozra* komen voor Gen. 36 : 33 en 34, en indien Gen. 36 : 31—39 van J. E. zijn, dan is Wellhausens bewering, dat Theman en Bozra slechts in de na-exilische literatuur voorkomen, afdoende weerlegd. Theman is de naam van eene streek in Edom, die om hare belangrijkheid soms voor het geheele land Edom gebruikt wordt. Volgens Eusebius was het ook de naam eener stad, wat zich uit het O. T. kwalijk bewijzen laat. Bozra, het tegenwoordige el-Beseireh, schijnt in den tijd van het ontstaan onzer profetie d. i. in den tijd van Josia, Edoms voornaamste stad geweest te zijn.

1 : 3—5. Opmerkelijk is de overeenkomst van 1 : 4 met Jer. 49 : 27. Is Jeremia 49 : 27 aan Amos 1 : 4 ontleend of waren over Damaskus en over andere landen profetieën onder het volk in omloop, die door den auteur van Amos' boek gelijk mede in Jer. 49 gebruikt zijn? Het laatste acht ik het waarschijnlijkst. De afwijkingen, welke Jer. 49 vooral ten aanzien van de bedreiging tegen Ammon heeft, laten zich het best verklaren als Jer. 49 en de auteur der profetie van Amos uit de mondelinge en dus veranderlijke overlevering putten.

---

1) Skizzen und Vorarbeiten, V, S. 70.

Juist zegt Wellhausen [1]): „Hazaël und Benhadad sind typische Namen der damascenischen Könige.”

Beth-Eden is de naam van een Arameesch rijk. Het komt o. a. voor in de berichten van Salmanassar II (858—829), die de belegering vermeldt van Tilbarsip aan den Eufraat, de hoofdstad van Bit-Adini. Van Bikat-Awen weten wij niets; maar het zal wel een afzonderlijk rijk zijn geweest. Ook omtrent Kir is ons niets bekend.

1 : 13—15. Mogen wij uit Deut. 23 : 8, 9 al niet besluiten tot eene voortreffelijke verhouding tusschen Juda en Edom, dat in Deuteronomium Ammonieten en Moabieten uitdrukkelijk worden uitgesloten van den קהל יהוה bewijst wel, hoe fel de haat der Judeërs tegen deze volkeren was. Volgens Wellhausen [2]) komt het openrijten der zwangeren in de oorlogen tusschen de Arabische stammen gedurig voor. Wij lezen er trouwens ook van 2 Kon. 8 : 12 en Hoz. 14 : 1.

רבה. Voluit: רבת בני עמון.

In plaats van מַלְכָּם, M. T., LXX en Targ. hebben Pesch., Aq., Symm., Hier. מִלְכֹּם gelezen. In plaats van הוא, M. T. en Targ. lezen alle oude vertalingen כהניו. Zonder twijfel zijn de lezingen dezer afwijkende vertalingen gebaseerd op „correcties” naar Jer. 49 : 3 en pleit de vergelijking van Amos 1 : 15 met 1 : 5, 1 : 8 en 2 : 3 voor den masor. tekst.

1 : 6—8. Vgl. Joël 4 : 6, waar aan Filistijnen en Tyriërs verweten wordt, dat zij בני יהודה en בני ירושלם verkocht hebben aan בני היונים.

Wellhausen [3]) vergelijkt גלות שלמה met Jer. 13 : 19, waar שלמה moet gelezen worden in plaats van שלומים en vertaalt met Ewald גלות שלמה door »ganze Dörfer”,

---

1, 2 en 3) Skizzen und Vorarbeiten, V, S. 68, 69, 70.

2 : 1—3. הקריות komt ook voor Jer. 48 : 24. Ook roemt Mesa in zijne inscriptie, dat hij buitgemaakte voorwerpen wijdde aan Kamos te Kerioth (Mesa-steen, regel 13).

Men leze op voorgang van velen מִקִּרְבֹּה in plaats van מִקִּרְבָּהּ, want Moab is masculinum en in plaats van שָׂרֶיהָ leze men שָׂרָיו. Toen מקרבה gelezen werd als מִקִּרְבָּהּ, werd ook שריו veranderd in שריה.

Wanneer de Moabieten de euveldaad bedreven, hun door den profeet verweten, is niet bekend. Waarschijnlijk echter hebben wij te denken aan den tijd van den roemruchtigen Mesa, toen Joram van Israël, Josaphat van Juda en de „koning" van Edom — een vazal-koning van Juda — tegen Moab optrokken. Het vermoeden dringt zich op, dat Mesa na den voor hem gunstigen uitslag van den oorlog wraak nam op Edom. Is dit vermoeden juist, dan blijkt uit het feit, dat het verbranden van Edoms koning in Josia's dagen nog niet vergeten was, hoe zeer het verbranden van iemands gebeente in Israël werd verafschuwd. En toch kon het kinder-offer, waarbij de kinderen verbrand werden, in Israël ingang vinden!

1 : 9, 10. Zie over על הסגירם .... ולא זכרו: Ges.-Kautzsch, Gr.[26], § 158, Anm. 1.

Onjuist is de opmerking van Wellhausen [1]), dat ברית אחים niet gezegd kan worden van de betrekking tusschen Israëlieten en Tyriërs. Een broeder*verbond* [2]) kan tusschen alle volkeren bestaan, ook al is hunne verwantschap gering. Broeder*verbond* is iets anders dan *familierelatie*. Er kan *familierelatie* zijn *zonder verbond*, gelijk de historie der gebroeders Edom

1) Skizzen und Vorarbeiten, V, S. 69.

2) Op blz. 58 staat: broeder*band*. Lees: broeder*bond*.

en Israël toont. Vergel. Gunning, De Godspraken van Amos, blz. 27 en 28. Het is echter *mogelijk*, dat niet gedacht wordt aan de wegvoering van Israëlietische slaven maar aan die van anderen, met wie de Tyriërs een broederverbond hadden.

2 : 4, 5. Ook in Josia's eersten tijd zal iedereen de כזבים wel kunnen plaatsen, want de hervorming van Josia onderstelt, dat zich reeds vroeger eene krachtige hervormingsgezinde partij gelden liet.

---

§ 2. *Cap. 2 : 6—6 : 14.*

2 : 6. „Bei Israël angelangt" — zegt Wellhausen [1]) — „hebt und dehnt sich die Rede. Gerügt wird zuvörderst die Mishandlung der niederen Stände (ענוים, דלים, אביונים). Sie fällt den Grossen und Vornehmen zur Last, und gegen diese vor allem richtet sich der Zorn. Vom Könige ist keine Rede, vielleicht vermochte er gegen die Aristokratie nichts auszurichten." Dit is — bij toeval — volkomen juist. Wij zijn in de eerste jaren van koning Josia en al denkt de auteur er een enkelen keer aan, dat zijn boek moet spelen in den tijd van Jerobeam (bv. in 6 : 13, 6 : 14); al weet hij blijkens 7 : 9 heel goed, dat de Amos der legende zich vooral richtte tegen Jerobeam, zoodat deze geenszins zulk een *roi fainéant* tegenover de aristokratie geweest kan zijn als Wellhausen ons wil doen gelooven — de auteur schiet voortdurend uit zijne rol en schildert bijna altijd de toestanden van zijn tijd. In zijn tijd nu vermocht de koning nog bitter weinig.

---

1) Skizzen und Vorarbeiten, V, S. 71 u. 72.

Immers deze kwam op achtjarigen leeftijd aan het bewind en gedurende vele jaren hadden de Judeesche grooten in Juda vrij spel. Wellhausen's opmerking getuigt dus sterk voor mijne dateering der profetie.

בעבור נעלים. Verg. 1 Sam. 12 : 3, waar men met LXX ונעלים ענו בי leze in plaats van ואעלים עיני בו. De uitdrukking נעלים schijnt dus spreekwoordelijk te zijn, waar van al of niet omkoopbare menschen sprake is. Zie Wellhausen, Skizzen und Vorarbeiten, V, S. 72, en Valeton, Amos en Hosea, blz. 22 en 198.

בעבור is = ב.

X (het tusschen 2 : 6 en 5 : 7 uitgevallen vers). Zie blz. 43. Natuurlijk is de oorspronkelijke tekst slechts bij benadering vast te stellen.

5 : 7. Ik twijfel, of ההפך למעלה משפט de Hebreeuwsche uitdrukking is voor: *die het recht doet bovendrijven*. Ik weet althans geen voorbeelden, waarin הפך in figuurlijke beteekenis *in bonam partem* gebruikt wordt. Daarentegen is de uitdrukking ההפכים ללענה משפט volkomen verstaanbaar en blijkens 6 : 12 gebruikelijk. Is echter ההפך למעלה משפט Hebreeuwsch, dan begrijpt niemand, waarom iemand deze uitdrukking veranderde in ההפכים ללענה משפט. Daarentegen begrijpt iedereen, dat de uitdrukking ההפכים ללענה משפט veranderd werd, nl. om aansluiting te krijgen met 5 : 8, 9. Aan dit streven dankt zonder twijfel de lezing van LXX: ὁ ποιῶν εἰς ὕψος κρίμα, καὶ δικαιοσύνην εἰς γῆν ἔθηκεν haar ontstaan en derhalve verdient de lezing van Oort [1]), welke op LXX steunt, geen aanbeveling. Dat הניחו ook zonder ביד wel de beteekenis van *werpen* kan hebben, blijkt duidelijk

1) Zie blz. 11.

uit Ezech. 22 : 20, waar op והנחתי niets minder dan והתכתי volgt en waar de vertaling: *ik zal doen liggen* of *ik zal doen rusten* zeer vreemd klinken zou. De bijbelvertaling van Kautzsch heeft daar terecht: *ich werde hineinstossen*.

2 : 7 Nowack [1]) e. a. lezen: הַשָּׁאֲפִים בראש דלים, wat door Nowack vertaald wordt met: *sie zertreten das Haupt der Geringen*. Voor deze vertaling beroept hij zich op Gen. 3 : 15, welke plaats echter 1° ראש heeft in plaats van בראש en 2° aantoont, dat שוף met geen mogelijkheid *vertreden* kan beteekenen, want al is het kroost der vrouw misschien in staat om den kop der slang te *vertreden* — een gewaagd werk — nooit kan een slang *den hiel* van een mensch *vertreden*. Maar toegegeven dat הַשָּׁאֲפִים (ב)ראש דלים een goeden zin oplevert, en dat doet het, ook al beteekent שוף iets anders dan *vertreden*, hoe verklaart men dan de toevoeging על עפר ארץ? Laat, gelijk men beweert, *τὰ πατοῦντα ἐπὶ τὸν χοῦν τῆς γῆς* in LXX „correctie” zijn naar den M. T. en de oorspronkelijke lezing van LXX alleen geweest zijn: *ἐκονδύλιζον εἰς κεφαλὰς πτωχῶν*, is dan niet veel gemakkelijker aan te nemen, dat LXX, het Hebreeuwsch niet verstaande, er iets van gemaakt heeft dan dat aan השאפים (ב)ראש דלים werd toegevoegd: על עפר ארץ?

Ik handhaaf daarom den M. T. [2]), want wel is „*die da schnappen nach dem Erdenstaub auf dem Haupt der Niederen* Unsinn” [3]); maar השאפים על עפר ארץ בראש דלים is het niet. De beteekenis van שאף is iets wijder dan die van het Duitsche *schnappen*. Het beteekent ook *dorsten, verlangen*. En *dorsten*,

1) Handkomm. z. a. T., III, 4, S. 127.

2) Misschien moet in plaats van het mas. עַל gelezen worden אֶל. Zie Siegfried op Pred. 1 : 5.

3) Wellhausen, Skizzen und Vorarbeiten, V, S. 72.

verlangen naar het stof op het hoofd der armen beteekent: *verlangen om het stof op het hoofd der armen* — en dus — *om de armen in rouwe te zien. Verlangen naar* beteekent ook in onze taal nog wel iets anders dan alleen *begeerig zijn naar het bezit van. Verlangen naar iemands bestraffing* b. v. beteekent niet, dat men begeerig is om de straf van een ander mede te ontvangen. Het beduidt, dat men een ander gestraft wenscht te *zien*. Het verbaast mij, dat ik deze eenvoudige verklaring slechts bij één commentator [1]) gevonden heb.

דרך beteekent *niet* דין (Targum), al kan men voor deze beteekenis zich beroepen op een „ähnlichen Tropus" [2]), nl. op ons *proces*; het beduidt *lot*. דרך beteekent nl. in 't Hebreeuwsch nooit: *proces* of *recht*. De „Tropus", waarop men zich voor הטה דרך kan beroepen, is veeleer: *in den afgrond storten*. הטה דרך is nl. *den weg buigen, den weg doen afloopen, zoodat men in de laagte, in den afgrond komt.*

הנערה = הקדשה. In Josia's tijd hadden de 'ק zelfs woningen aan den Jeruzalemschen tempel. Zie 2 Kon. 23 : 7. — Deut. 23 : 17 worden de 'ק verboden.

למען חלל את שם קדשי. *Lucus a non lucendo:* קדשה למען חלל את שם קדשי.

2 : 8. LXX schijnt על niet gelezen te hebben. De invoeging in den M. T. laat zich verklaren uit de beteekenis *zich neerleggen*, welke הטה heeft in het nieuw-Hebreeuwsch van de mischna.

Het verpanden der opperkleederen kwam in Israël zóó dikwijls voor, dat Exod. 22 : 25 er eene verordening over heeft.

יין ענושים toont, dat de profeet voornamelijk denkt aan de grooten, die als rechters fungeeren.

1) Gunning, de Godspraken van Amos, blz. 39.
2) Baur, Der Prophet Amos, S. 268.

Zie over het verband van 2:7, 8 en 5:8, 9 blz. 45.

5:8 כימה en כסיל, het Zevengesternte en de Orion. Zie Matthes, Het boek Job, II, blz. 75.

לילה (M. T.). Het verbum החשיך wordt door Ges.-Kautzsch, Gr.[26], § 117, 5, c, gerekend onder de verba met dubb. acc. Beter is het met Oort [1]) ללילה te lezen. Ten gevolge der drie ל's kon er licht één uitvallen.

5:9. Terecht merkt Nowack [2]) op, dat מבליג niet past bij שד, daar בלג „für die Hebräer wie Araber die Bedeutung des Heiteren hat". Blijkbaar is de tekst bedorven. Ik stel voor: המגדיל שח.

In plaats van יָבוֹא (M. T.) wordt algemeen en met recht יָבִיא gelezen.

2:9. ואנכי. Niet: *und doch*; maar: *und zwar*. Het vers slaat terug op 5:9, waar gezegd is, dat Jahwe verwoesting brengt over de *sterkte*. In casu is hij het geweest, die den Amoriet verdelgde, die *sterk* was als de eiken. Zie over dit *wau explicativum (und zwar, namentlich)* Ges.-Kautzsch, Gr.[26], § 154, N. b.

2:11. Nazireërs, menschen, die een נזר, gelofte, gedaan hebben om zich van allerlei cultuurgenietingen te onthouden en de oud-vaderlijke zeden te bewaren. Vg. de Rechabieten van 2 Kon. 10:15 en Jer. 35:6. Zie verder Nowack, Hebr. Archäologie, II, S. 133 u. f.

5:10. Lees שנאי in plaats van שנאו. Zij haten niet in de poort den berisper, maar zij haten wie in de poort, in foro, berispt. בשער מוכיח vormen één begrip. Te zamen zijn בשער מוכיח het nomen rectum van שנאי.

---

1) Theol. Tijdschr., 1880, blz. 118.

2) Handkomm. z. a. T., III, 4, S. 139.

Blijkens 5 : 11 is in 5 : 10 de 2de pers. plur. bedoeld, weshalve ik het masor. יתעבו in תתעבו veranderde. Bepaald noodzakelijk echter is de verandering niet. Zie b.v. 5 : 12 en 6 : 1—6, waar gedurig de 2de pers. afwisselt met de derde, ofschoon voortdurend de 2de bedoeld is. Dit schijnt vooral na participia te geschieden.

5 : 11. Lees בוסכם. „In בושסכם ist die Correctur ס neben das Corrigendum ש gesetzt, wie in עמשסי, Neh. 11 : 13 und נפישסים, Neh. 7 : 52" (Wellhausen [1]).

משאת בר, korenbelasting, „welche die armen Fellachen an die aussaugende Herrschaft zu entrichten haben" (Wellhausen [2]).

5 : 12. Wellhausen [3]) wil wegens עצמים ook חטאיכם lezen. Overbodig: stond het adj. na het subst., dan ware het iets anders. Zie over afwijkingen van den regel, dat subjekt en praedicaat in genus en numerus met elkaâr overeenkomen: Ges.-Kautzsch, Gr.[26], § 145.

כפר. Al vertaalde ik: *die u voor geld laat omkoopen*, toch is כפר eigenlijk geen *Bestechungsgeschenk* [4]). Het woord beteekent bijna overal: *losprijs*. Zie Exod. 21 : 30 en 30 : 12. Maar een *losprijs* kan een *Bestechungsgeschenk* worden, wanneer de rechter dien aanneemt om een schuldige vrij te spreken. De profeet wil dus zeggen: er is voor de behoeftigen geen recht. Klagen zij hunne onderdrukkers aan, dan worden dezen vrijgesproken wegens den losprijs, dien zij den rechter aanbieden. Vgl. ook 1 Sam. 12 : 3.

2 : 13. Met Hitzig leze men מֵפִיק; maar in plaats van zijn תָּפוּק lees ik תָּפִיק, want de vertaling: *ich mache den Boden unter euch schwanken, wie der Wagen schwankt, der voll*

1, 2, 3) Skizzen und Vorarbeiten, V., S. 81.
4) Nowack, Handk. z. a. T., III, 4, S. 140.

Garben ist, is in spijt van Schiller's: *schwankt der Wagen kornbeladen* te verwerpen, wijl oogstwagens [1]) in Palestina nooit gebruikelijk waren. עגלה kan alleen de *dorschwagen* zijn en het is de מלאה לה עמיר, die dien schudden doet. Ligt het koren in eene dunne laag op den dorschvloer, dan gaat de wagen er gemakkelijk over heen, maar heeft hij een overvloed van garven te dorschen, dan maakt de wagen de deinende beweging, die wij hier hebben moeten. Ik heb vrij vertaald. Eigenlijk moet de vertaling luiden: zooals de overvloed van garven den dorschwagen doet schudden.

2 : 14—16 Zeydner [2]) is van oordeel, dat 2 : 14—16 ettelijke haggadiesche kantteekeningen bevat en vermoedt, dat wij ons het oude Hebreeuwsche manuscript met zijne kantteekeningen aldus hebben voor te stellen:

Oorspronkelijke Tekst.	Kantteekeningen.
ואבד מנום מקל * †	* קל ברגליו לא ימלט
וחזק ** לא יאמץ כחו ††	† רכב הסוס לא ימלט נפשו
וגבור לא ימלט נפשו	** בגבורים
ותפש הקשת לא יעמד	†† יאמץ לבו
ערום ינוס ביום ההוא	(Later veranderd in ואמיץ,
נאם יהוה:	toen het als tot den tekst be-
	hoorend beschouwd werd).

Dat wij op deze wijze een goeden tekst verkrijgen, geef ik gaarne toe; dat de tegenwoordige tekst niet kernachtig is, zie ik niet in. Ik vind hem veel levendiger en voor

1) Ezels en kameelen brengen den oogst naar den dorschvloer en naar de schuren. Vgl. Robinson, Palästina, II, S. 520 und 633.

2) Theol. Stud., 1886, blz. 201 en 202.

herhalingen, mits zij eenigszins aanvullend zijn, deinst de Hebreeuwsche poëzie niet terug. Maar in allen gevalle kan men zich veel beter voorstellen, dat een auteur in hevige gemoedsbeweging zich van herhalingen bedient dan dat iemand zulke kantteekeningen maakt als de Haggada volgens Zeydner zal gedaan hebben. Want als kantteekeningen zijn zij nog al zonderling. Dat een vlugge een voetganger en een paardrijder kan zijn, dat men onder een sterke niet een sterke onder de lafaards maar onder de helden heeft te verstaan en eindelijk, dat כחו gelijk is aan לבו, is toch wel zonder toelichting te begrijpen. Ik handhaaf dan ook den M. T. met deze uitzondering, dat ik op voorgang van velen met LXX, Targ. en Hier. in vs 15a: יְמַלֵּט lees.

5 : 15. והציגו בשער משפט, tegenstelling van וצדקה לארץ הניחו, 5 : 7.

3 : 2 ידע „schliesst die liebende Fürsorge Jahves für Israël in sich" [1]).

5 : 16. Lees met Nowack [2]): ואל מספד in plaats van ומספד אל.

ידעי נהי zijn de rouwbedrijvers van professie, die nog tegenwoordig in het Oosten te vinden zijn.

3 : 5. Men schrappe met LXX het eerste פח, dat zeker door eene aberratio oculorum van een afschrijver naar het tweede פח in den tekst gekomen is.

3 : 7 slaat niet terug op 3 : 6 (M. T.). In 3 : 6 wordt gevraagd, of er een kwaad in de stad geschiedt, door Jahwe niet gedaan. 3 : 7 antwoordt: Neen, want Jahwe doet niets, of hij openbaart zijn raad aan de profeten. Dit is het antwoord op de vraag, of er een kwaad in de stad geschiedt, door Jahwe niet aangekondigd. Men leze daarom in 3 : 6 ענה in plaats van עשה. ענה wordt gebruikt van het orakel der godheid;

1) Nowack, Handk. z. a. T., III, 4, S, 129.
2) Handk. z. a. T., III, 4, S. 141.

1 Sam. 9 : 17 en Gen. 41 : 16, ook waar blijkens Gen. 41 : 16 van een *antwoord* der godheid geen sprake is.

5 : 19. הרב. „The Syrian bear is said to have been fiercer and more savage than the lion" (Pusey [1]). Hoe dit zij, de beer komt gedurig voor als een bij uitstek gevaarlijk roofdier, o. a. 2 Sam. 17 : 8, Spr. 17 : 12. Hoz. 13 : 8, alle plaatsen, welke het beweren bevestigen van hen, die zeggen: „inter omnes feras nihil esse ursa saevius, cum perdiderit catulos" (Hieronymus).

5 : 20. Al vertaalde ik: *en donker en zonder glans,* ik meen daarom niet, dat het masor. אָפֵל oorspronkelijk is. Tegenover het subst. חשך zal wel het subst. אֹפֶל bedoeld zijn. אָפֵל komt nergens elders voor.

3 : 9. De M. T. heeft: השמיעו על ארמנות באשדוד ועל ארמנות בארץ מצרים; maar dat kan moeilijk de oorspronkelijke lezing zijn. Wat moet die Filistijnsche *stad* naast het machtige *land* van Egypte? Men leze daarom met LXX in plaats van אשדוד liever אשור. Doch ook na deze verbetering blijven moeilijkheden. Men verwacht nl. geenszins, dat twee bepaalde landen worden opgeroepen om zich te overtuigen van Samaria's corruptie; maar bij wijze van zeggen: de geheele wereld. Eveneens zijn *de burchten* vreemd. Werden *de landen* opgeroepen, wij zouden het begrijpen, want *een land* wordt dikwijls gebruikt voor *het volk,* dat het bewoont; maar van *burchten* te spreken, als men *burchtbewoners* bedoelt, schijnt mij te stout toe. LXX heeft dan ook niet ארמנות maar ארמות gelezen, blijkens de vertaling van 3 : 9: ἀναγγείλατε χώραις ἐν Ἀσσυρίοις καὶ ἐπὶ τὰς χώρας τῆς Αἰγύπτου κ. τ. λ. Bedenken wij nu verder, dat de uitdrukking voor *de*

---

2) The minor Prophets, p. 198.

gansche beschaafde wereld, welke wij hier hebben moeten, in het Hebreeuwsch luidt: למני אשור ועדי מצור of למני מצור ועד נהר — zie o. a. Micha 7 : 12 — dan wekt dit het vermoeden, dat de oorspronkelijke lezing is: השמיעו על ארמות מאשור ועד ארץ מצרים. Waarschijnlijk is de tekst verminkt geweest en hebben de afschrijvers *per conjecturam* er iets van gemaakt. Dat Assur in de gansche profetie niet genoemd wordt, is geen bezwaar tegen mijne gissing, daar Assur hier alleen gebruikt wordt in een spreekwoordelijken zin.

In plaats van הרי (M. T.) zal wel evenals in 4 : 1 en 6 : 1 הר gelezen moeten worden.

3 : 11 leze men met de meeste critici צר יְסֹבֵב en וְהוּרַד in plaats van צר וּסְבִיב en וְהוּרִד (M. T.).

3 : 15. „Winterhaus und Sommerhaus sind collectiv zu verstehen; es handelt sich nicht um die Paläste des Königs" (Wellhausen [1]).

3 : 12. De M. T. heeft: הישבים בשמרון בפאת מטה וּבִדְמֶשֶׁק ערש. Blijkens de punctuatie van דמשק hebben de Masoreten dus niet aan de stad *Damaskus* gedacht, want de naam van Damaskus is in 't Hebreeuwsch דַּמֶּשֶׂק. De oude vertalingen echter laten alle de Israëlieten te Damaskus op het rustbed zitten. Dit is zeker foutief, want 1⁰ begrijpt niemand, hoe die Israëlieten daar komen en 2⁰ verwacht men vóór ערש een woord, dat althans eenigszins met בפאת correspondeert of liever met het woord, dat in de plaats van בפאת gelezen moet worden. Waaraan de Masoreten gedacht hebben, toen zij דְמֶשֶׁק schreven, kan niemand met zekerheid zeggen. Men vermoedt, dat zij dachten aan een stof, aan eene soort van zijde en men vergeleek met דמשק het Arabische دِمَقْس, dat

1) Skizzen und Vorarbeiten, V, S. 77.

eene soort van zijde aanduidt. Maar al bedoelden de Masoreten misschien met דמשק eene stof, ik twijfel, of in den tijd van het ontstaan der profetie דמשק de gangbare naam van eene stof was. En ik doe dat geenzins om de problematieke bewering van Fränkel [1]), dat het woord دِمَقْس eene verbastering is van het Syrische ܡܛܟܣܐ (Joodsch-Arameesch: מטכסא, Grieksch: *μέταξα*), zoodat de overeenkomst tusschen دِمَقْس en דמשק slechts toevallig zou zijn; maar ik doe dat om de hoogst eenvoudige overweging, dat het woord דמשק, duidde het reeds in Josia's tijd zonder meer eene soort van zijde aan, zonder twijfel wel vaker in het O. T. zou voorkomen, daar van stoffen gedurig in het O. T. sprake is. Ik ben daarom van oordeel, dat de tekst bedorven is en dat wij moeten lezen: בבד דַּמֶּשֶׂק, *op het Damasceensche linnen* [2]). Hiertegen kan niemand bezwaar hebben, want wij weten uit Ez. 27, dat de Syriërs handel dreven in purper, bontgestikte goederen, byssus en wol. En dat בבד דמשק door eene aberratio oculorum van een afschrijver licht בדמשק kon worden, ziet iedereen. Over de constructie בבד דמשק ערש zie men o. a. 2 Kron. 36 : 10, waar gesproken wordt van כלי חמדת בית יהוה.

1) Die Aramäischen Fremdwörter im Arabischen, S. 40. Waarschijnlijker acht ik, dat de Damasceensche zijde op de Arabische markten en eveneens door de Grieken naar Damaskus genoemd werd; maar dat de naam zoowel door Arabieren als door Grieken verbasterd werd. Het Grieksche bastaardwoord *μέταξα* kan dan burgerrecht verkregen hebben onder de Syriërs. M. a. w. de naam van Damaskus keerde dan in eene gansch andere beteekenis nl. in die van *zijde* als ܡܛܟܣܐ tot hen terug, zooals het Germaansche woord *bank*, zitplaats, naar Italië verhuisd, in de beteekenis van *geldkantoor* tot ons terugkwam.

2) In de vertaling gebruikte ik het woord *damast* om te vermijden, dat het woord *linnen* tweemaal achtereen voorkwam. Ik bedoel er echter eenvoudig *Damasceensch linnen* meê.

Hier vormen de woorden כלי חמדה te zamen het nomen regens van בית יהוה, gelijk de woorden בבד דמשק te zamen het nomen regens van ערש zijn. דמשק en חמדה staan in deze uitdrukkingen eenvoudig ter omschrijving van adjectieven en in dat geval vormen zulke genetieven met het voorafgaande woord zulk eene nauwe verbinding, dat zij voor één woord gelden en de genetief het suffixum krijgt, dat bij het door de beide woorden uitgedrukte begrip behoort. Zie o. a Jez. 2 : 20, waar אלילי כספו niet beteekent: *de goden van zijn zilver*; maar: *zijne zilveren goden.*

בפאת correspondeert niet goed met בבד דמשק en daarom heeft de gissing van Oort [1]), dat בפשתי gelezen moet worden, veel aantrekkelijks. Men heeft tegen deze emendatie aangevoerd, dat פשתים geen bijzonder kostbare stof is; maar al doet de profeet gaarne de weelderigheid der Israëlieten uitkomen — hij doet dat ook met het בבד דמשק — het is de vraag, of hij den *nadruk* wil leggen op die weelderigheid. M. i. wil hij den nadruk leggen op de zorgelooze gerustheid der Israëlieten.

3 : 13. Wie moeten hooren en betuigen, zijn evenals in 3 : 9: *de profeten.*

3 : 14. Bethel staat hier typisch voor alle offerplaatsen. De feesten der Isräelieten zijn Jahwe een gruwel en daarom zullen de offerplaatsen verwoest worden.

Oort leest in plaats van מזבחות (M. T.) terecht מצבת. Zie Theol. Tijdschr., 1880, blz. 142.

5 : 21—25 wordt de reden genoemd, waarom Jahwe's toorn tegen het altaar van Bethel ontbrandt. Ofschoon eene conjunctio causalis niet *noodzakelijk* is en 5 : 21—25 kan opgevat

---

1) Theol. Tijdschr., 1880, blz. 128.

worden als *voortzetting* van de 3 : 14 met כי (het Hebreeuwsche ὅτι recitativum) ingeleide rede van Jahwe, acht ik het toch waarschijnlijk, dat 5 : 21—25 met een redegevend כי begon. Immers het כי, dat hier uitstekend zou passen, is 5 : 22 te veel. כי אם toch kan 5 : 22 noch de beteekenis hebben van *want wanneer* noch dïe van *tenzij*. De eerste beteekenis is uitgesloten, omdat מנחותיכם blijkens het suffix niet verbonden mag worden met עלות; tegen de tweede beteekenis verzet zich het feit, dat blijkens 5 : 24 de profeet in 't algemeen weinig met offers op heeft. Ik vermoed daarom, dat tengevolge van de vergissing van een afschrijver een כי, dat vóór 5 : 21 stond, naar 5 : 22 is verdwaald.

אצרות, de hoogtijden van paschen en loofhutten. Zie Ex. 13 : 6 en Deut. 16 : 8.

5 : 22. אם te vertalen door *zelfs als* en direkt te verbinden met het slot van 5 : 21. עלות staat hier in scherpe onderscheiding van מנחה en שלם. Van deze laatste offers wil Jahwe in 't geheel niets weten; maar ook de עלות zijn hem zelfs niet aangenaam. Men lette echter op de meerdere waardeering, die de auteur der profetie voor de עלות heeft en vergelijke daarmeê de eereplaats, die sedert Deuteronomium aan de עלות wordt toegekend.

4 : 1. שמעו. Zie over den masc.-vorm Ges.-Kautzsch, Gr.^{26}, § 144, 1.

In plaats van לאדניהם (M. T.) leze men met Wellhausen [1]) לאדניהן.

4 : 2. In plaats van עליכם, אתכם en וְנִשָּׂא (M. T.) leze men met Wellhausen [2]): עליכן, אתכן en וְנָשְׂאוּ.

אחרית. Nowack [3]): *alle bis auf die letzte*. Het parallelisme

---

1, 2) Skizzen und Vorarbeiten, V, S. 77.

3) Handk. z. a. T., III, 4, S. 133.

echter is fraaier, wanneer men *nakomelingschap* vertaalt, welke beteekenis אחרית o. a. ook Ps. 109 : 13 heeft.

4 : 3. M. T.: וְהִשְׁלַכְתֶּנָה ההרמונה is abracadabra. Men leze: וַהֲלַכְתֶּן החרמונה, en gij zult gaan in de richting van den Hermon, wat goed aansluit bij de bedreiging dat de vrouwen door bressen zullen uitgaan, en bij 5 : 26, 27, waar voorspeld wordt, dat zij in ballingschap zullen gaan ver boven Damaskus.

5 : 26. Slechts aarzelend neem ik aan, dat סכות een eigennaam is, zooals de meesten meenen. Mijn twijfel berust niet alleen op het problematische bestaan van den Assyrischen god Sakkoeth, waarover men Tiele naleze [1]), maar vooral hierop, dat in Israël nooit aan een vreemden god de titel מלך gegeven werd. Onder den מלך verstond men in *Israël: Jahwe* [2]). Daarentegen wijst de appositie כוכב אלהיכם bij כיון duidelijk op den van de Assyriërs overgenomen dienst der hemellichamen en hebben wij derhalve in כיון een Assyrischen hemelgod te zien, nl. כֵּיוָן (Arab. كَيْوَانُ, Assyr. Ka-ai-vanu), Saturnus.

צלמיכם moet geplaatst worden achter כוכב אלהיכם. Een glos kan 't niet zijn, want de appositie wil zeggen, dat אשר עשיתם לכם behoort zoowel bij סכות מלככם als bij כיון en het is juist dit woord צלמיכם, dat mij mijne aarzeling om in סכות een eigennaam te zien, heeft doen overwinnen.

כוכב אלהיכם is één begrip: *uw ster-god.* Zie de aanteekening op 3 : 12.

4 : 4. לבקר, *am Morgen* (*nach der Ankunft*), לשלשת ימים, *am dritten Tage* (Wellhausen [3]).

---

1) Theol. Tijdschr., 1883, blz. 187 en Gesch. v. d. Godsd. in de Oudheid, I, 2, blz. 315.

2) Zie mijn opstel: Twee Eerediensten, Bibl. v. Mod. Theol. en Lett., 1893, blz. 261 en verv.

3) Skizzen und Vorarbeiten, V, S. 78.

Met LXX leze men והרבו in plaats van הרבו (M. T.). Zoo ook Oort [1]).

4 : 5 Men leze met de meeste critici וקטרו in plaats van וקטר (M. T.).

Zóó godsdienstig waren de Israëlieten, dat zij, als er geen aanleiding voor offers was, vrijwillige offers brachten. Roept ze met ophef uit — zegt de profeet ironisch, want hij weet wel, dat, wat schijnbaar een godsdienstige acte is, inderdaad voortspruit uit der Israëlieten genotzucht. זבחים en נדבות zijn nl. offers, die grootendeels door den offeraar met zijne gasten verteerd worden. De מעשרות van koren, most en olie worden nog in Deut. 14 : 23 voor het aangezicht van Jahwe gegeten en bij het lofoffer [2]) gebruikte men gezuurd brood, omdat de offeraar dat smakelijker vond. Van עלות, die geheel aan de godheid werden gebracht, is geen sprake.

4 : 7. Zie over והמטרתי en eveneens over ונעו in 4 : 8. Ges.-Kautzsch, Gr.[26], § 112, 3.

Met LXX en velen leze men in plaats van תַּמְטִיר (M. T.): אַמְטִיר.

4 : 9. שדפון is eene ziekte van het koren, door den verdorrenden oostewind veroorzaakt, ירקון is eene ziekte, die het koren gele aren doet krijgen, waarin zich geen korrels vormen.

Met Wellhausen [3]) leze men החרבתי in plaats van הרבות (M. T.).

Zeydner [4]) wil 4 : 10 aldus lezen: שלחתי בכם דבר בדרך מצרים הרגתי בחרב בקרכם עם שְׁבִי (= צבי) סוסיכם ואעלה בָּאֵשׁ מחניכם ואפכם (= רפיכם):

1) Theol. Tijdschr., 1880, blz. 143.

2) תודה is een dier-offer, waarvan intusschen slechts een deel op het altaar kwam. Onjuist is derhalve de vertaling: *en verbrandt van het gezuurde lofoffers*. Vertaald moet worden: *en werpt lofoffers in het vuur op gezuurd brood*. Het brood echter, waarop de offergave naar het altaar gebracht werd, behield de offeraar. Vgl. Wellhausen, Skizzen und Vorarbeiten, V. S. 78.

3) Skizzen und Vorarbeiten, V, S. 79.

4) Theol. Studiën, 1888, blz. 249 en verv.

De conjectuur צבי (wat ik echter ook schrijf) neem ik over en eveneens בָּאֶשׁ; de rest niet. *Rossen* behooren bij jongelingen en niet bij runderen, want het paard behoort in den krijg. Ook מחניכם wijst niet op *runderen*. ובאפכם verandere men in באפי. Zoo las nog LXX volgens cod. Alex. (ἐν τῇ ὀργῇ μου). Vgl. ook de Arab. vertaling der polygl.

4:11. Zie over מהפכה Ges.-Kautzsch, Gr.[26], § 115, 1, Anm. 3.

6:1 ובאו להם וג' wordt gewoonlijk vertaald: *en tot wie het huis Israëls komt* (*om zich te laten richten*). Ik heb het ook zoo vertaald; maar dat lezing en vertaling juist zijn, daarvan geloof ik niets.

6:2 Daar de profetie eerst onder Josia geschreven is, kan 6:2 natuurlijk slaan op Assyrische veroveringen. Achter הטובים voege men met de meeste critici אתם en daar גבול גבולם מגבולכם geen zin geeft, men moge met de masoreten גבולם מגבולכם of met ettelijke critici גבולכם מגבולם lezen, stel ik voor: גמולם מגמולכם. Verandert men dan רב in רע, wat het voorafgaande הטובים ook doet verwachten, dan verkrijgt men een uitstekenden zin en eene voortreffelijke parallelie.

6:3. ליום ל is nota acc.

שבת חמס. In plaats van de gerechtigheid zit de misdaad op den troon.

6:4: Wellhausen 1): „סרוח kann hier nichts anderes bedeuten als in 6:7: ausgelassen, aus Rand und Band. Im Arabischen steht es von den frei weidenden, im Syrischen von den wilden und reissenden Thieren; die Grundbedeutung ist *loslassen*".

6:5. Over de beteekenis van פרט zijn de meeningen ver-

---

1) Skizzen und Vorarbeiten, V, S. 84.

deeld. Is הפרטים de juiste lezing, dan zal פרט wel moeten beteekenen: *kwinkeleeren, neuriën.*

כלי שיר (M. T.) geeft geen zin. Men begrijpt niet, hoe feestvierende menschen muziekinstrumenten gaan verzinnen en bovendien is David wel als dichter maar niet als maker van muziekinstrumenten bekend. Men leze מִלֵּי שיר, *woordjes van een lied, liedjes.* Terecht wijst Wellhausen [1]) erop, dat David hier voorkomt als dichter van wereldsche liederen.

6 : 6. Tegen Oort's [2]) lezing במורקי bestaat een bezwaar, dat niet te overkomen is. Volgens Jer. 48 : 11 verliest wijn zijn smaak en zijn geur, wanneer hij overgegoten wordt van het eene vat in het andere vat (הורק מכלי אל כלי). במורקי zou dus *niet* van eene verfijnde leefwijze getuigen. Men houde zich dus aan den M. T., maar verandere den *status constructus* in den *status absolutus.*

4 : 12. Zie over עקב כי זאת אעשה לך (M. T.), dat door mij geschrapt is, blz. 43.

6 : 8. Met Geiger [3]) verandere men מתאב (M. T.) in מתעב. Dat hier opzettelijk eene wijziging in den tekst gebracht is, geloof ik niet.

נאם יהוה אלהי צבאות (M. T.) zal wel een glos zijn. Toen 6 : 8 achter 6 : 7 kwam te staan in plaats van na 4 : 13, werd de overgang te abrupt. Om dien overgang van 6 : 8 op 6 : 7 te verzachten werd נאם וג' ingevoegd.

מְלֹאָהּ. Aldus leze men met Matthes [4]) in plaats van het mas. מְלֹאָהּ. Van de *volheid* eener stad is nooit elders sprake. Parallel van *burcht* is מלוא, *sterkte, kasteel.*

---

1) Skizzen und Vorarbeiten, V, S. 84.
2) Theol. Tijdschr., 1880, blz. 128.
3) Urschrift und Übersetzungen der Bibel, S. 349.
4) Volgens particuliere mededeeling.

Zie over het verband van 5 : 1—3; 6 : 9—11; 5 : 4, 5; 6 : 12, 13; 5 : 6 en 6 : 14 blz. 47 en 48.

6 : 9 en 10. M. T.: והיה אם יותרו עשרה אנשים בבית אחד ומתו ונשאו דודו ומסרפו להוציא עצמים מן הבית ואמר לאשר בירכתי הבית העוד עמך ואמר אפס ואמר הס כי לא להזכיר בשם יהוה:

Zeydner [1]) gaf den volgenden eenigszins verbeterden tekst: והיה אם יותרו עשרה אנשים בבית אחד ומתו ונשאר מסרד להוציא עצמים מן הבית ואמר לאשר בירכתי הבית העוד עמך ואמר אפס ואמר הסכילו אל הזכר בשם יהוה:

Deze tekst wordt door Zeydner vertaald: En het zal geschieden, indien er tien mannen in een huis zijn overgebleven (= niet zijn gesneuveld of gevlucht), dat zij zullen sterven. Maar een ontkomene wordt overgelaten om de beenderen uit het huis weg te dragen. En hij zal zeggen tot hem, die aan de achterzijde van het huis is (= zijn vroegeren achterbuur, die om dezelfde reden komt als hij): Is er nog iemand bij u? En deze zal antwoorden: „Neen! niemand”. Dan zal de eerste zeggen: „Dezen (wier beenderen wij gaan opnemen) hebben dwaas (= goddeloos) gehandeld. Gedenk den naam van Jahveh”.

Eene belangrijke verbetering van Zeydner acht ik de lezing ונשאר na ומתו; maar tegen zijn מסרד heb ik het dubbele bezwaar, dat 1° סרד nergens voorkomt en 2° dat de pielvorm van שרד (dat door Zeydner met סרד vereenzelvigd wordt) nergens is te vinden. Bovendien verwacht men na עשרה een uitdrukkelijk אחד. Vervolgens is het volkomen willekeur אשר בירכתי הבית te nemen als *achterbuur*. De uitdrukking duidt dengene aan, die achter in (binnen in) het huis is en dit kan alleen de éene zijn, die ontkomen is. Maar dan hebben wij ook den buiten het huis wonenden דוד

1) Theol. Stud., 1886, blz. 197 en verv.

noodig, die tot den in het huis overgeblevene spreekt. Bedenken wij verder, dat van de dooden gezegd wordt, dat zij den naam van God niet meer gedenken of prijzen, dan ligt het vermoeden voor 't grijpen, dat כי לא להזכיר וג' van den M. T. wel juist zal zijn. Een en ander doet mij voorstellen te lezen: והיה אם יותרו עשרה אנשים בבית אחד ומתו ונשאר אחד ונשא דודו מספדו להוציא עצמים מן הבית ואמר לאשר בירכתי הבית העוד עמך אפס ואמר הס כי לא להזכיר בשם יהוה:

D. i.: En wanneer in een huis tien mannen zijn overgebleven (= niet zijn gesneuveld), dan zullen zij sterven en (slechts) één wordt gespaard. En wanneer zijn verwant zijne klacht aanheft bij het uitbrengen van het gebeente uit het huis en aan hem, die binnen in het huis is, vraagt: is er niemand meer bij u — dan zal deze antwoorden: Zwijg, want er is niemand meer om den naam van Jahwe te gedenken (= zij zijn allen dood, er leeft niemand meer).

5 : 4 en 5. הגלגל גלה יגלה beteekent eigenlijk: Gilgal zal zeker in ballingschap gaan. Ik heb te vergeefs getracht de woordspeling te behouden; maar om althans eenigermate te doen uitkomen, dat eene woordspeling bedoeld is, heb ik vertaald: want Gilgal komt gewis ten val.

6 : 12 leze men volgens de verbetering van Michaëlis יֵחָרֵשׁ בַּבָּקָר יָם in plaats van יחרוש בבקרים (M. T.).

6 : 13. Zie over לא דבר en קרנים blz. 70.

5 : 6. Vreemd is יצלח (M. T.) c. acc. en eveneens is aanstootelijk, dat אש, waarmeê Jahwe in 5 : 6a *vergeleken* wordt, in 5 : 6b subject is. Men leze ישלח אש in plaats van יצלח כאש. Waarschijnlijk conjectureerde een afschrijver uit een verminkt ישלח: יצלח en was de verandering van אש in כאש daarvan een gevolg. Mogelijk echter is ook, dat ישליך gelezen moet worden en dat de כ van כאש een gevolg is van dittografie.

In plaats van לבית-אל (M. T.), dat geen zin geeft, leze men natuurlijk לבית ישראל. Zoo las ook LXX.

---

§ 3. *Cap.* 7.

7:1 en 2. Zie blz. 48, 49, 50. Bovendien verdient de lezing van Oort [1]): מִיָּקוּם aanbeveling boven het mas. מי יקום.

7:3. לא תהיה, niet zal geschieden, nl. de voorheen geschilderde plaag.

7:4. M. T.: Jahwe roept om te twisten met vuur. Wien? Men leze in plaats van לרב באש: להבת אש. Waarschijnlijk was de tekst verminkt en las een afschrijver in plaats van להב: לרב, terwijl de ת, als ב gelezen, bij het volgende woord werd gevoegd. Zie verder blz. 50.

החלק, *de akker*. Nowack [2]) meent, dat men eerst het verdorren van den akker en dan het verdrogen van den תהום zou verwachten, „denn die Hitze vernichtet doch zuerst die Vegetation und erst das letzte Stadium bezeichnet das Versiegen der Quellen". Laat Nowack dat eens aan een landman vragen. Die zal hem leeren, dat het juist andersom is, m. a. w. dat de „Vegetation" eerst vernietigd wordt, als zij geen voedsel meer ontvangt uit den grond.

7:7. Zie blz. 50.

In plaats van חומת אנך (M. T.) leze men met de meeste critici חומה.

7:9. Zie blz. 91. Wellhausen [3]), die uitstekend heeft gezien, dat nergens elders in de profetie over den koning ge-

---

1) Theol. Tijdschr., 1880, blz. 121.
2) Handk. z. a. T., III, 4, S. 149.
3) Skizzen und Vorarbeiten., V, S. 88.

sproken wordt, zegt, dat de „Sturz der Dynastie nur ein Zug in dem Untergange des Reiches" is en dat „die Drohung sich überhaupt nicht gegen den König richtet". Jammer, dat Amazia dit maar niet begrijpen wilde!

7 : 11. Jerobeam staat hier blijkens 7 : 9 typisch voor Jerobeams huis.

7 : 14. בן נביא beteekent niet: *zoon van een profeet* maar *profetenleerling, lid van een profetengild.* Dat de profeet hier met minachting over de officiëele profeten spreekt, gelijk velen meenen, is niet juist [1]). Hij wil alleen doen uitkomen' dat hij geen giften en gaven noodig heeft. Hij is geen profeet van beroep, maar verdient zijn brood met de kudde te weiden en sycomoren te kweeken.

בוקר (M. T.) zal wel blijkens 7 : 15, waar Jahwe den profeet wegroept מאחרי הצאן, in נוקד veranderd moeten worden.

בולם שקמים = sycomoren*kweeker.* Amos heeft het over zijn *beroep.*

7 : 15. אל [2]) is blijkens 7 : 16 = על.

7 : 16. הטיף heeft volstrekt geen slechte beteekenis. Hier en in Ezech. 21 : 2 is het duidelijk synoniem met נִבָּא of התנבא.

7 : 17. אדמה טמאה. Vgl. Ezech. 4 : 13.

---

§ 4. *Cap. 8 : 1—9 : 15.*

8 : 1, 2. De woordspeling met קיץ en קץ is in het Nederlandsch moeilijk weer te geven. Ik heb getracht althans aan te duiden, dat het Hebreeuwsch eene woordspeling bevat

---

1) Vgl. Matthes, Modern Review, V, p. 421.

2) אל en על worden voortdurend verwisseld in de handschriften,

door קיץ te vertalen met: *rijp* ooft en Jahwe te laten zeggen: *rijp* is mijn volk voor het einde.

8 : 3. M. T.: שירות. Deze pluralis komt nergens elders voor. Bovendien is de uitdrukking והילילו, van liederen gebruikt, vreemd. Men verbetere derhalve met Hoffmann[1]) שירות in שרות; maar daar nergens elders van zangeressen in den tempel sprake is, vertale men היכל niet, zooals Hoffmann wil, met *tempel* maar met *paleis*.

8 : 3ᵇ. M. T.: רַב הפגר בכל מקום הִשְׁלִיךְ הס. Dit is een crux interpretum. Oort[2]) wil הס schrappen en verder הָשְׁלַךְ lezen. Terecht echter heeft Zeydner[3]) opgemerkt, dat met de van jubel weerklinkende heiligdommen (volgens mij: paleizen) iets dergelijks in 8 : 3ᵇ moet correspondeeren. Daarom stelt hij voor te lezen: רֹב הפגר בכל מקום השיר יְכַבֵּם, waarbij יְכַבֵּם = יְכַבְּשׁוּ zou zijn. 1º echter heb ik weinig vertrouwen in dat יְכַבֵּם en 2º verwacht men toch eene andere tegenstelling tegenover het gejuich van 8 : 3ᵃ. Ik stel daarom voor te lezen: רֹב הפגר בכל מקום הִשְׁלִיךְ כעס. Het verschil met den masoretischen tekst is zeer gering. Een afschrijver zag wegens de ך van השליך de כ van כעס voorbij en een ander afschrijver conjectureerde uit עס, dat misschien bovendien slecht geschreven was, הס. כעס duidt de bittere stemming aan, den wrok, die iemand bij groot verdriet overvallen kan.

Zie over 8 : 1—3; 8 : 4—6; 9 : 1 en vervolgens: blz. 52. 8 : 4—6 staat dus wel in direkt verband met 8 : 1—3. Wel heeft Nowack[4]), die dit ontkent, gelijk, als hij beweert, dat

1) Zeitschrift für die alttestamentliche Wissenschaft, 1883, S. 120.
2) Theol. Tijdschr., 1880, blz. 121.
3) Theol. Studiën, 1886, blz. 205—207.
4) Handk. z. a, T., III, 4, S. 152.

זאת van 8 : 4 niet op 8 : 1—3 slaat maar op iets dat volgt; doch het verband bestaat hierin, dat 8 : 4—6 aangeeft, wie de schuld dragen van het in 8 : 1—3 aangekondigde einde, terwijl in 9 : 1 en vervolgens de straf tegen deze lieden wordt uitgesproken.

8 : 4. M. T.: שִׁמְעוּ זֹאת הַשֹּׁאֲפִים אֶבְיוֹן וְלַשְׁבִּית עֲנִוֵּי אָרֶץ. Nowack [1]) wil הַשָּׁאפִים lezen in plaats van הַשֹּׁאֲפִים en verder הָעֹשְׁקִים in plaats van הַשָּׁאפִים וְלַשְׁבִּית vertaalt hij dan met: *die vertreedt*, wat — zie op 2 : 7 — niet juist is. De verandering van ולשבית in העשקים is al te gewelddadig. Men leze לַשְׁחִית in plaats van לַשְׁבִּית en voege dit tusschen הַשֹּׁאֲפִים en אביון. De ו, die nu voor לַשְׁבִּית staat, volgde ook oorspronkelijk op אביון; maar stond toen vóór ענוי ארץ.

8 : 6a. Vele critici schrappen dit versdeel, wijl het niet zou passen bij 8 : 4 en 5. Dit is niet juist. 8 : 6a past uitnemend bij 8 : 4. Ook is niet waar, dat dezelfde gedachte bijna woordelijk in 2 : 6 te vinden is. Wel slaat 8 : 6a op 2 : 6 terug; maar terwijl in 2 : 6 de profeet het heeft tegen gewetenlooze rechters, die de armen *verkoopen*, heeft hij het in 8 : 6a tegen de *koopers*. Het versdeel staat echter op de verkeerde plaats en moet gevoegd worden direkt achter 8 : 4. Een afschrijver sloeg waarschijnlijk ten gevolge van de vele infinitivi met ל 8 : 6a over, plaatste, toen hij zijne vergissing bespeurde, het aan den rand en vandaar werd het door een volgend afschrijver weer in den tekst gevoegd — doch op de verkeerde plaats.

לקנות hangt af van השאפים.

Op 8 : 6a volgde oorspronkelijk 8 : 5a, waar met LXX אוצר gelezen moet worden in plaats van בר, want פתח בר geeft

1) Handk. z. a. T., III, 4, S. 153.

geen zin. Op 8 : 5^{a} volgt goed 8 : 6_{b} en eindelijk komt 8 : 5^{b}. Ook 8 : 6^{b} zal door een afschrijver, die het overgeslagen had, wel aan den rand geplaatst zijn en vandaar weer naar den tekst zijn overgebracht — evenals 8 : 6^{a} te verkeerder plaatse. להקטין, להגדיל, לעות hangen weer af van הַשֹּׁאֲפִים. In de vertaling kon ik dit moeilijk goed doen uitkomen.

9 : 1. Wat de korenbedriegers hooren moeten, volgt nu. De beteekenis van כפתור weet niemand. Gewoonlijk vertaalt men: *zuilenkapiteel*, wat eene gissing is en niets meer. In Exod. 25 komt כפתור voor als een versiersel van den gouden kandelaar; maar welk versiersel ermeê bedoeld wordt, is moeilijk uit te maken. Zef. 2 : 14, waar קאת en קפד op כפתרים overnachten, helpt ons ook niets. In afwachting, dat iemand de juiste beteekenis vindt, waag ik mij aan geen vertaling. In allen gevalle is כפתור iets in den tempel, dat de drempels doet schudden, als het geslagen wordt. Het gebod הך [1]) kan natuurlijk met geen mogelijkheid aan den profeet gegeven zijn. Bovendien doet het verbum וירעשו aan eene *aardbeving* denken. Dat echter de zin van 9 : 1 zou zijn „der Tempel Jahves begräbt die zusammengeströmte Menge, die sich dort geborgen fühlt, unter seinen Trümmern", geef ik Wellhausen [2]) niet toe. Er wordt blijkens het vervolg niet gedacht aan één feit op een bepaald punt, aan een gelocaliseerde ramp, maar aan een algemeene katastrophe, die met een aardbeving aanvangende, met het zwaard wordt voortgezet. Het sein tot de aardbeving wordt gegeven door een slag op den כפתור, die de drempels doet beven. Dat die slag den tempel doet instorten, daarvan staat

---

1) אַךְ of אַכֵּה zou beter voldoen. Vgl. אהרג. Jahwe is aan 't werk.
1) Skizzen und Vorarbeiten, V, S. 92.

niets. Zooals de weiden der herders treuren en des Karmels top verdort, wanneer Jahwe uit Zion brult, zoo is een slag op den כפתור in den tempel te Bethel, door den profeet in visioen aanschouwd, het sein tot de katastrophe, die Israël wacht.

ובצעם בראש כלם (M. T.) geeft geen zin. Men leze ובצעי בצע מבר אשכלם. Het eerste בצעי viel tengevolge van het volgende בצע uit. בָּצַע בֶּצַע komt gedurig voor in de beteekenis van: *naar bedrieglijke winst jagen* en de uitdrukking ובצעי בצע מבר אשכלם beteekent dus: *en hen, die met (uit) koren bedrieglijke winst trachten te behalen, hen zal ik berooven van kinderen.*

9 : 3. הנחש = לויתן, תנין.

9 : 4. ואם ילכו בשבי לפני איביהם beteekent niet, gelijk Oort [1]) wil: *en al gaan zij in ballingschap uit vrees voor hunne vijanden*, maar: *en al gingen zij in ballingschap voor hunne vijanden uit.*

9 : 5 De *waw*, waarmeê 9 : 5 begint, te vertalen met *want*. Zie Ges.-Kautzsch, Gr.[26], § 158 (*Kausalsätze*).

ואבלו כל ישבי בה (M. T.), dat hinderlijk tusschen ותמוג en ועלתה staat, zal wel geschrapt moeten worden. Het dankt waarschijnlijk zijn ontstaan aan een afschrijver, die ten gevolge van de overeenkomst der gedachten in 9 : 5 en 8 : 8 een oogenblik naar het ואבל כל יושב בה van 8 : 8 afdwaalde. Men bedenke nl., dat 9 : 5, 6 en 8 : 8 oorspronkelijk dicht bij elkaar stonden.

Tusschen יהוה הצבאות (M. T.) is zonder twijfel אלהי uitgevallen. De auteur zegt nergens elders יהוה הצבאות.

תמוג in 9 : 5 en תתמוגגנה in 9 : 13 worden meestal vertaald met *smelten*. Bij eene aardbeving echter *smelt* de aarde niet en bovendien verwacht men 9 : 13, dat תתמוגגנה een synoniem is van הטיפו. In 9 : 5 past de beteekenis *golven*, *deinen*,

---

1) Theol. Tijdschr., 1880. blz. 119.

beven, trillen; in 9 : 13 verwacht men *stroomen, vloeien.* Elders wordt מוג gebruikt van menschen, die door schrik bevangen zijn. Vermoedelijk duidt מוג dus oorspronkelijk eene *golvende, deinende, trillende* beweging aan.

9 : 6 leze men met de meeste critici [1]) עליותיו in plaats van het masoretische מעלותו.

אגדתו. De meesten vertalen: *zijn gewelf.* De zin vordert iets dergelijks.

8 : 8 slaat terug op 9 : 5, 6. Zooals in 9 : 5 ואבלו כל ישבי בה uit 8 : 8 werd ingevoegd, zoo schreef een afschrijver in 8 : 8 nog eens het ועלתה כיאר כלה ושקעה כיאר מצרים uit 9 : 5. Latere afschrijvers bedierven bovendien den tekst van het ingevoegde, zoodat wij nu in 8 : 8 כאר vinden in plaats כיאר en ונשקה in plaats van ושקעה. ונגרשה, dat bovendien in den M. T. gevonden wordt, is een nog later toevoegsel. Het ontbreekt bij LXX. Zie verder Nowack [2]).

8 : 10. De suffixa in ושמתיה en ואחריתה moeten als neutra vertaald worden. Goed: Wellhausen [3]): *es, der Zustand, die Lage* en אחריתה = *das Ende vom Liede.*

8 : 14. Zie Oort [4]).

9 : 7. Zie blz. 53.

9 : 8. ממלכה החטאה = Efraïm. Nowack [5]) neemt aan deze uitdrukking aanstoot, wijl de profeet het steeds zoowel tegen Juda als tegen Efraïm zou hebben. Aan dit sprookje behoort een einde te komen. Schijnbaar heeft de auteur het bijna altijd tegen Efraïm alleen. Zie 3 : 9—11, 15, 12; 3 : 13, 14;

---

1) Zie o. a. Gunning, De Godspraken van Amos, blz. 186.
2) Handk. z. a. T., III, 4, S. 153 und 154.
3) Skizzen und Vorarbeiten, V, S. 91.
4) Theol. Tijdschr., 1880, blz. 143.
5) Handk. z. a. T., III, 4, S. 158.

4:1—3; 5:6; 5:15. En zelfs als hij Juda opzettelijk noemt, spreekt hij een oogenblik later weer alleen over Efraïm, zie 6:1 en 6:6.

9:9. Nowack [1]) heeft geen vrede met כל הגוים, wijl „Amos sonst offenbar an ein ganz bestimmtes Volk denkt, welches Israël exilirt". Maar Nowack weet toch wel, dat dat „bestimmte Volk" de gewoonte had de volken, welke het deporteerde, te „schudden" onder de vele naties, waaruit zijne wereldheerschappij bestond. De vele volkeren, waaronder Israël „geschud" wordt, verdragen zich heel goed met het „bestimmte Volk" van Nowack.

צרור wordt gewoonlijk vertaald met *een korrel*. Onjuist: צרור beteekent overal behalve 2 Sam. 17:13: *bundel, buidel*. De vertaling: *steentje* in 2 Sam. 17:13 is een gissing. Waarschijnlijk moet daar צור gelezen worden in plaats van צרור. Amos 9:9 leze men שבר = koren. LXX las dat nog; maar vertaalde onjuist: *σύντριμμα*. Gunning [2]) maakt tegen de lezing שבר bezwaar, omdat שבר alleen collectief gebruikt wordt; maar wij hebben juist een collectief noodig, niet *een enkelen korrel*, maar: *koren* in tegenstelling van *kaf*.

9:10. In plaats van het masoretische תַגִּישׁ וְתַקְדִּים בַּעֲדֵינוּ leze men met velen: תִּגַּשׁ וְתִקַּדֵּם עדינו.

9:11. סכת דויד wordt algemeen door de critici [3]) voor een beeld „des heruntergekommenen und aller Macht beraubten Davidhauses" gehouden; maar dat gaat moeilijk. Al wordt *huis* in bijna alle talen ook in de beteekenis van *geslacht* gebruikt, daarom mag men nog niet aan ieder woord, dat eene *woning* aanduidt, ook de beteekenis van *geslacht* toekennen.

---

1) Handk. z. a. T., III, 4, S. 158.

2) De Godspraken van Amos, blz. 190.

3) Zie o. a. Nowack, Handk. z. a. T., III, 4, S. 159.

Tusschen בית דויד en סכת דויד bestaat precies hetzelfde onderscheid als tusschen het *huis* der Oranjes en de *woning* der Oranjes. סכה, סך, שך beteekent altijd iets, waarin men *woont*. Jez. 1 wordt Jeruzalem met eene סכה, vergeleken en meer dan eens worden Jeruzalem en de tempel een סך of שך van Jahwe genoemd, omdat Jahwe er woont. Zie Klaagl. 2 : 6 en Ps. 76 : 3. Steeds is dan סכה, סך, שך = היכל of עיר en סכת דויד is ook niets anders dan עיר דויד.

In plaats van פרציהן en הרסתיו (M. T.) zal wel met Wellhausen [1]): פרציה en הרסתיה gelezen moeten worden.

9 : 12. Ook om de uitdrukking שארית אדום wil Wellhausen [2]) 9 : 8—15 na het exil plaatsen. Vraag: wanneer tusschen 586 en den Makkabeeuwschen tijd bezat Juda een stuk van Edom, zoodat het de verwachting kon uitspreken, dat het eens ook de rest zou bezitten? Wat Amos 9 : 12 staat, vinden wij bij geen enkelen na-exilischen auteur. Na de ballingschap wordt gedurig met de grootste verbittering over Edom gesproken, vinden wij ook wel de verwachting, dat Juda nog eens weer over Edom heerschen zal; maar dat is gansch iets anders dan te hopen, dat Israël de *rest* van Edom zal bezitten. Deze uitdrukking onderstelt reeds het bezit van een gedeelte. Wij moeten het er wel voor houden, dat Juda, al was Edom grootendeels vrij, nog in Josia's tijd een stuk van Edom bezat.

וכל הגוים אשר נקרא שמי עליהם = en al de volkeren, die mij *toebehooren*. Zie Deut. 28 : 10. Israël is Jahwe's eigendom; maar daar Israël de oorlogen van Jahwe voert, behoort nu ook ieder volk, dat eens door Israël onderworpen werd, aan Jahwe. De oude heerschappij zal dus worden hersteld.

1, 2) Skizzen und Vorarbeiten, V, S. 94.

9 : 13. והטיפו ההרים עסים וכל הגבעות תתמוגגנה is vrij wel hetzelfde als יטפו ההרים עסים והגבעות תלכנה חלב, Joel 4 : 18. Is de een van den ander afhankelijk, dan pleit alles voor de oorspronkelijkheid van Amos 9 : 13. Zie Matthes [1]). Best mogelijk echter is ook, dat beide auteurs zich bedienen van eene algemeen gebruikelijke dichterlijke uitdrukking. De afwijkingen tusschen de beide plaatsen wijzen eer op een citaat uit het geheugen dan op afhankelijkheid.

Zie verder op 9 : 5.

9 : 14. שוב שבות = het lot wenden. Zie Valeton [2]). Doch ook al behoudt men de gewone vertaling : *de gevangenen doen terugkeeren,* dan bewijst dit nog niets voor een naexilischen oorsprong van 9 : 8—15, want er wordt gesproken van Israël = Efraïm. En zelfs als men dit niet wil toegeven, dan is de uitdrukking nog wel vóór de ballingschap te verstaan, want er hadden, onder Hiskia althans, ook deportaties van Judeërs plaats gehad. M. i. echter is Israël hier Efraïm en het wil mij wel eens voorkomen, dat de kritiek, als zij hoort van *ballingschap* en van *gevangenen,* een weinig te spoedig alleen aan de katastrophe van 586 denkt. Men zij daarmeê vooral nu voorzichtig, nu *de* ballingschap sedert de jongste onderzoekingen over Israëls herstel in de Perzische periode tot eenigszins meer bescheiden afmetingen is teruggebracht en gebleken is, dat de in Palestina achtergebleven Israëlieten talrijk genoeg waren om „Israël te herstellen". En al blijft de gebeurtenis van 586 de gebeurtenis κατ' ἐξοχὴν ook na dat onderzoek — wat in 720 geschied was, moest toch ook een diepen indruk maken.

1) Theol. Tijdschr., 1885, blz. 136.
2) Amos en Hosea, blz. 202—204.

CORRIGENDA.

Blz.	102,	regel	5 v. b.	staat:	מעסם,	lees: מאסם.
„	118,	„	17 v. b.	„	יאסף,	„ יוסף.
„	123,	„	10 v. b.	„	*de gerechtigheid*,	lees: *de vrucht der gerechtigheid.*
„	124,	„	12 v. b.	„	יהיה,	lees: יהוה.
„	125,	„	2 v. o.	„	*zamenzwering*,	lees: *samenzwering.*
„	126,	„	2 v. b.	„	כח,	lees: כה.
„	126,	„	8 v. b.	„	תומיף,	„ תוסיף.
„	128,	„	9 v. b.	„	ונפתתה,	„ ונפתחה.
„	132,	„	12 v. b.	„	הי,	„ חי.

Date Due

SEP 17 1992

DEC 18 1995

BS1585.8 .E41
De profetie van Amos.
Princeton Theological Seminary–Speer Library
1 1012 00057 0244